

*Πανεπιστήμιο Αιγαίου - Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας και Ιστορίας
Π.Μ.Σ. Γυναίκες και Φύλα: Ιστορικές και Ανθρωπολογικές Προσεγγίσεις*

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Διατριβή

*Το «Πρωτόκολλο για την Πρόληψη, Καταστολή και Τιμωρία της Διακίνησης
Προσώπων, Ιδιαίτερα Γυναικών και Παιδιών» των Ηνωμένων Εθνών
και η Υποδοχή του από την Ελλάδα:
Έμφυλες Διαστάσεις ενός Νομοθετικού Κειμένου*

Ελευθερία Παπατσιώτσου

*Θεσσαλονίκη
Μάης 2008*

Αυτοπροσωπογραφία μιας κοπέλας «θύματος trafficking»

Επιβλέπουσα: Βενετία Καντσά

Μέλη Τριμελούς Επιτροπής: Πηνελόπη Τοπάλη

Χριστόδουλος Μπέλλας

Περιεχόμενα

<u>1 Εισαγωγή</u>	5
<u>2 Πορνεία, Διεθνική σωματεμπορία, Λαθρομετανάστευση</u>	
2.1 Πορνεία και διεθνική σωματεμπορία: Από το «εμπόριο λευκής σαρκός» στο κίνημα για τα δικαιώματα των εργατών του σεξ	7
2.2 Εκστρατείες κατά της διεθνικής σωματεμπορίας: Φεμινιστικές προσεγγίσεις	11
2.3 Λαθρομετανάστευση και διεθνική σωματεμπορία: Μια δυσχερής διάκριση	14
<u>3 Το Πρωτόκολλο των Ηνωμένων Εθνών</u>	
3.1 Το Πρωτόκολλο: Δομή και ρυθμίσεις	17
3.2 Κριτική στις ρυθμίσεις του Πρωτοκόλλου: Ρευστές έννοιες και αμφισβητήσιμα δίπολα	
3.2.1 Ορίζοντας τη διεθνική σωματεμπορία	19
3.2.2 Ορίζοντας το «θύμα»	22
3.2.3 Οι άνδρες μεταναστεύουν, τα γυναικόπαιδα εξαπατώνται και προστατεύονται	24
3.3 Προς μια άλλη αντιμετώπιση της διεθνικής σωματεμπορίας: Μοντέλα και προτάσεις	26
3.4 Νομοθεσία και δράσεις μετά το Πρωτόκολλο: Ορισμένα παραδείγματα	32
<u>4 Η Περίπτωση της Ελλάδας</u>	
4.1 Η διεθνική σωματεμπορία στην Ελλάδα: Μια εικόνα από το 1990 και έπειτα	35
4.2 Το νομοθετικό πλαίσιο στην Ελλάδα	36
4.3 Εφαρμόζοντας τον νόμο: Κρατικές και μη δράσεις	39
4.4 Κριτική από Μ.Κ.Ο. και νομικούς	42
<u>5 Από την Σκοπιά των Υποκειμένων</u>	
5.1 Συνομιλώντας για το trafficking	47
5.2 Αναζητώντας έναν ορισμό, περιγράφοντας το «θύμα»	49
5.3 Σχολιάζοντας τον νόμο	53
<u>6 Επίλογος</u>	56
Βιβλιογραφία	58
Παράρτημα	
Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children	64
N. 3064/2002	74
Π.Δ.. 233/2003	81
N. 3385/2005	85

While neither as lethal as the first order effects of terrorism, nor as corrosive to one's confidence in government as state corruption, international organized crime's **trafficking of human beings can destroy the very "soul" of a state.** Human trafficking- the commodification of human beings- represents **a modern form of slavery, exploits and ruins women and can kill.** No nation can unilaterally defend itself against this threat.

Andrew Nichols Pratt, *Human Trafficking: The Nadir of an Unholy Trinity*

[I am] aware that **the [Trafficking Protocol and Migrant Smuggling Protocol] are not human rights treaties** but more in the nature of transnational cooperation agreements with a particular focus on organized crime.
UN High Commissioner for Human Rights

We look at migration as neither a degradation nor improvement... in women's position, but **a restructuring of gender relations.** This restructuring need not necessarily be expressed through a satisfactory professional life. It may take place through the assertion of autonomy in social life, through relations with family of origin, or through participating in networks and formal associations. The differential between earnings in the country of origin and the country of immigration may in itself create such an autonomy, even if the job in the receiving country is one of a live-in maid or prostitute.
Filipina member of a migrant domestic workers' group, in Switzerland

A lot of the girls were Northerners who, like me, had hitched down to London with lots of high hopes, big dreams and fuck-all else. One or two had escaped from children's homes and crazy fathers who beat or raped them. These were the ones the media and **all the 'experts' call 'sick victims'**. They were nothing of the sort- they were kids who had the guts to do something about their bad 'home' situation: they run away and found sanctuary in the sex industry. That may sound absurd, but isn't. Those young runaways, were independent; **they had control over their lives**, whereas back where they came from they had none.
Nickie Roberts, former stripper

Given the substantial means (legislation, regulations and institutions) set up in recent years to restrict all entries by nationals of third countries and to limit admissions of asylum seekers, is there not a risk that potential migrant flows may be diverted to totally illegal access channels?

Does not this trend towards 'criminalization' of individual movements of migrants have the paradoxical consequence of **promoting the development of organized trafficking in persons?**

Marie C.V. *The E.U. confronted with population movements: reasons of state and the rights of the individuals*

When you work a lot in one place then you... you get tired of the clients... Even though it will be the same, you imagine another place with other people, and **then you come to life inside...** I go to another country, another city...
Latin American woman in Spain

1 Εισαγωγή

Τον Δεκέμβριο του 1998, η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών συνέστησε μια διακυβερνητική επιτροπή και την επιφόρτισε να αναπτύξει ένα διεθνές νομοθετικό πλαίσιο για την αντιμετώπιση του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος. Μετά από έντεκα συνεδρίες που περιελάμβαναν συμμετοχές περισσότερων από 120 κρατών, η επιτροπή ολοκλήρωσε τις εργασίες της. Το επίκεντρο του νέου πλαισίου αποτέλεσε η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών Ενάντια στο Υπερεθνικό Οργανωμένο Έγκλημα. Η Σύμβαση συμπληρώνεται από τρία πρόσθετα Πρωτόκολλα: το «Πρωτόκολλο για την Αποτροπή, Καταστολή και Τιμωρία της Παράνομης Διακίνησης Προσώπων με Σκοπό την Σεξουαλική και Οικονομική Εκμετάλλευση, Ιδιαίτερα των Γυναικών και των Παιδιών», το «Πρωτόκολλο Ενάντια στην Λαθρεμπορία των Μεταναστών Μέσω Ξηράς, Αέρα και Θάλασσας» και το «Πρωτόκολλο Ενάντια στην Παράνομη Κατασκευή και Διακίνηση Πυροβόλων Όπλων, Τμημάτων και Συστατικών τους και Πυρομαχικών».¹ Οι πράξεις αυτές υιοθετήθηκαν από την Γενική Συνέλευση τον Νοέμβριο του 2000 και τέθηκαν προς υπογραφή στην διακυβερνητική συνδιάσκεψη που έλαβε χώρα τον Δεκέμβριο του 2000 στο Παλέρμιο της Ιταλίας.

Οι πράξεις αυτές αποτελούν ένα σημαντικό βήμα, που θα επηρεάσει το διεθνές, αλλά και το εγχώριο δίκαιο πολλών χωρών. Ο νόμος δεν είναι απλά ένας τρόπος επίλυσης προβλημάτων που προϋπάρχουν, αλλά ένας σημαντικός παράγοντας στην κατασκευή νοήματος (Smart 1989). Το «Πρωτόκολλο για την Αποτροπή, Καταστολή και Τιμωρία της Παράνομης Διακίνησης Προσώπων με Σκοπό την Σεξουαλική και Οικονομική Εκμετάλλευση, Ιδιαίτερα των Γυναικών και των Παιδιών», συγκεκριμενοποιεί ένα διεθνές πρόβλημα, δίνει τον πρώτο ορισμό για την

---

¹ “United Nations Convention against Transnational Organized Crime”, “Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children”, Protocol against the Smuggling of Migrants by Land, Air and Sea”, “Protocol against the Illicit Manufacturing and Trafficking in Firearms, their Parts and Components and Ammunition”. Οι παραπάνω μεταφράσεις δικές μου. Το «Πρωτόκολλο για την Αποτροπή, Καταστολή και Τιμωρία της Παράνομης Διακίνησης Προσώπων με Σκοπό την Σεξουαλική και Οικονομική Εκμετάλλευση, Ιδιαίτερα των Γυναικών και των Παιδιών» με το οποίο θα ασχοληθούμε στην παρούσα εργασία (εφεξής «Πρωτόκολλο»), υπογράφηκε, αλλά δεν έχει επικυρωθεί από την Ελλάδα. Για τον λόγο αυτό δεν υπάρχει επίσημη μετάφραση του κειμένου. Το κείμενο στα αγγλικά παρατίθεται στο Παράρτημα. Τα κείμενα των λοιπών Πρωτοκόλλων μπορούν να βρεθούν στο: United Nations, Office on Drugs and Crime: Terrorism, corruption, human trafficking and criminal justice. <http://www.unodc.org/unodc/en/treaties/CTOC/index.html>

διεθνική σωματεμπορία (trafficking)² στο διεθνές δίκαιο και απαριθμεί μία σειρά μέτρων διεθνούς συνεργασίας για την λύση του ζητήματος. Καθιστά έμφυλα τα θύματα της διεθνικής σωματεμπορίας και περιγράφει μια (έμφυλη) σχέση μεταξύ της διεθνικής σωματεμπορίας, της πορνείας και της σεξουαλικής εκμετάλλευσης. Το Πρωτόκολλο αναφέρεται σε ένα πλέγμα δικαιωμάτων για τα θύματα της διεθνικής σωματεμπορίας και στις υποχρεώσεις των κρατών. Είναι, κατά συνέπεια, ένα όργανο που εμπλέκεται δραστικά στην κατασκευή νοήματος σε παγκόσμιο επίπεδο και μπορεί να επηρεάσει σημαντικά την κατάσταση των γυναικών. Αποτελεί κομμάτι του διεθνούς δικαίου που όπως κάθε νομικό σύστημα, στηρίζεται σε ένα μοντέλο όπου η ανδρική νόρμα βρίσκεται στον πυρήνα του (Johnstone 2006: 185). Για τους λόγους αυτούς, είναι ένα σημαντικό θέμα που προσφέρεται για μια φεμινιστική ανάλυση.

Θεωρητικοί και ακτιβιστές έχουν διαφορετικές στάσεις απέναντι στην πορνεία και τη διεθνική σωματεμπορία. Θα έπρεπε η πορνεία να καταργηθεί ή να γίνει αποδεκτή ως σεξουαλική εργασία; Είναι κάθε διακίνηση, γυναικών ή ανδρών, εξαναγκαστική ή πρόκειται περί μετανάστευσης που σχετίζεται (και) με άλλες πρακτικές, όπως με την πορνεία; Μπροστά στις τεράστιες διαστάσεις που παρουσιάζεται να έχει λάβει το φαινόμενο της διακίνησης (χωρίς όμως να υπάρχουν αξιόπιστα στατιστικά στοιχεία) νέα πεδία έρευνας αναδύθηκαν, όπως η διεθνική εγκληματικότητα και οι «σύγχρονες μορφές δουλείας». Το Πρωτόκολλο θεωρείται η πρώτη συστηματική προσπάθεια της διεθνούς κοινότητας να καταπολεμήσει το διεθνικό οργανωμένο έγκλημα. Είναι, ωστόσο, το ενδιαφέρον της για τα ανθρώπινα δικαιώματα και για την βελτίωση των συνθηκών ζωής των γυναικών η κινητήριος δύναμη πίσω από τέτοιες ενέργειες; Ποια είναι τα προτάγματα και οι ρυθμίσεις του Πρωτοκόλλου; Ποιος ο ρόλος των γυναικών και της συναίνεσής τους στην διακίνηση; Ποια είναι η σχέση της διεθνικής σωματεμπορίας με την μετανάστευση; Με ποιες ρυθμίσεις αντιμετωπίζεται στην Ελλάδα η διεθνική σωματεμπορία μετά την υπογραφή του Πρωτοκόλλου;

Στην παρούσα εργασία θα αποπειραθώ να προσεγγίσω τα παραπάνω ερωτήματα. Θα επιδιώξω να δείξω πως ο νόμος κάνει μια στρατηγική χρήση των

---

² Υιοθετείται ο όρος διεθνική σωματεμπορία και διακίνηση ως απόδοση του όρου trafficking στα ελληνικά, καθώς δεν πρόκειται για διεθνές έγκλημα (international crime), αλλά για διεθνικό έγκλημα (transnational crime). Στην παρούσα εργασία χρησιμοποιώ, κυρίως, τον όρο διεθνική σωματεμπορία, ωστόσο στις τελευταίες ενότητες όπου παρατίθενται οι συζητήσεις με τους συνομιλητές, διατηρώ τον όρο trafficking, τον οποίο χρησιμοποιούσαν οι ίδιοι.

αντιλήψεων για την σεξουαλικότητα, το φύλο και τους μετανάστες για να επιτύχει μεγαλύτερο κρατικό έλεγχο. Αρχικά, θα αναφερθώ στην σχέση της πορνείας με την διεθνική σωματεμπορία. Στην συνέχεια, θα χρησιμοποιήσω το Πρωτόκολλο ως παράδειγμα προκειμένου να παρουσιάσω την φεμινιστική κριτική που ασκήθηκε στις εκστρατείες για την καταπολέμηση της διεθνικής σωματεμπορίας γενικά, αλλά και ειδικότερα στο συγκεκριμένο νομοθέτημα, καθώς και τις διαφορετικές προσεγγίσεις του φαινομένου. Ακολούθως, θα περάσω στην περίπτωση της Ελλάδας όπου θα ερευνήσω το νομοθετικό πλαίσιο σε σχέση με την διεθνική σωματεμπορία μετά την υπογραφή του Πρωτοκόλλου και την κριτική φορέων, οργανώσεων και νομικών. Τέλος, θα παρουσιάσω τις διαφορετικές αντιλήψεις και τις αναπαραστάσεις για το trafficking, όπως αυτές αναδύονται από συζητήσεις με πέντε ανθρώπους που σχετίζονται με αυτό, με διαφορετικούς τρόπους ο καθένας.

2 Πορνεία, Διεθνική σωματεμπορία, Λαθρομετανάστευση

2.1 Πορνεία και διεθνική σωματεμπορία: Από το «εμπόριο λευκής σαρκός» στο κίνημα για τα δικαιώματα των εργατών του σεξ

Στο τέλος του δέκατου ενάτου αιώνα και τις πρώτες δεκαετίες του εικοστού οι φεμινίστριες στράφηκαν κατά του εμπορίου λευκής σαρκός (“white slavery trade”). Ο όρος αναφέρονταν στην απαγωγή και μεταφορά λευκών γυναικών με σκοπό την πορνεία.³ Με την πίεση των φεμινιστριών υπογράφηκαν μία σειρά από διεθνείς συμφωνίες το 1904, 1910, 1921, 1933 και 1949. Η συμφωνία του 1904 όρισε ως διεθνική σωματεμπορία την διακίνηση λευκών γυναικών διαμέσου εθνικών συνόρων με σκοπό την πορνεία. Η συνθήκη του 1910, που αναφερόταν κι αυτή μόνο σε λευκές γυναίκες προέβλεπε την τιμωρία των δραστών και επικυρώθηκε από 13 κράτη. Μεταξύ του πρώτου και του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου, οι φεμινίστριες διεξήγαγαν εκστρατείες μέσω της Κοινωνίας των Εθνών κατά της διακίνησης των γυναικών με τις απόψεις να διχάζονται ανάμεσα στους υπέρμαχους του καταργητικού

---

³ Ιστορικοί υποστηρίζουν πως υπήρξαν, στην πραγματικότητα, λίγες περιπτώσεις εμπορίου λευκής σαρκός. Πολλές από τις γυναίκες ήταν πόρνες που μετανάστευσαν και δούλεψαν σε νέους τόπους. Ο Gritter ισχυρίζεται πως το εμπόριο λευκής σαρκός υπήρξε ένας «πολιτισμικός μύθος» (*cultural myth*), μια συλλογική πεποίθηση που απλοποιεί την πραγματικότητα και εκφράζει βαθείς κοινωνικούς φόβους και ανησυχίες. Στο εμπόριο λευκής σαρκός αντανάκλαστηκαν φόβοι για την μετανάστευση, το ρατσισμό, την αστικοποίηση και την αυξανόμενη ανεξαρτησία των γυναικών (Grittner1990).

συστήματος που υποστήριζαν πως η νομιμοποίηση της πορνείας αποτελεί την αιτία της διακίνησης και, άρα, η πορνεία πρέπει να καταργηθεί και τους υπέρμαχους του κανονιστικού συστήματος που αναζητούσαν την προστασία των εκδιδόμενων γυναικών μέσω της παροχής αδειών στους οίκους ανοχής. Στην σύμβαση του 1921, ο όρος «εμπόριο λευκής σαρκός» αντικαθίσταται από τον όρο «διακίνηση γυναικών». Η σύμβαση του 1933 υποχρέωνε τα μέλη να τιμωρούν τους διακινητές άσχετα με το αν η γυναίκα είχε συγκαταθέσει στην μετακίνηση ή όχι.

Ωστόσο, οι συμφωνίες αυτές περιορίζονταν στην καταδίκη της διαδικασίας στρατολόγησης και δεν έθιγαν ζητήματα όπως την χρήση βίας ή την εξαναγκαστική πορνεία. Οι νόμοι αυτοί ούτε έβαλαν τέρμα στην πορνεία, ούτε βελτίωσαν τις συνθήκες ζωής των πορνών, αλλά αντίθετα χρησιμοποιήθηκαν εις βάρος τους.⁴ Οι πόρνες βρέθηκαν στην παρανομία, οι συλλήψεις αυξήθηκαν, οι φίλοι τους κατηγορήθηκαν για σωματεμπορία και ο έλεγχος της ζωής τους από την αστυνομία εντατικοποιήθηκε (McIntosh 1996: 194).

Το 1949 υπεγράφη η «Συνθήκη για την Καταστολή της Διακίνησης Προσώπων και την Εκμετάλλευση της Πορνείας των Άλλων» του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών. Διακήρυσσε πως η πορνεία και η διεθνική σωματεμπορία είναι ασυμβίβαστες με την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και υποθάλπουν την ευημερία του ατόμου, της οικογένειας και της κοινότητας. Η Συνθήκη του 1949 δεν όριζε τι είναι η διεθνική σωματεμπορία, δεν διέκρινε μεταξύ εξαναγκαστικής και «εθελοντικής» πορνείας, ούτε μεταξύ ενηλίκων και παιδιών. Καλούσε τα κράτη να τιμωρήσουν την διεθνική σωματεμπορία, να εργαστούν για την αποτροπή της πορνείας, να επαναπατρίσουν και να αναμορφώσουν τα θύματα (Outshoorn 2005:142). Η Συνθήκη του 1949 δεν είχε μεγάλη απήχηση (ως το 1996 την είχαν υπογράψει μόνο 71 χώρες) και η αποτελεσματικότητά της αμφισβητούνταν. Υποστηρίχθηκε πως η αντιμετώπιση των διακινούμενων γυναικών από την Συνθήκη του 1949, ως ατόμων που χρήζουν προστασίας από το «κακό» της πορνείας, τις περιθωριοποίησε ακόμη περισσότερο, χωρίς να προστατεύσει τα δικαιώματά τους (Coppin 2005: 555). Η πίεση για την εφαρμογή της ήταν ισχυρή και σταδιακά η διεθνική σωματεμπορία και η πορνεία έπαψαν να αποτελούν μείζονα πολιτικά ζητήματα.

---

⁴ Η Ελλάδα πολέμησε το εμπόριο λευκής σαρκός ψηφίζοντας το 1912 νόμο που απαγόρευε στις γυναίκες κάτω από 21 να ταξιδεύουν στο εξωτερικό χωρίς ειδική άδεια (Doezema 2002: 24).

Με την αύξηση της μετανάστευσης και του διεθνούς τουρισμού, την ανησυχία για την εξάπλωση του AIDS και τις φεμινιστικές έρευνες πάνω στην σεξουαλική εκμετάλλευση (Pickup 1998: 45) η διεθνική σωματεμπορία και η πορνεία επέστρεψαν στην πολιτική ατζέντα πολλών κρατών ως τα μέσα του 1980. Την ίδια περίοδο και οι φεμινίστριες έστρεψαν ξανά το ενδιαφέρον τους στα θέματα αυτά, χωρίς, όμως, να βρουν μία κοινή συνισταμένη. Κατά το πρώτο κύμα του φεμινισμού,⁵ η άποψη που επικρατούσε -και εκφράστηκε και στην Συνθήκη του 1949- ήταν πως η πόρνη πρέπει να εντοπιστεί και να σωθεί. Κατά το δεύτερο κύμα, προέκυψαν δύο κυρίως κατευθύνσεις: μία προς την παράδοση του καταργητικού συστήματος, όπως αυτό υποστηρίχθηκε και κατά το πρώτο κύμα, που προήλθε από τους κόλπους του ριζοσπαστικού φεμινισμού⁶ και μία προς την αναγνώριση της πορνείας ως σεξουαλικής εργασίας που αναπτύχθηκε από την φιλελεύθερη και σοσιαλιστική φεμινιστική σκέψη.

Για κάποιες φεμινίστριες που προέρχονταν από τους κόλπους του ριζοσπαστικού φεμινισμού, όπως η Kathleen Barry, η έμφαση δινόταν στις πολιτικές και παγκόσμιες διαστάσεις της σεξουαλικής βίας των ανδρών κατά των γυναικών. Αφού η σεξουαλική εκμετάλλευση είναι πολιτική και αποτελεί την βάση της υποταγής των γυναικών, η πορνεία είναι εξ ορισμού εξαναγκαστική. Κατά συνέπεια, οποιαδήποτε συναίνεση των γυναικών για την πορνεία δεν θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη, καθώς δεν είναι δυνατή η έκφραση συναίνεσης ή επιλογής σε κατάσταση ανδρικής κυριαρχίας (Barry 1979/1995: 23). Η Barry, πρότεινε την αντιμετώπιση της σεξουαλικής εκμετάλλευσης σε παγκόσμιο επίπεδο με την ποινικοποίηση κάθε είδους σεξουαλικής εκμετάλλευσης, συμπεριλαμβανομένης της πορνείας και της διεθνικής σωματεμπορίας. Κάθε μετακίνηση πόρνης εκτός των εθνικών συνόρων

---

⁵ Το «πρώτο κύμα» του φεμινισμού αναφέρεται στον αγώνα των γυναικών κατά τον δέκατο ένατο αιώνα και τις αρχές του εικοστού, που πρωταρχικά εστίασε στην διεκδίκηση του δικαιώματος ψήφου για τις γυναίκες. Ο όρος δεν χρησιμοποιήθηκε κατά τη διάρκεια του κινήματος και αντιθέτως επινοήθηκε αναδρομικά, αφού είχε ξεκινήσει να χρησιμοποιείται ο φεμινισμός δεύτερου κύματος για να περιγράψει ένα νεότερο φεμινιστικό κίνημα. Το «δεύτερο κύμα» του φεμινισμού αναφέρεται σε μια περίοδο φεμινιστικής σκέψης που έχει την καταγωγή της στη δεκαετία του '60 και διεκδικούσε ισονομία και ισότιμη πρόσβαση στους κοινωνικούς και πολιτικούς θεσμούς, αλλά και το μετασχηματισμό των δομών της πατριαρχικής κοινωνικής και σεξουαλικής ηθικής (βλ. Αθανασίου 2006: 109).

⁶ Ο ριζοσπαστικός φεμινισμός (radical feminism) είναι ένας κλάδος του φεμινισμού που θεωρεί την καταπίεση των γυναικών ως βασικό στοιχείο της ανθρώπινης κοινωνίας. Οι ριζοσπάστες φεμινιστές πιστεύουν πως η κοινωνία είναι μια καταπιεστική πατριαρχία, όπου οι σεξουαλικές πρακτικές δικαιώνουν την βία κατά των γυναικών και επιδιώκουν την κατάργησή της. Απορρίπτουν το ετεροφυλοφιλικό σεξ, την πορνογραφία, την πορνεία.

χαρακτηρίστηκε διεθνική σωματεμπορία. Στο πλαίσιο αυτής της οπτικής, η γυναίκα περιγράφεται ως «θύμα» που χρήζει βοήθειας για να ξεφύγει από την ζωή που διάγει και να ξεκινήσει μια νέα.

Στις αρχές του 1990 οι απόψεις των ριζοσπαστριών φεμινιστριών δέχθηκαν επίθεση από το ίδιο το φεμινιστικό κίνημα, αλλά και από το διεθνές κίνημα για τα δικαιώματα των εργατριών του σεξ (*prorights or sex work approach*), που άρθρωναν τον δικό τους λόγο. Σύμφωνα με τους υποστηρικτές αυτού του κινήματος η πορνεία πρέπει να αντιμετωπίζεται ως «εργασία», ως μία δυνατότητα ή στρατηγική επιβίωσης που έχουν κάποιες γυναίκες και πρέπει να γίνεται σεβαστή. Η εγχώρια και διεθνής νομοθεσία θα έπρεπε να νομιμοποιήσει την πορνεία, να αναγνωρίσει εργασιακά δικαιώματα στις εργάτριες του σεξ, βελτιώνοντας τις εργασιακές συνθήκες για αυτές (μισθούς, ασφάλεια, περίθαλψη) και καταπολεμώντας την εξαναγκαστική εργασία. Με αυτόν τον τρόπο οι εργάτριες του σεξ θα απολάμβαναν εργασιακά, πολιτικά και ανθρώπινα δικαιώματα, όπως οι υπόλοιποι πολίτες και θα απαλλάσσονταν από το στίγμα της έκφυλης ή ανήθικης γυναίκας. Όπως αναφέρουν οι Bindman και Doezema οι όροι εργάτης/εργάτρια του σεξ (*sex worker*) ήρθαν να επαναπροσδιορίσουν το εμπορευματοποιημένο σεξ, όχι ως ψυχολογικό και κοινωνικό χαρακτηριστικό μιας ομάδας γυναικών αλλά ως μία προσοδοφόρο απασχόληση, μια οικονομική δραστηριότητα για άνδρες και γυναίκες (Bindman, Jo και Jo Doezema, 1997: 1). Η αντιμετώπιση της πορνείας ως εργασίας θα καταπολεμούσε, κατά τις Bindman και Doezema, την διεθνική σωματεμπορία.

Οι διαφορετικές αυτές στάσεις απέναντι στην πορνεία διαμόρφωσαν αντίστοιχες φεμινιστικές στρατηγικές για την καταπολέμηση της διεθνικής σωματεμπορίας. Κατά την πρώτη άποψη, η διακίνηση των γυναικών λογίζεται πάντα ως ακούσια και οι ίδιες εξ ορισμού θύματα. Κατά την άποψη αυτή, η νομιμοποίηση του εμπορίου του σεξ θα οδηγήσει σε μεγαλύτερη ζήτηση πορνών και, άρα, σε περισσότερες γυναίκες που διακινούνται. Για τους υποστηρικτές της δεύτερης θέσης, οι γυναίκες μπορεί να είναι κάποιες φορές θύματα της διεθνικής σωματεμπορίας, αλλά δεν είναι όλες οι εργάτριες του σεξ που διασχίζουν τα σύνορα θύματα εξαναγκαστικής πορνείας. Είναι γυναίκες που μεταναστεύουν σε αναζήτηση καλύτερης τύχης εξαιτίας οικονομικών, κοινωνικών και πολιτικών συνθηκών. Έτσι, η διεθνική σωματεμπορία είναι ανεπιθύμητη μόνον όταν οι γυναίκες εξωθούνται στην πορνεία παρά την θέλησή τους. Κάποιοι υποστηρικτές της πορνείας ως σεξουαλικής εργασίας, επισημαίνουν πως η διεθνική σωματεμπορία με σκοπό την πορνεία δεν

διαφέρει από τον εξαναγκασμό σε οποιαδήποτε αναγκαστική εργασία (Doezema 1998: 34-51). Κατά αυτόν τον τρόπο, η διεθνική σωματεμπορία αποσυνδέεται από την πορνεία και από την έμφυλη διάστασή της και τον κίνδυνο που ενέχει να αναπαράγει περαιτέρω καταπίεση για τις γυναίκες και τα κορίτσια με ρυθμίσεις που περιορίζουν την κινητικότητα τους.

2.2 Εκστρατείες κατά της διεθνικής σωματεμπορίας: Φεμινιστικές προσεγγίσεις

Στις εκστρατείες κατά της διεθνικής σωματεμπορίας –και όπως θα δούμε αναλυτικά στην συνέχεια, και στο Πρωτόκολλο- υιοθετήθηκε, κυρίως, η θέση του ριζοσπαστικού φεμινισμού, γεγονός για το οποίο ασκήθηκε κριτική από φεμινίστριες θεωρητικούς. Οι εκστρατείες κατά της διεθνικής σωματεμπορίας έχουν θεωρηθεί ότι υπονομεύουν την έννοια των δικαιωμάτων των γυναικών καθώς «εξισώνουν» τις γυναίκες με τα παιδιά ορίζοντάς τες σαν μέρος μιας ευάλωτης ομάδας (Saunders 2000: 3-4). Η Murray υποστηρίζει πως οι στρατηγικές αυτές αγνοούν τα δικαιώματα των εργατών του σεξ και έχουν δυσμενείς συνέπειες, ιδιαίτερα στις μετανάστριες εργάτριες του σεξ (Murray 1998: 51-68).

Παρόμοια κριτική ασκεί και η Doezema λέγοντας πως οι ριζοσπάστριες φεμινίστριες κατασκεύασαν τις γυναίκες του τρίτου κόσμου και τις εργάτριες του σεξ ως κακοποιημένες «άλλες», δικαιολογώντας την παρεμβατικότητα τους με τρόπους, όπως τις εκστρατείες κατά της διεθνικής σωματεμπορίας. Η προτροπή της είναι πως οι φεμινίστριες πρέπει «να ακούσουν» αυτές τις γυναίκες και να δράσουν προς όφελος των εκφρασμένων τους αναγκών (Doezema 2001:16). Η Kembadoo (1998: 11) υποστηρίζει πως οι εκστρατείες του ριζοσπαστικού φεμινισμού είναι ρατσιστικές και νέο-αποικιοκρατικές, αναπαριστώντας τις γυναίκες του τρίτου κόσμου ως θύματα και τις γυναίκες του δυτικού κόσμου ως πολιτισμένες σωσίες. Η Lyons (1999) προειδοποιεί για τον κίνδυνο του οριενταλισμού. Κατά αυτήν, ο οριενταλισμός, ο οποίος εγκαθιδρύει τον διαχωρισμό μεταξύ εξωτικής και αυταρχικής ανατολής και της προοδευτικής δύσης, είναι εμφανής στον λόγο των εκστρατειών αυτών και αναπαράγει λανθασμένα στερεότυπα. Για την Sullivan οι προσεγγίσεις του ριζοσπαστικού φεμινισμού είναι λανθασμένες καθώς αντιμετωπίζουν με γενικευμένο τρόπο την σχέση μεταξύ της πορνείας και της διεθνικής σωματεμπορίας, του σεξ και

της υποκειμενικότητας (Sullivan 2003: 74). Δεν υπάρχει χώρος για διαφορετικές αφηγήσεις ή νοηματοδοτήσεις για την πορνεία, παρόλο που η εμπειρία του να είσαι πελάτης ή πόρνη μπορεί να διαφοροποιείται σημαντικά σε διαφορετικά ιστορικά και πολιτισμικά συμφραζόμενα. Συμφωνώντας η Zatz (1997: 279-280), υποστηρίζει πως οι προσεγγίσεις του ριζοσπαστικού φεμινισμού αποτελούν μια παραλλαγή σεξουαλικής ουσιοκρατίας εξαλείφοντας την περιπλοκότητα και τις πολιτισμικές διαφοροποιήσεις κάτω από μία γενικευμένη θεωρία.

Οι προσεγγίσεις του ριζοσπαστικού φεμινισμού είναι προβληματικές όσον αφορά τα ζητήματα της ελευθερίας και της συναίνεσης, καθώς προϋποθέτουν υποκείμενα αποκομμένα από σχέσεις εξουσίας. Υποστηρίζουν ότι αφενός οι άνδρες είναι κυρίαρχοι, αφετέρου όλες οι εκδιδόμενες γυναίκες είναι υποταγμένες, καταπιεσμένες, ανελεύθερες. Σύμφωνα με τον Foucault, ωστόσο, η εξουσία δεν γίνεται αντιληπτή ως μια δύναμη που έχουν κάποιοι και που άνωθεν καταπιέζει. Είναι διάχυτη σε όλες τις σχέσεις, δεν είναι κατ' ουσίαν κατασταλτική (διότι προτρέπει, υποκινεί, παράγει), πρώτα την ασκεί κανείς και ύστερα την κατακτά και τέλος, διαπερνά εξίσου τους κυριαρχούμενους και τους κυρίαρχους. Για τον Foucault δεν υπάρχει μία ουσιαστική ("essential") ελευθερία- άσχετη με την εξουσία- που είναι δυνατό ή ευκαταίιο να επιτευχθεί (όπως για παράδειγμα σε μια αναρχική, μαρξιστική ή φεμινιστική ουτοπία), αλλά η ελευθερία γίνεται αντιληπτή ως μια διαδικασία αντίστασης στην εξουσία (Foucault 1982: 221-222).

Το ότι η συναίνεση κατασκευάζεται μέσα από σχέσεις εξουσίας δεν συνεπάγεται την ανυπαρξία μιας «πραγματικής συναίνεσης», αλλά αμφισβητεί την συναίνεση που η διαπραγματεύσή της γίνεται απουσία εξουσίας (Sullivan 2003: 76). Οι άνδρες και οι γυναίκες που δουλεύουν στην πορνεία έχουν τη δυνατότητα να προκαλέσουν τις κυρίαρχες αναπαραστάσεις της μέσα από την δική τους εμπειρία στο εκάστοτε πλαίσιο. Σε κάθε ιστορικό συμφραζόμενο οι νοηματοδοτήσεις για την πορνεία συνθέτουν την ταυτότητα του να είσαι πόρνη. Η διαδικασία αυτή δεν είναι προδιαγεγραμμένη, ούτε προβλέψιμη. Για παράδειγμα η έμφαση στην «εργασία» της πορνείας μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως αντίσταση στις κυρίαρχες αναπαραστάσεις των πορνών ως ανήθικων, μη φυσιολογικών γυναικών που πωλούν το κορμί τους.

Μια τέτοια αμφισβήτηση των κυρίαρχων αναπαραστάσεων για τις πόρνες προκύπτει και από τις μελέτες της Sophie Day για την σεξουαλική εργασία στο Λονδίνο. Οι πόρνες αυτοπροσδιορίζονται, πρώτα και κύρια, ως επιχειρηματίες ("businesswomen") που προετοιμάζουν τις μελλοντικές κινήσεις τους, αναλαμβάνουν

ρίσκα και ανταλλάσσουν τη γνώση τους για τους πελάτες και την κρατική παρεμβατικότητα μεταξύ τους, με σκοπό την αύξηση των κερδών τους. Στον λόγο τους οι γυναίκες αναπαριστούν την αγορά με θετικούς όρους, ενώ θεωρούν το κράτος παράγοντα καταπίεσης. Θεωρούν πως δημιουργούν και ελέγχουν μια αγορά στην οποία δρουν αυτόνομα και ανεξάρτητα. Για αυτές η δουλειά τους ως πόρνες δεν είναι μόνο μια πηγή χρημάτων, αλλά και ένας χώρος όπου οι ίδιες είναι αφεντικά των εαυτών τους, στο πλαίσιο του οποίου θέτουν διάφορους στόχους προκειμένου να διαμορφώσουν ένα διαφορετικό μέλλον (Sophie Day 1999).

Από τα παραπάνω φαίνεται πως η πρόταση των ριζοσπαστριών φεμινιστριών πως για να σταματήσουμε την διεθνική σωματεμπορία, πρέπει να καταργήσουμε κάθε είδους πορνείας αγνοεί το γεγονός πως η σεξουαλική εργασία είναι τμήμα της καθημερινής ζωής, των στρατηγικών και της ταυτότητας πολλών γυναικών παγκοσμίως (Kempadoo 2001:41-44). Από την άλλη, η προσέγγιση της πορνείας ως εργασίας μπορεί να παράγει ανιστορικά και γενικευτικά αφηγήματα για την πορνεία ως «εργασία». Αυτό, όμως που διακρίνει αυτήν την προσέγγιση είναι η εστίαση στην στρατηγική. Δίνοντας έμφαση στην οικονομική φύση της πορνείας, δεν σημαίνει πως πρέπει κανείς να ορίσει τι ακριβώς είναι η πορνεία,⁷ αλλά με αυτόν τον τρόπο επισημαίνονται το πλαίσιο και οι συνθήκες που υπάρχουν στον χώρο αυτό και το πώς μπορούν να βελτιωθούν. Οι συνθήκες εργασίας και υγείας θα βελτιωθούν, αν οι εργάτες του σεξ έχουν την δυνατότητα να δουλεύουν νόμιμα, αν μπορούν να μετακινούνται ελεύθερα όπως οι άλλοι εργάτες, αν μπορούν να οργανωθούν σε συλλογικότητες. Μία προσέγγιση που δίνει έμφαση στην πορνεία ως εργασία, ανοίγει το δρόμο για την διαμόρφωση ταυτοτήτων που δεν βασίζονται στην παθητικότητα, την σεξουαλική εκμετάλλευση και την θυματοποίηση.

---

⁷ Υπάρχει και η άποψη πως η πορνεία μπορεί να θεωρηθεί ως μια queer σεξουαλική πρακτική ικανή να αμφισβητήσει τις καταπιεστικές ετεροπατριαρχικές νόρμες. (Zatz, 1997)

2.3 Λαθρομετανάστευση και διεθνική σωματεμπορία: Μια δυσχερής διάκριση

Εκτός από την πορνεία, η διεθνική σωματεμπορία συνδέθηκε, όχι τυχαία, με μια άλλη δραστηριότητα, την λαθρεμπορία μεταναστών.⁸ Η λαθρεμπορία μεταναστών συνίσταται στην μεταφορά προσώπων στην χώρα την οποία επιθυμούν, με πρωτοβουλία του δυνητικού μετανάστη. Συνήθως η μεταφορά γίνεται υπό άθλιες και, ακόμη, απειλητικές για την ζωή συνθήκες. Με την άφιξη στην χώρα που επιθυμούν οι μετανάστες αφήνονται στην τύχη τους, σε αντίθεση με την περίπτωση της διεθνικής σωματεμπορίας όπου οι γυναίκες πωλούνται και χρησιμοποιούνται από άλλους. Στην διεθνική σωματεμπορία προσβάλλεται το άτομο, ενώ στην λαθρεμπορία μεταναστών η παραβίαση γίνεται ενάντια στο κράτος.

Ενώ ορίζονται από διεθνείς και εθνικές νομοθεσίες ως δύο διαφορετικά εγκλήματα, οι κυβερνήσεις χρησιμοποιούν στατιστικά και περιστατικά διεθνικής σωματεμπορίας για να δικαιολογήσουν τον εντατικό έλεγχο των συνόρων, όχι όμως για την αποτροπή της διεθνικής σωματεμπορίας, αλλά για την μείωση της παράνομης μετανάστευσης (Haynes 2004: 232).

Πιο συγκεκριμένα η Nadita Sharma (2005:89) υποστηρίζει πως το σημερινό σύστημα του «παγκόσμιου άπαρτχαιντ» διαμορφώθηκε εν μέρει από τα Ηνωμένα Έθνη που όλο και περισσότερο ελέγχουν την κινητικότητα των ανθρώπων σε παγκόσμιο επίπεδο, αλλά και μέσω της νομιμοποιημένης ιδεολογικής άσκησης εθνικισμού. Η εμπεδωμένη στα Ηνωμένα Έθνη αρχή της εθνικής κυριαρχίας, επιτρέπει στα κράτη να κάνουν διακρίσεις σε αυτούς που θεωρούνται οι «άλλοι» ως προς το έθνος. Στον σύγχρονο λόγο περί εθνικής ασφάλειας, η απομάκρυνση του «επικίνδυνου αλλοδαπού» είναι συνώνυμο της προστασίας του «τόπου μας». Μια τέτοια απαίτηση επαγρύπνησης από «εμάς» ως υποκείμενα του έθνους, εναντίον των «άλλων», των «αλλοδαπών», των «ξένων» είναι πιο διαδεδομένη μετά την 11^η Σεπτεμβρίου και την σχετική έμφυλη, ρατσιστική και εθνικιστική ρητορική για την απειλή της ασφάλειας. Η Αθανασίου (2006:39) σημειώνει πως «ιδιαίτερα μετά την 11^η Σεπτεμβρίου, μια ψευδεπίγραφη και νεοαποικιοκρατική πολιτική «υπέρ των

---

⁸ Σύμφωνα με το άρθρο 3 εδάφιο α' του Πρωτοκόλλου Ενάντια στην Λαθρεμπορία των Μεταναστών Μέσω Ξηράς, Αέρα και Θάλασσας, ως «λαθρεμπόριο μεταναστών» ορίζεται η προώθηση της παράνομης εισόδου ενός προσώπου σε κράτος στο οποίο το πρόσωπο αυτό δεν είναι υπήκοος ή μόνιμος κάτοικος, με σκοπό να επιτύχει, άμεσα ή έμμεσα, οικονομικό ή άλλο υλικό όφελος.

γυναικών» επιστρατεύεται ως ιδεολογικό όπλο στην υπηρεσία ηθικοπολιτικής δικαίωσης του νέου δόγματος παγκόσμιας ηγεμονίας και επέμβασης: ο πολιτικός σφετερισμός της «γυναικείας κατάστασης» αναδεικνύεται σε κρίσιμη όψη ενός αυτάρεσκου δυτικού φιλελευθερισμού».

Οι εκστρατείες κατά της διεθνικής σωματεμπορίας έχουν ως σκοπό τον έλεγχο της μετανάστευσης των γυναικών και των παιδιών, δημιουργούν έναν πανικό γύρω από ζητήματα ηθικής και συσκοτίζουν την ευάλωτη θέση των γυναικών στο πλέγμα των κρατικών και καπιταλιστικών δομών παρουσιάζοντάς τες ως θύματα μονάχα των διακινητών (Sharma 2005:89). Αυτός ο ηθικός πανικός χρησιμοποιείται για την νομιμοποίηση λήψης μέτρων για τον έλεγχο της μετανάστευσης, έλεγχο που οδηγεί στην ύπαρξη δύο διαφορετικών νομικών καθεστώτων, ένα για τους πολίτες και ένα για τους χαρακτηρισμένους ως παράνομοι. Η ιδεολογία κατά της διεθνικής σωματεμπορίας, δεν αναγνωρίζει πως οι μετανάστες βρέθηκαν σε μη προνομιούχο θέση λόγω πρακτικών που οδήγησαν σε ζημία της χώρας τους και των ζωών τους, όπως η απελευθέρωση του διεθνούς εμπορίου, τα προγράμματα ευρείας ανάπτυξης, η ανεργία, ο πόλεμος.

Την άποψη πως η δημιουργία ηθικού πανικού (μέσω της νομοθεσίας) -με χρήση στατιστικών που δεν διακρίνουν ανάμεσα σε μετανάστευση με σκοπό την εργασία και σε εξαναγκαστική δουλειά- οδηγεί στην απαίτηση για κλείσιμο των συνόρων στους εργάτες χωρίς έγγραφα, ανεξάρτητα από την επιθυμία τους να μεταναστεύσουν, υποστηρίζει και η Charakis (2003: 926). Με αυτήν την λογική η κακομεταχείριση των μεταναστών αποδίδεται αποκλειστικά στους διακινητές και δεν θεωρείται απότοκο των εργασιακών πρακτικών εκμετάλλευσης, των περιοριστικών μεταναστευτικών πολιτικών και των τεράστιων οικονομικών αποκλίσεων μεταξύ πλουσίων και φτωχών. Οι εκστρατείες κατά της διεθνικής σωματεμπορίας οδηγούν στην καχυποψία της μετανάστευσης των γυναικών που θεωρείται μετανάστευση που δημιουργεί κρίση και όχι που σώζει.

Σε αυτό το πλαίσιο μία φαίνεται η λύση: η αντιμετώπιση ως εγκληματιών αυτών που κινούνται παράνομα και η επιστροφή τους στην πατρίδα το συντομότερο. Με αυτόν τον τρόπο, όμως, δεν εξασφαλίζεται η ασφαλής μετακίνηση γυναικών. Η αυστηρότερη νομοθεσία μπορεί να παγιδέψει εν τέλει το διακινούμενο άτομο παρά τον διακινητή (Wennerholm 2002: 14). Κι αυτό γιατί οι περισσότερες εκστρατείες κατά της διεθνικής σωματεμπορίας δεν αντιμετωπίζουν τις γυναίκες ως υποκείμενα

που ασκούν εμπρόθετη δράση, αλλά ως θύματα που εξαπατώνται να μετακινηθούν προς όφελος του διακινητή.

Συγκεκριμένα στο Πρωτόκολλο, η διάκριση διακινημένου ατόμου και λαθρομετανάστη καθίσταται σχεδόν αδύνατη. Οι μετανάστες σήμερα δεν είναι δυνατόν να μετακινηθούν χωρίς την συνδρομή πλαστογράφων για την δημιουργία πλαστών εγγράφων, κάποιου είδους, εξαπάτηση λαμβάνει χώρα κατά το πέρασμα των συνόρων και συχνά υπόκειται σε κάποιου είδους βία κατά την διάρκεια του ταξιδιού τους. Δεδομένου ότι -σύμφωνα με τον νόμο- η σύμφωνη γνώμη του διακινούμενου ατόμου δεν λαμβάνεται υπόψη, είναι όλοι οι λαθρομετανάστες θύματα της διεθνικής σωματεμπορίας; Η Sharma υποστηρίζει πως όχι, πως οι περισσότεροι μετανάστες είναι θύματα της παγκόσμιας καπιταλιστικής αγοράς, των συνοριακών ελέγχων, του σεξισμού, του ρατσισμού και του εθνικισμού που καθιστούν αθέατη την καθημερινή εμπειρία της καταπίεσης και της εκμετάλλευσής τους (Sharma 2005: 91).

Την δυσχερή και προβληματική διάκριση μεταξύ διακινούμενων ατόμων και λαθρομεταναστών επισημαίνει και η Gallagher. Όπως προκύπτει από τα δύο Πρωτόκολλα των Ηνωμένων Εθνών (το Πρωτόκολλο για την Αποτροπή, Καταστολή και Τιμωρία της Παράνομης Διακίνησης Προσώπων με Σκοπό την Σεξουαλική και Οικονομική Εκμετάλλευση, Ιδιαίτερα των Γυναικών και των Παιδιών και το Πρωτόκολλο Ενάντια στην Λαθρεμπορία των Μεταναστών Μέσω Ξηράς, Αέρα και Θάλασσας), η αντιμετώπιση των διακινημένων ατόμων είναι περισσότερο δαπανηρή και συνεπάγεται μεγαλύτερο διοικητικό βάρος για τα κράτη από ότι η αντιμετώπιση των λαθρομεταναστών. Έτσι, τα κράτη τείνουν να επικυρώνουν ένα Πρωτόκολλο και οι συνοριακές αρχές να χαρακτηρίζουν τους παράνομους μετανάστες λαθρομετανάστες και όχι θύματα διακίνησης. Ο ορισμός της λαθρομετανάστευσης είναι ευρύς ώστε να περιλαμβάνει κάθε μετανάστη που η μεταφορά του έχει διευκολυνθεί - είτε είναι λαθρομετανάστης είτε θύμα της διεθνικής σωματεμπορίας. Και τα δύο Πρωτόκολλα εναποθέτουν το βάρος απόδειξης στο άτομο που αναζητά προστασία. Είναι πολύ πιθανό ένα άτομο να ξεκινήσει το ταξίδι του ως λαθρομετανάστης και στην πορεία να βρεθεί σε μία κατάσταση εκμετάλλευσης. Η μη συζήτηση των παραπάνω ζητημάτων προδίδει την απροθυμία των κρατών να παραιτηθούν από τα μέτρα ελέγχου για τους μετανάστες. Εφόσον τα ίδια μπορούν να αποφασίζουν για τον χαρακτηρισμό κάποιου ως διακινούμενου ατόμου ή ως

λαθρομετανάστη οι πρόσθετες προστατευτικές ρυθμίσεις για τα άτομα που διακινούνται είναι περιορισμένης χρησιμότητας (Gallagher 2001: 1001).

3 Το Πρωτόκολλο των Ηνωμένων Εθνών

3.1 Το Πρωτόκολλο: Δομή και ρυθμίσεις

Στην εισηγητική έκθεση του Πρωτοκόλλου για την Αποτροπή, Καταστολή και Τιμωρία της Παράνομης Διακίνησης Προσώπων με Σκοπό την Σεξουαλική και Οικονομική Εκμετάλλευση, Ιδιαίτερα των Γυναικών και των Παιδιών επισημαίνεται πως προκειμένου να είναι αποτελεσματική η δράση για την πρόληψη και καταπολέμηση της διεθνικής σωματεμπορίας είναι αναγκαία η διεθνής αντιμετώπισή της. Παρά την ύπαρξη μέτρων και ρυθμίσεων για την καταπολέμησή της δεν υπάρχει ένα διεθνές νομοθέτημα που να θίγει όλα τα σχετικά ζητήματα. Ελλείψει ενός τέτοιου νομοθετήματος, συνεχίζει η εισηγητική έκθεση, τα άτομα που είναι ευάλωτα στην διεθνική σωματεμπορία δεν προστατεύονται επαρκώς. Για τους λόγους αυτούς τα μέρη προβαίνουν στις ρυθμίσεις του Πρωτοκόλλου.

Το Πρωτόκολλο αποτελείται από τέσσερα τμήματα. Το πρώτο περιλαμβάνει τα άρθρα 1 έως 5, υπό τον τίτλο γενικές διατάξεις, το δεύτερο (άρθρα 6-8) αφιερώνεται στην προστασία των θυμάτων, το τρίτο (άρθρα 9-13) στην πρόληψη και την διεθνή συνεργασία και οι τελικές διατάξεις περιέχονται στα άρθρα 14 έως 20.

Ως σκοποί του Πρωτοκόλλου τίθενται η πρόληψη και η καταπολέμηση της διεθνικής σωματεμπορίας, ιδιαίτερα των γυναικών και των παιδιών, η προστασία των θυμάτων και η προώθηση της συνεργασίας ανάμεσα στα κράτη προς την επίδιωξη αυτών των στόχων. Στο άρθρο 3 δίνεται ο ορισμός της διεθνικής σωματεμπορίας για τον οποίο όπως θα δούμε παρακάτω, ασκήθηκε μεγάλη κριτική. Ως διεθνική σωματεμπορία ορίζεται

η στρατολόγηση, μεταφορά, απόκρυψη ή αποδοχή προσώπων, με τη χρήση απειλής, βίας ή άλλων μέσων εξαναγκασμού, απαγωγής, απάτης, κατάχρησης εξουσίας, εκμετάλλευσης της ευάλωτης θέσης του θύματος, καθώς και με παροχή ή λήψης αμοιβής ώστε να επιτευχθεί η συναίνεση προσώπου που έχει εξουσία πάνω σε άλλο, με σκοπό την εκμετάλλευση ατόμου. Η εκμετάλλευση θα περιλαμβάνει κατ' ελάχιστο: την εκμετάλλευση της πορνείας άλλων ή άλλες μορφές σεξουαλικής εκμετάλλευσης, την αναγκαστική εργασία ή υποχρεωτική παροχή υπηρεσιών, τη δουλεία ή παρόμοιων με αυτή πρακτικών, τη διαμόρφωση συνθηκών δουλείας ή την αφαίρεση οργάνων του σώματος.

Στην παράγραφο (β) του ίδιου άρθρου ορίζεται πως η συναίνεση του θύματος⁹ στην εκμετάλλευση που διατυπώνεται στην παράγραφο (α) δεν λαμβάνεται υπόψη όταν για την επίτευξή της έχει χρησιμοποιηθεί κάποιο από τα μέσα που αναφέρονται στην παράγραφο (α). Στην περίπτωση των παιδιών, δηλαδή κάθε προσώπου κάτω των δεκαοχτώ ετών, η στρατολόγηση, η μεταφορά, η μετακίνηση, η εγκατάσταση (στέγαση, μέριμνα για τη συνέχιση της παραμονής) ή η παραλαβή τους για το σκοπό της εκμετάλλευσης συνιστά διεθνική σωματεμπορία, ακόμη και αν δεν συμπεριλαμβάνεται κάποιο από τα μέσα της παραγράφου (α). Στο τελευταίο άρθρο των γενικών διατάξεων, το Πρωτόκολλο καλεί τα κράτη να λάβουν νομοθετικά και άλλα μέτρα για να ποινικοποιήσουν την συμπεριφορά που περιγράφεται στο άρθρο 3.

Στο δεύτερο τμήμα ορίζεται πως «σε ορισμένες περιπτώσεις» και «στον βαθμό που επιτρέπει το εγχώριο δίκαιο» τα κράτη πρέπει να προστατεύουν την ταυτότητα των θυμάτων, να τους παρέχουν πληροφορίες για νομικές και διοικητικές διαδικασίες και αρωγή για να υποστηρίξουν δικαστικά τις θέσεις τους, να εγγυώνται την ασφάλεια και την δυνατότητα διεκδίκησης αποζημίωσης. Το Πρωτόκολλο ζητά από τα κράτη να αναζητήσουν (“to consider”) μέτρα για την σωματική, ψυχολογική και κοινωνική στήριξη των θυμάτων, με την συνεργασία ορισμένες φορές των Μ.Κ.Ο. και άλλων φορέων. Οι χώρες προορισμού πρέπει να αναζητήσουν μέτρα που θα επιτρέψουν στα θύματα να παραμείνουν σε ορισμένες περιπτώσεις μόνιμα ή προσωρινά στο έδαφός τους. Όσον αφορά τον επαναπατρισμό οι χώρες προέλευσης, αφενός, πρέπει να διευκολύνουν την επιστροφή των πολιτών τους χωρίς αναίτια ή αδικαιολόγητη καθυστέρηση. Αφετέρου, οι χώρες προορισμού¹⁰ πρέπει να δείξουν την πρόθυμη προσοχή για την ασφαλή επιστροφή των θυμάτων στις πατρίδες τους. Η επιστροφή αυτή θα πρέπει να είναι κατά προτίμηση εθελούσια.

Στο τρίτο μέρος γίνεται αναφορά σε μέτρα για την συνεργασία των κρατών, την ανταλλαγή πληροφοριών, την εκπαίδευση προσωπικού σχετικά με τις μεθόδους τις διεθνικής σωματεμπορίας και τον εντοπισμό των θυμάτων, τον έλεγχο της

---

⁹ Το Πρωτόκολλο δεν δίνει έναν σαφή ορισμό του «θύματος διεθνικής σωματεμπορίας». Ωστόσο, το «θύμα εγκλήματος» (“victim of a crime”) ορίζεται από την Διακήρυξη των Ηνωμένων Εθνών των Βασικών Αρχών Δικαιοσύνης για τα Θύματα Εγκλημάτων και Κατάχρησης Εξουσίας ως το πρόσωπο που, ατομικά ή συλλογικά, υπέστη βλάβη, συμπεριλαμβανομένης της σωματικής, πνευματικής ή συναισθηματικής, οικονομική απώλεια ή ουσιώδη χειροτέρευση των βασικών δικαιωμάτων του μέσω πράξεων ή παραλείψεων (Clark 2003:259).

¹⁰ Προτιμάται η χρήση του όρου «χώρα προορισμού», αντί της «χώρας υποδοχής», γιατί ο όρος αυτός σέβεται την υποκειμενικότητα των μεταναστών και των διακινούμενων ατόμων. Ο όρος «χώρα υποδοχής» υπογραμμίζει την παθητικότητα των ατόμων (Lazarides 2001: 95).

γνησιότητας των ταξιδιωτικών εγγράφων. Το άρθρο 11 αναφέρεται στην ενδυνάμωση των συνοριακών ελέγχων και σε ρυθμίσεις σχετικά με το πέρασμα των συνόρων. Το άρθρο 9 αφιερώνεται στην πρόληψη της διεθνικής σωματεμπορίας. Τα κράτη καλούνται να αναπτύξουν προγράμματα και πρακτικές, όπως έρευνες, εκστρατείες πληροφόρησης και κοινωνικές και οικονομικές πρωτοβουλίες για την πρόληψη του φαινομένου. Επίσης, τα κράτη πρέπει να συνεργαστούν για την καταπολέμηση παραγόντων που καθιστούν τα άτομα, ιδιαίτερα τις γυναίκες και τα παιδιά ευάλωτα στην διεθνική σωματεμπορία, όπως η φτώχεια, η υπανάπτυξη, και η έλλειψη ίσων ευκαιριών. Τέλος, τα κράτη πρέπει να λάβουν μέτρα, νομοθετικά και εκπαιδευτικά, για να αποθαρρύνουν την ζήτηση που καλλιεργεί την εκμετάλλευση των ανθρώπων και οδηγεί στην διεθνική σωματεμπορία.

Στις τελικές διατάξεις ρυθμίζονται ζητήματα σχετικά με την έναρξη ισχύος, τροποποίηση, υπογραφή κ.τ.λ. του Πρωτοκόλλου.

3.2 Κριτική στις ρυθμίσεις του Πρωτοκόλλου: Ρευστές έννοιες και αμφισβητήσιμα δίπολα

3.2.1 Ορίζοντας τη διεθνική σωματεμπορία

Οι ρυθμίσεις του Πρωτοκόλλου του 2000 είναι επηρεασμένες κατά πολύ από τις φεμινιστικές εκστρατείες για την διεθνική σωματεμπορία από το 1990 και έπειτα. Παρόλο που δεν υπήρχε συναίνεση για το τι συνιστά διεθνική σωματεμπορία, οι φεμινίστριες αναγνώριζαν την αναγκαιότητα μιας διεθνούς συμφωνίας πάνω σε αυτό. Ανάμεσα στα θετικά συγκαταλέγονται η διεθνής αφύπνιση που προκάλεσε για τα προβλήματα σχετικά με την διεθνική σωματεμπορία, και το ότι τουλάχιστον ξεκίνησε την κατοχύρωση κάποιων δικαιωμάτων για τα θύματα της διεθνικής σωματεμπορίας.

Η κριτική που ασκείται για τις ρυθμίσεις του κινείται στο πλαίσιο της ευρύτερης κριτικής γύρω από τις εκστρατείες κατά της διεθνικής σωματεμπορίας, όπως είδαμε στην ενότητα 2.2, και φυσικά επικεντρώνεται στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά αυτού του νομοθετήματος. Πιο συγκεκριμένα, ένα από τα πιο αμφιλεγόμενα σημεία του Πρωτοκόλλου, είναι ορισμός του. Περιέχει τρία στοιχεία που πρέπει να συντρέχουν σωρευτικά: (i) μία πράξη που να συνίσταται σε

στρατολόγηση, μεταφορά, απόκρυψη ή αποδοχή προσώπων, (ii) με τη χρήση απειλής, βίας ή άλλων μέσων εξαναγκασμού, απαγωγής, απάτης, κατάχρησης εξουσίας, εκμετάλλευσης της τρωτής θέσης του θύματος, καθώς και με παροχή ή λήψης αμοιβής, (iii) με σκοπό την εκμετάλλευση.

Η συζήτηση επικεντρώθηκε στο κατά πόσον το αδίκημα της διεθνικής σωματεμπορίας θα στοιχειοθετείτο «ανεξάρτητα από την συναίνεση» του ατόμου. Ο τελικός ορισμός δεν περιλαμβάνει την εν λόγω φράση, αλλά σημειώνει πως η σύμφωνη γνώμη του θύματος της διεθνικής σωματεμπορίας για την σκοπούμενη εκμετάλλευση δεν θα λαμβάνεται υπόψη, εφόσον για την επίτευξή της έχει χρησιμοποιηθεί οποιοδήποτε από τα μέσα που αναφέρονται στην παράγραφο (α). Στο άρθρο 3 αναφέρεται τι περιλαμβάνει κατ' ελάχιστο η εκμετάλλευση, αλλά στο τελικό κείμενο δεν ορίζονται οι όροι 'εξαναγκαστική εργασία', 'σκλαβιά', 'πρακτικές παρόμοιες με αυτή', 'δουλεία'.

Αρχικά, ο ορισμός στο άρθρο 3 εστιάζει στην χρήση βίας, είναι δηλαδή η εξαναγκαστική στρατολόγηση και διακίνηση προσώπων- εντός και εκτός εθνικών συνόρων- που διακρίνει τη διεθνική σωματεμπορία. Ωστόσο, το άρθρο 3 χαρακτηρίζει στη συνέχεια τη διεθνική σωματεμπορία με τους ευρύτερους όρους της κατάχρησης εξουσίας ή της ευάλωτης θέσης ή την παροχή οφέλους με σκοπό την εκμετάλλευση. Η παραπάνω εκμετάλλευση περιλαμβάνει την εκμετάλλευση της πορνείας και άλλες μορφές σεξουαλικής εκμετάλλευσης. Έτσι, το Πρωτόκολλο παρουσιάζει μία ασάφεια στον ορισμό της διεθνικής σωματεμπορίας: από τη μια, φαίνεται να ποινικοποιεί όλα τα τρίτα μέρη που χρησιμοποιούν τη βία για την παροχή εργασίας, συμπεριλαμβανομένης της σεξουαλικής, από την άλλη, όμως, μπορεί να εφαρμοστεί και σε περιπτώσεις που, παρά την ύπαρξη συναίνεσης, φαίνεται πως υπάγονται στην κατάσταση της «σεξουαλικής εκμετάλλευσης». Υπάρχει δηλαδή μια ασάφεια ως προς το αν εν τέλει η πορνεία και κάθε εμπορική σεξουαλική πρακτική θεωρούνται καταστάσεις εκμετάλλευσης.

Η ασάφεια αυτή αντικατοπτρίζει τις διαφορετικές θέσεις που υποστηρίχθηκαν από κράτη και φεμινιστικές Μ.Κ.Ο. Η C.A.T.W. (Coalition Against Trafficking in Women) μαζί με άλλες 140 Μ.Κ.Ο., ήταν υπέρ ενός ορισμού που θα παρέχει προστασία σε όλα τα θύματα της διεθνικής σωματεμπορίας και όχι μόνο σε αυτά που θα αποδείκνυαν ότι εξαναγκάστηκαν. Υποστήριζαν ότι μόνον ένας τέτοιος ορισμός μεταφέρει το βάρος απόδειξης από τα θύματα στους διακινητές και αίρει την διάκριση ανάμεσα σε θύματα άξια προστασίας και μη (Raymond 2002: 494). Η

G.A.A.T.W. (Global Alliance Against Trafficking in Women) που υιοθετεί την οπτική της σεξουαλικής εργασίας για την πορνεία και την διεθνική σωματεμπορία πρότεινε έναν ορισμό που να διακρίνει ανάμεσα σε μετακινήσεις που γίνονται κατ' επιλογή του ατόμου και σε αυτές που υπάρχουν τα στοιχεία του εξαναγκασμού, της απειλής κ.τ.λ., θεωρώντας πως με το να μην λαμβάνεται υπόψη η συναίνεση, δεν υπάρχει εναλλακτικό στάτους για τα διακινούμενα άτομα από αυτό του θύματος.

Ο τελικός ορισμός του άρθρου 3 είναι ένας συμβιβαστικός ορισμός που, όμως, δεν παίρνει ξεκάθαρη θέση ως προς την σχέση πορνείας και διεθνικής σωματεμπορίας χρησιμοποιώντας ασαφείς έννοιες όπως η εκμετάλλευση. Οι μεγαλύτερες διεθνείς φεμινιστικές οργανώσεις φαίνεται να διαφωνούν ως προς το νόημά του. Από τη μία η G.A.A.T.W., υποστηρίζει πως αφήνοντας αδιευκρίνιστο τον όρο εκμετάλλευση της πορνείας, το Πρωτόκολλο επιτρέπει στις κυβερνήσεις να ρυθμίσουν το ζήτημα της πορνείας στο εγχώριο δίκαιό τους όπως επιθυμούν. Η G.A.A.T.W. προτείνει στις κυβερνήσεις να ορίσουν την εκμετάλλευση με όρους βίας και εξαναγκασμού, ώστε να υποστηριχθεί η θέση της πως δεν πρέπει κάθε είδους σεξουαλική εργασία να υπάγεται σε διεθνείς συμφωνίες, αλλά μόνον η εξαναγκαστική. Από την άλλη, η C.A.T.W. υποστηρίζει πως με την διατύπωσή του ο ορισμός επιτρέπει κάθε μετακίνηση που σχετίζεται με σεξουαλική εργασία να συνιστά διεθνική σωματεμπορία και άρα όλες οι μετακινούμενες πόρνες να θεωρούνται θύματά του. Η έλλειψη συμφωνίας για το τι ακριβώς συνιστά η διεθνική σωματεμπορία έτσι όπως διατυπώθηκε στο άρθρο 3 υπονομεύει την αποτελεσματικότητα του Πρωτοκόλλου, όπως στο παρελθόν είχε συμβεί και με τη Σύμβαση του 1949.

3.2.2 Ορίζοντας το «θύμα»

Οι έννοιες της συναίνεσης, της βίας και της επιλογής που χρησιμοποιούνται για την κατηγοριοποίηση των «θυμάτων» σε ακούσια και εκούσια είναι ρευστές και αποτελούν τμήμα της κρατικής στρατηγικής να έχει μια καλή γνώση γύρω από τους πολίτες προκειμένου να τους ελέγχει ή να τους «βοηθάει» (Agustin 2006: 32). Ο λόγος για την σεξουαλική συμπεριφορά του πληθυσμού, που γίνεται αντικείμενο ανάλυσης και στόχος για επέμβαση, αποτελεί μια στρατηγική άσκησης εξουσίας στην κοινωνία (Φουκώ 1978: 38). Ερευνώντας νέους τόπους σεξουαλικής δραστηριότητας και ορίζοντάς τις (ως εξαναγκαστικές ή συναινετικές), δημιουργείται μια νέα «τεχνολογία της εξουσίας» που διευκολύνει τον έλεγχο της ανθρώπινης δράσης (Walkowitz 1996: 293).

Η Agustin υποστηρίζει πως η έννοια της βίας είναι πολύ σχετική. Κάποιοι μπορεί να αισθάνονται εξαναγκασμό παρόλο που μπορούν να δραπετεύσουν. Υπάρχουν άλλοι που νιώθουν να 'εξαναγκάζονται' στην πορνεία εξαιτίας των μεγαλύτερων απολαβών (Agustin 2006:37). Ο λόγος για την διεθνική σωματεμπορία στηρίζεται στην έννοια της εξαπάτησης που χρησιμοποιήθηκε στις γυναίκες, όμως υπάρχουν έρευνες¹¹ που δείχνουν πως κάποιες γυναίκες που μετανάστευσαν γνώριζαν ότι η εργασία τους θα σχετιζόταν με το σεξ και αυτό για το οποίο παραπονιούνται είναι για τις συνθήκες εργασίας και όχι για την σεξουαλική εργασία καθ' εαυτήν. Αν και αυτό δεν σημαίνει ότι είχαν πολλές επιλογές ή ότι τους άρεσε, από την άλλη δείχνει πως δεν εξαπατήθηκαν πλήρως. Ωστόσο, η εκ των προτέρων γνώση δεν μπορεί να αποτελεί μέτρο εκμετάλλευσης καθώς δεν μπορεί κανείς να γνωρίζει πώς θα αισθάνεται στις νέες εργασιακές συνθήκες.

Η αναγνώριση της εμπρόθετης δράσης στα υποκείμενα που μεταναστεύουν δεν σημαίνει άρνηση των καταστάσεων στις οποίες βρίσκονται. Οι συνθήκες σε παγκόσμιο, διεθνές και τοπικό επίπεδο επηρεάζουν τις αποφάσεις των ανθρώπων. Οι γυναίκες παίρνουν αποφάσεις για να αλλάξουν την ζωή τους ταξιδεύοντας στο εξωτερικό για δουλειά, ζυγιάζοντας τις επιλογές τους, ασκώντας κριτική κατά την πορεία τους. Οι εμπειρίες τους, καλές και κακές, είναι πολύ ευρύτερες από τις δύο πλευρές. Ο όρος «θύμα» μπορεί να χρησιμοποιηθεί με νομική έννοια, αλλά στην περίπτωση των θυμάτων σεξουαλικής εκμετάλλευσης μεταδίδει την αντίληψη ότι τα

---

¹¹ Στοιχεία από μελέτες της Agustin και άλλων ερευνητών σε διάφορες χώρες (Agustin 2006: 43).

θύματα αυτά είναι αθώα και αδαή. Αγνοεί την αίσθηση υπευθυνότητας που οδηγεί τις γυναίκες να μεταναστεύσουν σε αναζήτηση εργασίας. Η απόδοση του χαρακτηρισμού «θύμα» προσδίδει μία ταυτότητα στις γυναίκες που τις υποβιβάζει σε παθητικούς δέκτες των πράξεων άλλων (Agustin 2005:104).

Με αυτόν τον τρόπο τα υποκείμενα υποβιβάζονται, ενώ πρωταγωνιστικό ρόλο παίρνουν «οι σωτήρες» του πρώτου κόσμου «που προτείνουν στρατηγικές που θυμίζουν ιμπεριαλιστικές παρεμβάσεις στις ζωές των ιθαγενών υποκειμένων» (Karur 2002:6). Οι γυναίκες ορίζονται ως θύματα όχι λόγω των καταστάσεων στις οποίες βρέθηκαν αλλά λόγω της απασχόλησης τους στον χώρο του σεξ (Chapkis 2003: 928). Η ύπαρξη διαφορετικών και περίπλοκων εμπειριών των γυναικών, άλλοτε παρόμοιων και άλλοτε διαφορετικών από αυτές των ανδρών μεταναστών, μας δείχνει πως δεν υπάρχει μία μοναδική αλήθεια και πως οι προσπάθειες να βοηθηθούν οι εμπλεκόμενοι πρέπει να απομακρυνθούν από μια κατασκευασμένη διχοτομία.

Ο απλοϊκός δυισμός αθώο θύμα-εκούσια δρών υποκείμενο,¹² αποτελεί μια αντίληψη που στηρίζεται σε μια συγκεκριμένη κατανόηση της γυναικείας ταυτότητας. Η κατανόηση αυτή βασίζεται σε ένα δυτικό φιλοσοφικό και θρησκευτικό παράδειγμα και στην ιδέα των παγκόσμιων ανθρωπίνων δικαιωμάτων που προϋποθέτουν ένα έλλογο, ανεξάρτητο υποκείμενο, όπως αναδύεται μέσα από την σκέψη του διαφωτισμού. Η αντίληψη αυτή δεν αντικατοπτρίζει απαραίτητα το πώς εκλαμβάνουν οι γυναίκες που διακινούνται τις εαυτές τους, ιδιαίτερα αυτές που προέρχονται από μη-δυτικούς πολιτισμούς. Οι γυναίκες έχουν φωνή και οι αφηγήσεις τους όταν ακούγονται προκαλούν τις απλοϊκές διακρίσεις ανάμεσα σε αθώους και ενόχους, στην απλή εκμετάλλευση και την σοβαρή κακοποίηση (Peach 2005:122).

---

¹² Πρακτικό αποτέλεσμα αυτού του διαχωρισμού είναι, για παράδειγμα, η άρνηση παροχής προστασίας σε θύματα που σε κάποια στιγμή οικιοθελώς απασχολήθηκαν στην πορνεία (Haynes 2004: 231).

3.2.3 Οι άνδρες μεταναστεύουν, τα γυναικόπαιδα εξαπατώνται και προστατεύονται

Μία άλλη απόρροια του ορισμού είναι πως η διάκριση μεταξύ διεθνικής σωματεμπορίας και λαθρεμπορίου καθίσταται αποκτά ένα ιδιαίτερο έμφυλο περιεχόμενο. Από το συμπληρωματικό Πρωτόκολλο Ενάντια Στην Λαθρεμπορία των Μεταναστών προκύπτει πως από τη μια, υπάρχουν οι εθελοντές, εκούσιοι μετανάστες άνδρες και από την άλλη, οι ακούσιες μετανάστριες (και παιδιά) που δουλεύουν στην πορνεία. Από αυτήν την διάκριση οι γυναίκες και τα παιδιά παρουσιάζονται ως ευάλωτες στην διεθνική σωματεμπορία, παθητικές και θυματοποιημένες, ενώ οι δραστήριοι, συναινούντες μετανάστες είναι οι άνδρες (Sullivan 2003: 83). Παρόλο που υπάρχουν γυναίκες που ζουν σε απελπιστικές συνθήκες και έχουν μηδαμινό έλεγχο στις ζωές τους, υπάρχουν γυναίκες που αν και περιορισμένες από τις κυρίαρχες δομές και τις σχέσεις εξουσίας στον χώρο της βιομηχανίας του σεξ, αναπτύσσουν πρωτοβουλία ως προς την μετανάστευση και την εργασία τους.

Διεθνείς συμφωνίες που δεν αναγνωρίζουν τη διαφορά ανάμεσα στη μετανάστευση με σκοπό την σεξουαλική εργασία και την διεθνική σωματεμπορία και αφαιρούν την δυνατότητα εμπρόθετης δράσης από τις γυναίκες είναι δυνατόν να μην τις βοηθήσουν, αντιθέτως να δυσχεραίνουν την κατάστασή τους. Για παράδειγμα, γυναίκες που επιθυμούν να εργαστούν στην βιομηχανία του σεξ, θα υπόκεινται σε αυστηρότερους ελέγχους, καθώς τα κράτη θα αυξήσουν τους συνοριακούς ελέγχους και θα είναι πιο «προστατευτικοί» σε ευάλωτους στην διεθνική σωματεμπορία πληθυσμούς (Charakis 2003: 927) Αυτό δεν θα τις αποτρέψει από την επιθυμία τους, αλλά πιθανόν θα αυξήσει το κόστος -και κατά συνέπεια το χρέος τους- αλλά και την επικινδυνότητα της διαδικασίας μεταφοράς (Coffin 2005: 551).

Το Πρωτόκολλο αναφέρει, αλλά δεν διασφαλίζει σημαντικά δικαιώματα για τα θύματα της διεθνικής σωματεμπορίας. Στο δεύτερο τμήμα που αφιερώνεται στην προστασία των θυμάτων ο χαρακτήρας των διατάξεων δεν είναι υποχρεωτικός. Τα κράτη καλούνται να παρέχουν προστασία και βοήθεια στα θύματα «σε συγκεκριμένες περιπτώσεις» και «στο βαθμό που ορίζει η εγχώρια νομοθεσία». Ο δυνητικός χαρακτήρας στο θέμα της προστασίας υπήρξε η αφορμή για οξεία κριτική από Μ.Κ.Ο. Πρόκειται για πιθανά δικαιώματα και μόνον σε αυτές που θα συμφωνήσουν να καταθέσουν κατά του διακινητή (Sullivan 2003: 84). Η αδυναμία του Πρωτοκόλλου σε αυτό το σημείο πιθανόν να υπονομεύσει την αποτελεσματικότητά του.

Καθώς η αναγνώριση και η καταδίκη των διακινητών εξαρτάται από τη συνεργασία των διακινούμενων ατόμων, η συνεργασία αυτή είναι λιγότερο πιθανή σε ένα σύστημα που δείχνει μικρή ευαισθησία στις ανάγκες των διακινούμενων ατόμων. Το ίδιο το γεγονός πως το Πρωτόκολλο αφήνει στην ευχέρεια των κρατών να προστατέψουν μόνον τα θύματα που θα συνεργαστούν με τις αρχές προδίδει την προτεραιότητα του ελέγχου του εγκλήματος παρά την προάσπιση των δικαιωμάτων των διακινούμενων ατόμων (Reach 2005: 13). Όσον αφορά την κατάσταση των θυμάτων στην χώρα υποδοχής, το τελικό κείμενο προτρέπει τα κράτη να υιοθετήσουν νομοθετικά ή άλλα μέτρα που να επιτρέπουν στα θύματα της διεθνικής σωματεμπορίας να μείνουν στην χώρα προσωρινά ή μόνιμα σε ορισμένες περιπτώσεις. Ως προς το συναφές ζήτημα του επαναπατρισμού ορίζεται πως οι χώρες προέλευσης πρέπει να διευκολύνουν και να δέχονται χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση την επιστροφή των υπηκόων τους.

Το τρίτο τμήμα που αφορά τον έλεγχο των συνόρων και την πρόληψη παρουσιάζει και αυτό κάποια προβληματικά σημεία. Οι έλεγχοι των συνόρων πρέπει να εντατικοποιηθούν προκειμένου να εντοπιστεί και να προληφθεί η διεθνική σωματεμπορία. Η έμφαση στο Πρωτόκολλο έχει δοθεί στον εντοπισμό των διακινητών παρά στην αναγνώριση και προστασία των θυμάτων. Ένα ασαφές σημείο των προβλέψεων στο τρίτο τμήμα είναι ότι δεν θίγει το ζήτημα των τρόπων της αναγνώρισης των θυμάτων και, επομένως, δεν εγγυάται την εφαρμογή των προστατευτικών μέτρων. Οι διατάξεις σχετικά με την πρόληψη έχουν επίσης, προγραμματικό μη δεσμευτικό χαρακτήρα. Η έλλειψη μηχανισμών επίβλεψης ή κάποιου είδους επιθεώρησης είναι ακόμη μία βασική αδυναμία που μπορεί να υποθάλπει την πολιτική δέσμευση στο Πρωτόκολλο και την αποτελεσματικότητά του (Gallagher 2001:1004).

3.3 Προς μια άλλη αντιμετώπιση της διεθνικής σωματεμπορίας: Μοντέλα και προτάσεις

Δύο είναι τα κυρίαρχα μοντέλα για την αντιμετώπιση της διεθνικής σωματεμπορίας. Από τη μία, υπάρχουν προγράμματα που δίνουν έμφαση στην καταδίκη των διακινητών και υιοθετούνται π.χ. από την Ε.Ε. και τις Η.Π.Α. (όπως ο νόμος “Victims of Trafficking and Violence Protection Act 2000”). Από την άλλη, φορείς, όπως η Ύπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (U.N.H.C.H.R.), η Ύπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες (U.N.H.C.R.) και Μ.Κ.Ο. προσανατολίζονται σε μια προσέγγιση του ζητήματος με επίκεντρο το θύμα και τα δικαιώματά του.

1) Το μοντέλο του εγκλεισμού του δράστη-διακινητή

Το μοντέλο του εγκλεισμού του δράστη-διακινητή δίνει προτεραιότητα στην ενίσχυση νομοθετικών μηχανισμών προς αυτήν την κατεύθυνση, ενώ ασχολείται δευτερευόντως με μέτρα προστασίας για τα θύματα και συνήθως προϋποθέτει για την παροχή αυτής της προστασίας την πρόθεση το θύματος να συνεργαστεί για την τιμωρία του διακινητή.

Το Πρωτόκολλο, ως τμήμα μιας Σύμβασης κατά του διεθνικού εγκλήματος, ανταποκρίνεται σε αυτό το μοντέλο. Συνιστά το σημείο αναφοράς για χώρες χωρίς εγχώριο δίκαιο για να προχωρήσουν σε πρωτοβουλίες για την καταπολέμηση της διεθνικής σωματεμπορίας, αλλά παρέχει μια ευρεία και ασαφή καθοδήγηση για την λήψη και εφαρμογή μέτρων προστασίας. Για παράδειγμα, το Πρωτόκολλο από τη μία ζητά την λήψη μέτρων για την αντιμετώπιση των παραγόντων που καθιστούν τις γυναίκες και τα παιδιά ιδιαίτερα ευάλωτα στην διεθνική σωματεμπορία, όπως την φτώχεια και την έλλειψη ίσων δυνατοτήτων. Από την άλλη, περιορίζει τα μέτρα προστασίας όταν παρέχει αρωγή στον βαθμό που αυτή είναι απαραίτητη ώστε τα θύματα να καταθέσουν κατά του διακινητή, όπως π.χ. την προστασία του μάρτυρα, το δικαίωμα του απορρήτου της ταυτότητας, την παροχή καταλύματος. Δίνοντας την έμφαση στην καταδίκη του διακινητή το Πρωτόκολλο ζητά από τα κράτη απλώς να αναζητήσουν μέτρα που θα επιτρέψουν στα διακινημένα άτομα να παραμείνουν στην χώρα, παραβλέποντας πως υπάρχουν πιο αποτελεσματικοί τρόποι για την διαθεσιμότητα των ατόμων ως μαρτύρων, όπως π.χ. η παροχή μεταναστευτικών λύσεων.

Το μοντέλο αυτό θα μπορούσε θεωρητικά να οδηγεί σε αποτελεσματικότερη αναζήτηση των διακινητών ή και αποθάρρυνση τους, ωστόσο, η μέχρι σήμερα εφαρμογή του δεν έχει επιφέρει σημαντικά αποτελέσματα. Η αναποτελεσματικότητα του ενισχύεται και από άλλους παράγοντες υπαρκτούς σε χώρες όπου η διεθνική σωματεμπορία ανθεί όπως η ύπαρξη διεφθαρμένης ή ανεπαρκούς αστυνομίας, η έλλειψη διοικητικών δομών και επικοινωνίας ανάμεσα σε διάφορους φορείς, η γραφειοκρατική δυσκαμψία, η τάση της αστυνομίας να προβαίνει στην ευκολότερη σύλληψη (της διακινούμενης παρά του διακινητή), καθώς και στην ευκολότερη κατηγορία (για πλαστά έγγραφα, πορνεία, παράνομη είσοδο στην χώρα κ.τ.λ.) Η σχετική νομοθεσία σπάνια εφαρμόζεται και οι ποινές είναι βραχείες. Αυτό που συμβαίνει στην πραγματικότητα είναι πως με την υιοθέτηση ενός τέτοιου μοντέλου τα κράτη περιορίζουν τις ευθύνες τους σε σχέση με τα προστατευτικά μέτρα. Αναμενόμενο είναι πως κάποιο άτομο που θα έχει την ανάγκη προστασίας δύσκολα θα την αναζητήσει στις αστυνομικές αρχές ή το κράτος σε ένα τέτοιο πλαίσιο.

2) Το μοντέλο της προστασία του θύματος.

Αυτό θέτει ως πρωταρχικό σκοπό την προστασία του θύματος και την αποσυνδέει από την διάθεση ή την ικανότητα του θύματος να συνδράμει στην καταδίκη του σωματέμπορου. Τα προστατευτικά μέτρα περιλαμβάνουν την παροχή ψυχολογικής στήριξης, νομικών και κοινωνικών υπηρεσιών, στέγης, προσωρινής εργασίας και ασύλου, στις περιπτώσεις που ο επαναπατρισμός θα έθετε σε κίνδυνο την ασφάλεια του θύματος. Το μοντέλο αυτό ενθαρρύνει την κατάθεση κατά των σωματεμπόρων δημιουργώντας ένα περιβάλλον ασφάλειας και βοηθάει τις γυναίκες να επανακτήσουν τον έλεγχο στις ζωές τους.

Η Haynes (2004: 253) υποστηρίζει πως ο καλύτερος τρόπος για την αντιμετώπιση της διεθνικής σωματεμπορίας φαίνεται να είναι αυτός που συνδυάζει τα καλύτερα στοιχεία και από τα δύο μοντέλα και συμπληρώνεται από στοιχεία που λείπουν και προτείνει μια σειρά από μέτρα. Θεωρεί πως αρχικά, θα πρέπει να διαφοροποιηθεί η αντίληψη ως προς το ποιος συνιστά «θύμα» της διεθνικής σωματεμπορίας. Οι περισσότεροι νόμοι κατά της διεθνικής σωματεμπορίας πρέπει να αναγνωρίσουν πως οι γυναίκες συνήθως συναινούν στο να εργαστούν στην βιομηχανία του σεξ, ωστόσο, δεν συναινούν στην εργασία ούσες δέσμιες χρεών ή σε συνθήκες σκλαβιάς.

Καλύτερο θα ήταν να προσεγγίζουμε την περίπτωση κάθε γυναίκας ερευνώντας, αν σε οποιοδήποτε στάδιο υπήρξε ανίκανη να ασκήσει έλεγχο στην

πορεία της. Αυτό σημαίνει πως η προστασία θα μπορεί να παρασχεθεί και σε μία γυναίκα που εξαπατήθηκε ως προς την εργασία που θα έκανε στην νέα χώρα, αλλά και σε αυτήν που εξαναγκάστηκε στην πορνεία, αλλά μετέπειτα παρέμεινε αυτοβούλως. Αν και κάτι τέτοιο μπορεί να χαρακτηριστεί πατερναλιστικό, η Haynes (2004: 255) αντιτάσσει πως η επιλογή της αναζήτησης και αποδοχής της προστασίας είναι στα χέρια της ίδιας της γυναίκας. Επίσης, προτείνει την ποινικοποίηση των επισκέψεων των μελών των διεθνών αποστολών (ειρηνευτικών δυνάμεων, ανθρωπιστικής βοήθειας) στα πορνεία. Το κράτος οφείλει να προστατεύει και όχι να θυματοποιεί εκ νέου το θύμα, να αντιμετωπίσει τους κοινωνικούς και οικονομικούς λόγους που καθιστούν τις γυναίκες πιο ευάλωτες στην διεθνική σωματεμπορία, να τους αναγνωρίσει το δικαίωμα μετανάστευσης.¹³

Στο ίδιο πλαίσιο, η Agustín υποστηρίζει πως η πολλαπλότητα των εμπειριών που αναγνωρίζεται στους άλλους μετανάστες πρέπει να αναγνωριστεί και στους μετανάστες που πωλούν σεξ-αλλά σε αυτούς που εργάζονται στην παροχή υπηρεσιών φροντίδας, οικιακής βοήθειας κ.τ.λ.- ώστε να μελετούνται ως διεθνικοί μετανάστες, ως ευέλικτοι εργάτες που αποτελούν απότοκο της παγκοσμιοποίησης. Υποστηρίζει πως πρέπει να αποτελέσουν τμήμα των ερευνών για την παγκοσμιοποίηση, το δίκαιο των αλλοδαπών, τις διεθνείς σχέσεις και τον κοινωνικό αποκλεισμό (Agustín 2005: 13). Το αντίθετο θα σήμαινε την συνέχιση του στιγματισμού ανθρώπων που χρησιμοποιούν το σεξ για οργανικούς λόγους και της άποψης πως το εμπορικό σεξ είναι το τέλος της αρετής και της αξιοπρέπειας. Το μεταναστευτικό πλαίσιο υποστηρίζει η Agustín, επιτρέπει μια μη ηθικολογική έρευνα που λαμβάνει υπόψη διάφορες πτυχές των ζώων των ανθρώπων, τους τοποθετεί σε περιόδους όπου προσπαθούν για την προσωπική τους ανάπτυξη, κάνουν επιλογές και αναλαμβάνουν ρίσκα και δεν τους αναγκάζει να αυτοπροσδιοριστούν είτε ως εργάτες του σεξ είτε ως θύματα (Agustín 2006:43).

Η Anker υποστηρίζει πως η συζήτηση για την καταπολέμηση της διεθνικής σωματεμπορίας πρέπει να διευρυνθεί και να συμπεριλάβει και την διακίνηση για εξαναγκαστική εργασία σε άλλους τομείς πέρα από την πορνεία. Η σχετική έρευνα πρέπει να επισημάνει τους παράγοντες που είναι κοινοί και διαφορετικοί σε αυτές τις περιπτώσεις. Οι διαφορετικές μορφές και βαθμοί εκμετάλλευσης πρέπει να ληφθούν

---

¹³ Για παράδειγμα η Ιταλία δίνει 5000 βίζες σε Αλβανίδες που επιθυμούν να εισέλθουν στην Ιταλία, αναγνωρίζοντας πως η Αλβανία είναι η χώρα από όπου προέρχονται τα περισσότερα θύματα της διεθνικής σωματεμπορίας και λαθρομετανάστευσης.

υπόψη για την δημιουργία πιο αποτελεσματικών πρακτικών κατά της διεθνικής σωματεμπορίας. Σημαντικός για την αποτελεσματικότητα των πρακτικών αυτών είναι ο ρόλος της νομοθεσίας για την εργασία και την παραμονή αλλοδαπών προκειμένου να αναγνωρίζονται τα θύματα της διεθνικής σωματεμπορίας (van den Anker 2006:180).

Από την άλλη, η Sharma, τάσσεται υπέρ της εγκατάλειψης των εκστρατειών κατά της διεθνικής σωματεμπορίας καθώς πολύ λίγα άτομα προστατευθήκαν από αυτές, ενώ αντιθέτως για τους περισσότερους η κατάσταση τους επιδεινώθηκε επειδή τα ταξίδια τους έγιναν και πιο ακριβά, αλλά και πιο επικίνδυνα. Οι εκστρατείες κατά της διεθνικής σωματεμπορίας, αντί να εστιάσουν στα προβλήματα που δημιουργούνται από τις κρατικές πολιτικές εστιάζουν στα προβλήματα που δημιουργούνται από τους διακινητές, τους μόνους που θέλουν και μπορούν να τις βοηθήσουν στο πέρασμα των συνόρων. Η επιλογή αυτή είναι αναμφισβήτητη πολιτική.

Στην έρευνα της σε 24 γυναίκες που από την Κίνα προσπάθησαν να μπουκ στον Καναδά, αλλά πιάστηκαν από τα καναδικές αρχές η Sharma διαπίστωσε πως πολλές από αυτές ήθελαν να ζήσουν και να δουλέψουν στις ΗΠΑ ή τον Καναδά και θεωρούσαν τους μεσάζοντες ως τους μόνους ανθρώπους που μπορούσαν να τους βοηθήσουν για να το πετύχουν. Το ότι πιάστηκαν από τις καναδικές αρχές ήταν το τελευταίο που θα επιθυμούσαν. Η βία που τους ασκήθηκε από το καναδικό κράτος να επιστρέψουν στην Κίνα ήταν μεγαλύτερη από αυτήν για να φύγουν από την χώρα τους. Το αίτημα που άρθρωναν αυτές οι γυναίκες δεν ήταν να σταματήσει η διεθνική σωματεμπορία, αλλά να πάνσουν να είναι παράνομες, να μην κρατηθούν απ' τις αρχές και να μπορούν να βγάλουν τα προς το ζην σε αυτήν την χώρα.

Από τις πιο προοδευτικές εκστρατείες, όπως αυτές του Βελγίου και της Ιταλίας περιλαμβάνουν μέτρα, όπως την παροχή βοήθειας μόνο σε όσες πάνσουν να ασκούν την πορνεία ή απέλαση στην περίπτωση που συλληφθούν να την ασκούν. Τέτοιες ρυθμίσεις αγνοούν πως για πολλές γυναίκες η σεξουαλική εργασία είναι τμήμα του μεταναστευτικού τους πλάνου και αυτό που στην ουσία επιδιώκουν είναι να ρυθμίσουν την κινητικότητα και την σεξουαλικότητα των γυναικών (Sharma 2005: 103). Αποκρύπτοντας τον ρόλο των κρατών στις μεταναστευτικές διαδικασίες, ιδιαίτερα στην παράνομη μετανάστευση, οι εκστρατείες κατά της διεθνικής σωματεμπορίας αποκρύπτουν αυτές τις καταστάσεις εκείνες για τις οποίες πρέπει να αναρωτηθούμε γιατί δεν υπάρχει ένας ασφαλής τρόπος για να μεταναστεύσουν όσοι

το χρειάζονται πραγματικά εξαιτίας μιας σειράς οικονομικών πολιτικών και κοινωνικών λόγων. Αντί να μετατρέπουμε τις γυναίκες μετανάστριες σε θύματα της διεθνικής σωματεμπορίας, πρέπει να τοποθετήσουμε στο επίκεντρο τις εμπειρίες των ίδιων των γυναικών.

Το ίδιο αίτημα προβάλλει και η Charakis. Καλεί τις φεμινίστριες να σταθούν κριτικά απέναντι σε νομοθετήματα που στηρίζονται στο αφήγημα της γυναικείας αδυναμίας ή σε μια τρωτότητα όμοια με των παιδιών. Η κοινωνική απάντηση που απαιτείται συνίσταται σε πιο ανοιχτά σύνορα και σε πιο εκτεταμένη κρατική υποστήριξη στους οικονομικά ασθενείς (Charakis 2003: 935). Η Charakis δεν τάσσεται υπέρ των κατασταλτικών στρατηγικών για την καταπολέμηση της διεθνούς σωματεμπορίας που περιλαμβάνουν περιοριστικές μεταναστευτικές πολιτικές, μεγαλύτερη ποινικοποίηση, αυστηρότερες διώξεις και είναι οι πιο ελκυστικές για τα κράτη και συνήθως λειτουργούν σε βάρος των γυναικών, αλλά υπέρ στρατηγικών που στοχεύουν στην ενδυνάμωση των δικαιωμάτων των γυναικών, ως γυναικών, ως μεταναστριών, ως εργατριών, ως εργατριών του σεξ.

Ένα παράδειγμα «εκ των έσω» εκστρατείας κατά της διεθνικής σωματεμπορίας αποτελεί η περίπτωση της Durbar Manila Samanwaya Committee. Πρόκειται για μια συλλογικότητα από εργάτριες του σεξ με σκοπό την αλληλεγγύη μεταξύ όλων των εργατών/τριών του σεξ, την διεκδίκηση νομικής και κοινωνικής αναγνώρισης της εργασίας τους, την δράση για την βελτίωση της ζωής τους. Από το 1997, η ομάδα, αναγνωρίζοντας την κρατική αδυναμία να βοηθήσει γυναίκες που δεν εργάζονται ακούσια στην βιομηχανία του σεξ, αναπτύσσει στρατηγικές για να βοηθήσει ανήλικες κοπέλες που βρίσκονται στην πορνεία και ενήλικες γυναίκες που δεν θέλουν να εργάζονται ως πόρνες άλλα εξαναγκάζονται. Συνέστησε «αυτό-ελεγκτικές ομάδες» (“Self-Regulatory Boards”) που δρουν σε περιοχές σεξουαλικής εργασίας. Οι εργάτριες του σεξ ζώντας σε χώρους σεξουαλικής εργασίας είναι σε κατάλληλη θέση να βρεθούν, να συνομιλήσουν με μια διακινημένη κοπέλα, να συζητήσουν δυνατές επιλογές μαζί της.

Με τον τρόπο αυτό αποφεύγονται οι αναποτελεσματικές επιδρομές της αστυνομίας που συνεπάγονται μεταφορά στο τμήμα, επιβολή προστίμου, περαιτέρω παρενόχληση. Οι “Self-Regulatory Boards” βάζουν τέλος στις πρακτικές εκμετάλλευσης, όπως οικονομική εκμετάλλευση της εργασίας ή σεξουαλική εκμετάλλευση. Κάθε ομάδα αποτελείται από μέλη της Durbar Manila Samanwaya Committee, τοπικό σύμβουλο, γιατρό, δικηγόρο και άλλα μέλη της τοπικής

κοινωνίας. Αναπτύσσει συνεργασία με άλλους φορείς, όπως με τμήματα υγείας, εργασίας και κοινωνικής πρόνοιας. Αναλαμβάνει εκπαιδευτικά προγράμματα όπως μαθήματα γραφής και ανάγνωσης για ενήλικους και παιδιά, εκμάθηση τεχνών και επαγγελματικής κατάρτισης. Η αποτελεσματικότητα στον εντοπισμό γυναικών που θέλουν να αλλάξουν ζωή, στην συνεργασία με άλλους οργανισμούς και την υποστήριξη των γυναικών, ώστε να μπορούν να στηριχθούν στις δικές τους δυνάμεις από τις ομάδες αυτές των σεξουαλικών εργατριών, είναι τέτοια ώστε οι “Self-Regulatory Boards” να γίνεται μια αποδεκτή στρατηγική από διάφορους φορείς και Μ.Κ.Ο. (Gayen 2006: 331- 337).

3.4 Νομοθεσία και δράσεις μετά το Πρωτόκολλο: Ορισμένα παραδείγματα

Πριν περάσουμε στην περίπτωση της Ελλάδας και στο πώς αυτή υποδέχτηκε το Πρωτόκολλο των Ηνωμένων Εθνών, θα ήταν χρήσιμο να δούμε, έστω εν συντομία, πώς αντιμετωπίζουν διάφορα κράτη την διεθνική σωματεμπορία.

Η Γερμανία είναι μια χώρα διέλευσης και προορισμού για θύματα εμπορίας γυναικών από χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης και της Κεντρικής Ευρώπης με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση. Στον τομέα της πρόληψης, η γερμανική κυβέρνηση θέσπισε ένα νέο πρόγραμμα κατά τη διάρκεια του 2003 χρηματοδότησης αναπτυξιακών έργων στο εξωτερικό για την καταπολέμηση της εμπορίας γυναικών. Ο γερμανικός ποινικός κώδικας περιλαμβάνει διατάξεις που απαγορεύουν ρητά την εμπορία προσώπων με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση. Η διεθνική σωματεμπορία με σκοπό την εξαναγκαστική εργασία υπάγεται στα εγκλήματα κατά της προσωπικής ελευθερίας. Η Γερμανία έχει ένα ευρύ φάσμα προστασίας για τα θύματα συμπεριλαμβανομένης μιας μηνιαίας προθεσμίας περίσκεψης. Αν τα θύματα καταθέσουν ενάντια στους διακινητές τους, τότε η απέλαση τους αναστέλλεται προσωρινά. Υπό αυτό το καθεστώς, τα θύματα μπορούν να λάβουν προσωρινή άδεια εργασίας για τη διάρκεια της δίκης και τα θύματα που έχουν τραυματιστεί μπορούν να λάβουν αποζημίωση. Μόλις τα θύματα δεν χρειάζονται πλέον ως μάρτυρες, θα πρέπει να επαναπατρίζονται εκτός κι αν υπάρχει υπόνοια επικείμενου κινδύνου για το θύμα στο πλαίσιο του νομού περί αλλοδαπών. Η κυβέρνηση χρηματοδοτεί τα έξοδα επαναπατριsmού μέσω του Διεθνούς Οργανισμού Μετανάστευσης. Αν και η νομοθεσία της Γερμανίας είναι ικανοποιητική η εφαρμογή της είναι περιορισμένη. Αν τα θύματα δεν αναγνωριστούν εξ αρχής ως τέτοια, απελαύνονται ως παράνομες πόρνες.¹⁴

Η νομιμοποίηση της πορνείας στην Ολλανδία στόχευε στην μεγαλύτερη διαφάνεια και τον έλεγχο της σεξουαλικής βιομηχανίας, που κινούνται τα θύματα της εμπορίας ανθρώπων. Η εθνική συζήτηση επικεντρώνει τώρα την προσοχή της στην πορνεία και τις πιθανές επιπτώσεις της στην εμπορία ανθρώπων. Το άρθρο 250a του ολλανδικού ποινικού κώδικα απαγορεύει την εμπορία ανθρώπων με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση και προβλέπει ποινές φυλάκισης έως και 10 ετών και επιβαρυντικές περιπτώσεις. Τα θύματα της εμπορίας ανθρώπων για σεξουαλική

---

¹⁴ I.O.M Regional Office for the Baltic and Nordic Countries, Helsinki. “*Trafficking in Women in the Baltic States: Legal Aspects.*” *Research Report*, σελ.45.

εκμετάλλευση δικαιούνται αρωγής· όχι όμως και τα θύματα για εξαναγκαστική εργασία, λόγω της έλλειψης της σχετικής αναφοράς στον νομικό ορισμό της διεθνικής σωματεμπορίας. Τα θύματα δικαιούνται τρίμηνη προθεσμία περίσκεψης για να αποφασίσουν αν θα συνεργαστούν με τις αρχές. Τα θύματα που αρνούνται να συνεργαστούν με τις αρχές επαναπατρίζονται. Η κυβέρνηση εστίασε τις προσπάθειες για την πρόληψη στις χώρες προέλευσης, προωθώντας την ενδυνάμωση και την οικονομική ανεξαρτησία των ευάλωτων ομάδων, όπως τις νεαρές άνεργες γυναίκες.¹⁵

Ο Ιταλός νομοθέτης θέσπισε νόμους κατά της διεθνικής σωματεμπορίας, αλλά η προσέγγιση του συγχέει την διεθνική σωματεμπορία με την παράνομη μετανάστευση. Το 2003, η κυβέρνηση ποινικοποίησε την διεθνική σωματεμπορία και προέβλεψε αυξημένες ποινές για τους παραβάτες από οκτώ έως 20 χρόνια φυλάκιση. Η νέα νομοθεσία προέβλεψε ένα ξεχωριστό κονδύλι του προϋπολογισμού για τα προγράμματα παροχής βοήθειας στα θύματα. Στην Ιταλία παρέχεται βοήθεια και προσωρινή άδεια παραμονής και εργασίας στα θύματα, η οποία θα μπορούσε να ανανεωθεί ή να μετατραπεί σε μόνιμη, υπό ορισμένες προϋποθέσεις. Η προσωρινή άδεια παραμονής δίδεται σχετικά εύκολα σε θύματα εμπορίας ανθρώπων, αν και κάποιες Μ.Κ.Ο. διαμαρτυρηθήκαν πως η παροχή άδειας χρησιμοποιείται ως άσκηση πίεσης, προκειμένου τα θύματα να συνεργαστούν με τις αρχές. Σύμφωνα με κάποιες Μ.Κ.Ο., οι αυστηρότεροι μεταναστευτικοί νομοί επέτρεψαν στις αρχές να απελάσουν παράνομους μετανάστες, χωρίς πρώτα να διαπιστωθεί κατά ποσόν ήταν θύματα διεθνικής σωματεμπορίας.

Η Σουηδία έχει μια πρωτοποριακή νομοθεσία που θέτει στο επίκεντρο την προστασία του θύματος και ποινικοποιεί την συμπεριφορά του πελάτη. Η ποινή για τον πελάτη μπορεί να μετατραπεί σε συμβουλευτικές συνεδρίες των δημόσιων κοινωνικών υπηρεσιών. Η πορνεία αντιμετωπίζεται, δηλαδή, ως κοινωνικό πρόβλημα, ως «μια μορφή βίας που αντανάκλα τους έμφυλους ρόλους μιας πατριαρχικής κοινωνίας» (Monzini 2005: 153, *μετάφραση δική μου*). Ο ποινικός κώδικας της Σουηδίας, περιλαμβάνει ειδική νομοθεσία για την διεθνική σωματεμπορία με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση προβλέποντας ποινή φυλάκισης 2-10 ετών,¹⁶ αλλά ο νόμος αυτός δεν καλύπτει άλλες μορφές εμπορίας,

---

¹⁵ U.S. Department of State. "Trafficking in Persons Report". www.state.gov/g/tip/rls/tiprpt/2004/33192.htm

¹⁶ Ministry of Industry, Employment and Communications "Prostitution and trafficking in women." January 2004. www.sweden.gov.se/content/1/c6/01/87/74/6bc6c972.pdf

όπως η εμπορία ανθρώπων με σκοπό την καταναγκαστική εργασία. Επί του παρόντος, όμως, η Σουηδία έχει εκτεταμένους εργατικούς νόμους που ρυθμίζουν τις ελάχιστες ηλικίες εργασίας, τον ελάχιστο μισθό και τα εργασιακά πρότυπα, καθώς και οργανωμένα συνδικάτα που προστατεύουν το εργατικό δυναμικό. Τα τελευταία χρόνια η κυβέρνηση εντατικοποίησε τους συνοριακούς ελέγχους. Η Σουηδία εστίασε την προσοχή της στη βελτίωση της παροχής βοήθειας στα θύματα. Παρέχει άδεια προσωρινής παραμονής σε θύματα εμπορίας ανθρώπων που εμπλέκονται σε έρευνες ή διώξεις και δίνει το δικαίωμα υγειονομικής περίθαλψης και κοινωνικής προνοίας. Η Σουηδική Κυβέρνηση παρέχει χρηματοδότηση στις Μ.Κ.Ο. στη Σουηδία και στο εξωτερικό, που παρέχουν υπηρεσίες υποστήριξης σε γυναίκες που είναι θύματα έμφυλης βίας, συμπεριλαμβανομένης της διεθνικής σωματεμπορίας.

Στο Ηνωμένο Βασίλειο η κυβέρνηση έχει θεσπίσει μετρά πρόληψης, αλλά δεν κάνει σαφή διάκριση μεταξύ διεθνικής σωματεμπορίας και παράνομης μετανάστευσης. Σύμφωνα με την νομοθετική πράξη για την Μετανάστευση και το Άσυλο του 2002, απαγορεύεται η εμπορία ανθρώπων με σκοπό την πορνεία, με την απειλή ποινών μέχρι και 15 χρονιά φυλάκιση. Χαρακτηριστικό της εστίασης στην μεταναστευτική προσέγγιση είναι πως οι μεταναστευτικές αρχές γενικά συνοδεύουν τις επιδρομές της αστυνομίας, προκειμένου να επισπεύσουν την απομάκρυνση θυμάτων που δεν είναι πρόθυμα να συνεργαστούν. Το 2005 ψηφίστηκε νόμος για την προστασία και τις παροχές των θυμάτων.¹⁷

Παρατηρούμε πως πολλά από τα ζητήματα που θίχτηκαν από την φεμινιστική κριτική και αναλύθηκαν παραπάνω, ανακύπτουν κατά την θέσπιση και εφαρμογή εθνικών νομοθεσιών. Η σύνδεση πορνείας και διεθνικής σωματεμπορίας, όπως αυτή εκφράζεται στο παράδειγμα της Ολλανδίας και στο αντίθετο άκρο της Σουηδίας, η συνάφεια της αντιμετώπισης της διεθνικής σωματεμπορίας και της παράνομης μετανάστευσης (π.χ. στο Ηνωμένο Βασίλειο, την Ιταλία), ζητήματα ορισμού, παροχής προστασίας, συνεργασίας των θυμάτων με τις αρχές, απέλασης που απασχολούν τις κυβερνήσεις, αναδεικνύουν την πολυπλοκότητα του ζητήματος, την πολλαπλότητα των προσεγγίσεων και την σχετικότητα κάποιων εννοιών.

---

¹⁷The U.K. Committee for U.N.I.C.E.F., “U.K. legislation and trafficking.” www.unicef.org.uk/campaigns/campaign_sub_pages.asp?page=53

4 Η Περίπτωση της Ελλάδας

4.1 Η διεθνική σωματεμπορία στην Ελλάδα: Μια εικόνα από το 1990 και έπειτα

Η Ελλάδα, κυρίως από το 1990 και μετά, αποτελεί χώρα εισαγωγής, ένταξης, εγκατάστασης και διαμετακόμισης χιλιάδων γυναικών, ανδρών και παιδιών με σκοπό την σεξουαλική εκμετάλλευση και την αναγκαστική εργασία. Κυρίως Αλβανοί άνδρες διακινούνται με σκοπό την αναγκαστική εργασία (Τσίτσας 2007). Τα παιδιά από την Αλβανία αποτελούν την πλειονότητα των παιδιών που διακινούνται με σκοπό την επαιτεία και τις μικροκλοπές.¹⁸ Κυρίως όμως, διακινούνται γυναίκες από τη Ρωσία, τα Βαλκάνια, τη Ρουμανία, τη Νιγηρία για σεξουαλική εκμετάλλευση και αναγκαστική εργασία. Επίσης, διακινούνται γυναίκες από τη Ουκρανία, τη Μολδαβία και την Λευκορωσία.¹⁹

Η γιγάντωση της διεθνικής σωματεμπορίας είναι τέτοια ώστε να αποτελεί η εξαναγκαστική πορνεία την κυρίαρχη μορφή πορνείας στην Ελλάδα με την νόμιμη πορνεία να έχει απωθηθεί στο περιθώριο (Λάζος 2002 γ: 7). Αν και η ύπαρξη ακριβών στατιστικών δεν είναι εφικτή, καθώς πρόκειται για μια δραστηριότητα στο πλαίσιο της παρανομίας και καθώς επίσης, γυναίκες από το στάτους της εξαναγκαστικά εκδιδόμενης μπορούν να μετακυλήσουν στο στάτους της παράνομης εκδιδόμενης, στην Ελλάδα, κατά την περίοδο 1990-2000, εκτιμάται ότι περίπου 77.500 αλλοδαπές γυναίκες από χώρες των Βαλκανίων και της Ανατολικής Ευρώπης εκδόθηκαν από τα δίκτυα της διεθνικής σωματεμπορίας (Λάζος 2002 α: 222). Οι κύριες χώρες προέλευσης ήταν, περίπου, κατά 40% η Ρωσία, 30% η Ουκρανία, 10% η Ρουμανία και η Βουλγαρία και 18% η Αλβανία (Λάζος 2002 α: 238).

Το 2002 χαρακτηριστική είναι η πολυεθνικότητα των εξαναγκαστικά και παράνομα εκδιδόμενων. Στην Ελλάδα βρέθηκαν γυναίκες από την Λευκορωσία, την Νιγηρία, το Ουζμπεκιστάν, την Αυστρία, το Ιράκ, την Πορτογαλία, την Σιέρα Λεόνε και άλλες χώρες. Η αύξηση της πολυεθνικότητας στην Ελλάδα αποτελεί ένδειξη της εξάπλωσης ενός παγκόσμιου δικτύου και ταυτόχρονα μιας απλοποίησης των

---

¹⁸ U.S. Department of State. “*Trafficking in persons Report*”.
www.state.gov/g/tip/rls/tiprpt/2004/33192.htm

¹⁹ Οι κατά φύλο διαφοροποιήσεις της μετανάστευσης είναι εμφανείς, αν κανείς μελετήσει κάποια στατιστικά στοιχεία. Ενδεικτικά το 2004, οι Αλβανοί στην Ελλάδα ήταν περίπου 250.000, ενώ οι Αλβανίδες περίπου 95.000, οι Ρώσοι 1.300, ενώ οι Ρωσίδες 5.400, οι Ουκρανοί 2.500, ενώ οι Ουκρανές 10.600. Αναλυτικά στατιστικά στοιχεία από το 1990 στην Γενική Γραμματεία Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας, <http://www.statistics.gr>.

διαδικασιών μεταφοράς από τη μια χώρα στην άλλη (Λάζος 2002 γ: 21-22). Αποδεικνύεται ότι η διεθνική σωματεμπορία αποτελεί πράγματι μια επικερδή επιχείρηση, καθώς κατά την περίοδο 1990-2000 στην Ελλάδα τα έσοδα από την εξαναγκαστική πορνεία γυναικών και παιδιών ξεπέρασαν τα 6 δισεκατομμύρια ευρώ. Στην Ελλάδα κατά την περίοδο 1990-2000 υπολογίζεται ότι ετησίως πάνω από 1 εκατ. άνδρες μίσθωναν υπηρεσίες προσφερόμενες από γυναίκες και παιδιά θύματα εξαναγκαστικής πορνείας (Λάζος 2002 β: 181).

4.2. Το νομοθετικό πλαίσιο στην Ελλάδα

Η Ελλάδα υπέγραψε τη Σύμβαση και το Πρωτόκολλο για την Παράνομη Διακίνηση Προσώπων στις 13 Δεκεμβρίου του 2000, αλλά έως τώρα δεν το έχει κυρώσει με νόμο. Μέχρι το 2002 η ελληνική νομοθεσία δεν παρείχε ένα επαρκές πλέγμα ρυθμίσεων για την διεθνική σωματεμπορία και δεν ήταν εναρμονισμένη με την σχετική ευρωπαϊκή και διεθνή νομοθεσία.²⁰ Τον Απρίλη του 2001 συστάθηκε η Ομάδα Καταπολέμησης Εμπορίας Ανθρώπων (Ο.Κ.Ε.Α.) με πρωτοβουλία του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης με κύριο στόχο την δημιουργία ενός νομοθετικού πλαισίου για την διεθνική σωματεμπορία. Σήμερα οι ρυθμίσεις σχετικά με την διεθνική σωματεμπορία περιλαμβάνονται σε τρία νομοθετήματα:²¹ στον νόμο 3064/2002 για την «καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, των εγκλημάτων κατά της γενετήσιας ελευθερίας, της πορνογραφίας ανηλίκων και γενικότερα της οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής και αρωγή στα θύματα των πράξεων αυτών», στο προεδρικό διάταγμα 233/2003 για την «προστασία και αρωγή στα θύματα των εγκλημάτων των άρθρων 323^A, 349, 351, 351^A του Ποινικού Κώδικα, κατά το άρθρο 12 του ν.3064/2002» και στον νόμο 3386/2005 για την «χορήγηση και ανανέωση άδειας διαμονής σε θύματα εμπορίας ανθρώπων».

---

²⁰ Με τους προηγούμενους νόμους 1193 του 1981 και 2734 του 1990, η διεθνική σωματεμπορία ενέπιπε στα αδικήματα της μαστροπείας ή της σωματεμπορίας, ενώ με τον νόμο 3064 του 2002 συνιστά ειδικό αδίκημα, την εμπορία ανθρώπων.

²¹ Τα κείμενα των τριών νομοθετημάτων παρατίθενται στο Παράρτημα.

Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών: INTRACOM- NOMOS.
<http://lawdb.intrasoftnet.com>

Στον νόμο 3064/2002 αντανακλάται η ευρύτερη προβληματική που έχει αναπτυχθεί στην διεθνή κοινότητα για την αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων, της οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής και της αρωγής στα θύματα των παραπάνω πράξεων. Με αυτόν τον νόμο μεταφέρονται σε επίπεδο εθνικής νομοθεσίας οι επικρατούσες τάσεις και κατευθύνσεις σε σχέση με την αντιμετώπιση αυτών των ζητημάτων. Σύμφωνα με την εισηγητική έκθεση του σχετικού σχεδίου νόμου η αντιμετώπιση όλων των μορφών της εμπορίας ανθρώπων επιβάλλεται από μια σειρά διεθνών συμβάσεων που έχει υπογράψει η χώρα μας, ανάμεσα στις οποίες αναφέρεται και το Πρωτόκολλο για την πρόληψη, καταστολή και τιμωρία της διακίνησης προσώπων, ιδιαίτερα γυναικών και παιδιών, που συμπληρώνει την σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών κατά του Υπερεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος.

Στον νόμο 3064/2002 ποινικοποιούνται όλες οι μορφές της διεθνικής σωματεμπορίας (άρθρο 323^A Εμπορία ανθρώπων Π.Κ. και άρθρο 351§1 Σωματεμπορία Π.Κ.), δηλαδή ανδρών, γυναικών και ανηλίκων με σκοπό την γενετήσια εκμετάλλευση, την αφαίρεση οργάνων του σώματος, την εκμετάλλευση εργασίας ή την στρατολόγηση.²² Ως γενετήσια εκμετάλλευση ορίζεται οποιαδήποτε ασελγής πράξη, η χρησιμοποίηση του σώματος, της φωνής ή της εικόνας από κερδοσκοπία που αποσκοπεί στην γενετήσια διέγερση (άρθρο 351§6 Π.Κ.). Η διεθνική σωματεμπορία συνιστά κακούργημα και απειλείται με κάθειρξη έως δέκα ετών και επιβολή χρηματικών ποινών. Σε επιβαρυντικές περιπτώσεις (κατ' επάγγελμα τέλεση, κατά ανηλίκου, τέλεση από υπάλληλο²³ κ.α.) ο υπαίτιος τιμωρείται με κάθειρξη τουλάχιστον δέκα ετών και υψηλές χρηματικές ποινές (50.000-100.000 €). Όσον αφορά την συναίνεση ο νομοθέτης ορίζει πως με τις ίδιες ποινές τιμωρείται κάποιος αν έχει αποσπάσει την συναίνεση με την χρήση απατηλών μέσων (άρθρα 323^A § 2 και 351§2 Π.Κ.). Τέλος, ποινικοποιείται η συνειδητή αποδοχή των υπηρεσιών που προέρχονται από θύματα της διακίνησης ανθρώπων.

Στο άρθρο 12 Αρωγή θυμάτων του νόμου θεσπίζεται για πρώτη φορά στην Ελλάδα το απαιτούμενο νομοθετικό πλαίσιο για την παροχή προστασίας και αρωγής στα θύματα της διεθνικής σωματεμπορίας. Με βάση αυτό το άρθρο καταρτίστηκε και

---

²² Ο όρος στρατολόγηση, με τον οποίο αποδίδεται ο όρος recruitment ή enlistment είναι μάλλον άκομπος καθώς συμπίπτει με έναν από τους επιμέρους σκοπούς του trafficking- της στρατολόγησης ανήλικων αγοριών με σκοπό την ένταξη σε κάποιον στρατό. Από τον Λάζο προτείνονται οι όροι πορνολόγηση και εργασιολόγηση (Λάζος 2002 γ: 6).

²³ Ως σπουδαίο και ανησυχητικό φαινόμενο καταγράφεται από τον Χαραλαμπίδη «η συχνή εμπλοκή και κρατικών λειτουργιών ως συμμετόχων σε κυκλώματα εμπορίας ανθρώπων» (Χαραλαμπίδης 2002: 100).

δημοσιεύτηκε το Π.Δ. 233/2003. Σε αυτό ως θύματα χαρακτηρίζονται όσα πρόσωπα υπέστησαν άμεση βλάβη στην σωματική τους ακεραιότητα, στην προσωπική ή γενετήσια ελευθερία τους ή υπάρχει κίνδυνος για τα αγαθά αυτά ή την ζωή τους. Αρμόδιος για να αποφασίσει αν ένα πρόσωπο είναι «θύμα» είναι ο εισαγγελέας. Καθιερώνεται η συνεργασία νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου, νομικών προσώπων ιδιωτικού δικαίου μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα και μη κυβερνητικών οργανώσεων. Λαμβάνεται πρόνοια για την λήψη μέτρων για την ασφάλεια των θυμάτων και προβλέπεται η συνδρομή των αστυνομικών αρχών ως προς αυτό. Παρέχεται άμεση και δωρεάν ιατροφαρμακευτική και νοσοκομειακή περίθαλψη στα ανασφάλιστα θύματα καθώς και νομική υποστήριξη και διερμηνεία. Για τα θύματα που δεν είναι άνω των είκοσι τριών προβλέπεται η εγγραφή τους στα εκπαιδευτικά προγράμματα του Ο.Α.Ε.Δ. Όλα τα παραπάνω μέτρα προστασίας και αρωγής παρέχονται, αν έχει ασκηθεί ποινική δίωξη για τις σχετικές αξιόποινες πράξεις ή ανεξάρτητα από αυτήν, εφόσον το θύμα έχει προσφύγει στις σχετικές υπηρεσίες και μονάδες παροχής προστασίας και αρωγής. Τέλος, στο άρθρο 9, προβλέπεται λειτουργία επιτροπής με σκοπό τον συντονισμό και την μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα του έργου της προστασίας.

Σύμφωνα με τον νόμο 3386/2005 στα θύματα παρέχεται η δυνατότητα να τους χορηγηθεί άδεια διαμονής περιορισμένης ισχύος, αν και εφόσον τα θύματα συνεργαστούν στην καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων. Προκειμένου να σκεφτούν αυτή την δυνατότητα συνεργασίας με τις διωκτικές αρχές ο ίδιος νόμος προβλέπει την παροχή προθεσμίας περίσκεψης που δεν μπορεί να υπερβαίνει τον ένα μήνα. Η προθεσμία περίσκεψης δεν θεμελιώνει δικαίωμα διαμονής, άλλα κατά την διάρκειά της παρέχεται περίθαλψη, ασφάλεια, διερμηνεία και νομική βοήθεια. Αν το θύμα δείξει σαφή βούληση συνεργασίας μπορεί να του παρασχεθεί δωδεκάμηνη άδεια διαμονής, η οποία ανανεώνεται κάθε φορά για ισόχρονο διάστημα προς διευκόλυνση της διενεργούμενης έρευνας ή της ποινικής διαδικασίας και διασφαλίζει το δικαίωμα πρόσβασης στην αγορά εργασίας. Η σχετική άδεια ανακαλείται, αν το θύμα πάψει να συνεργάζεται ή επανασυνδέσει τις σχέσεις του με τους δράστες που έχει καταγγείλει ή διακοπεί ή περατωθεί η διαδικασία δίωξης των καταγγελλθέντων. Σε περίπτωση που τα θύμα δεν επιθυμεί να συνεργαστεί με τις αρχές και βρίσκεται παράνομα στην χώρα πρέπει να απελαθεί. Σε αυτήν την περίπτωση το όνομα του απελαθέντος θα καταχωρηθεί στην λίστα ανεπιθύμητων προσώπων και δεν θα είναι δυνατή η είσοδός του στην χώρα για αρκετά χρόνια.

4.3 Εφαρμόζοντας τον νόμο: Κρατικές και μη δράσεις

Μετά την ψήφιση των παραπάνω νόμων και κυρίως του Προεδρικού διατάγματος που προέβλεπε μέτρα για την προστασία και αρωγή των θυμάτων υλοποιήθηκαν διάφορες δράσεις από κρατικούς φορείς και μη κυβερνητικές οργανώσεις. Στην παρούσα ενότητα θα παρουσιαστούν κάποιες από αυτές ως ένας τρόπος να διαφανούν οι κατευθύνσεις στις οποίες κινούνται διάφοροι φορείς εφαρμόζοντας την νέα νομοθεσία.

Από την Ομάδα Καταπολέμησης Εμπορίας Ανθρώπων πραγματοποιήθηκαν συστηματικές ενημερώσεις μέσω των Μ.Μ.Ε., τα μέλη της συμμετείχαν σε σεμινάρια και συνέδρια στο εσωτερικό και στο εξωτερικό και συνέταξαν έντυπο επικοινωνίας (newsletter). Στις Διευθύνσεις Ασφάλειας Αττικής και Θεσσαλονίκης, στα εξειδικευμένα τμήματα ηθών, δημιουργήθηκαν ειδικές ομάδες (anti-trafficking), με κατάλληλη στελέχωση.²⁴ Στην προσπάθεια καταπολέμησης του οργανωμένου εγκλήματος και κάθε μορφής εγκληματικότητας, σε διεθνές επίπεδο η Ελλάδα ανταλλάσσει πληροφορίες με την EUROPOL, INTERPOL, SECI καθώς και μέσω των διμερών σχέσεων που έχουν αναπτύξει οι ελληνικές αρχές, συνομολογώντας συμφωνίες αστυνομικής συνεργασίας, τόσο με κράτη μέλη της Ε.Ε. όσο και με τρίτες χώρες. Σε εθνικό επίπεδο η προσπάθεια κατατείνει στην διεύρυνση των πηγών συλλογής των πληροφοριών, την συστηματική επεξεργασία και ανάλυση αυτών, καθώς και την αξιοποίησή τους με σκοπό την εξάρθρωση κυκλωμάτων διακίνησης και εκμετάλλευσης προσώπων.

Για την καταπολέμηση του διασυνοριακού εγκλήματος οι αρμόδιες ελληνικές αρχές πραγματοποιούν σε διμερή βάση συναντήσεις με τις γείτονες χώρες (Αλβανία, Π.Γ.Δ.Μ., Βουλγαρία) των όμορων Περιφερειακών Αστυνομικών Αρχών. Μέσω αυτών των συναντήσεων επιδιώκεται ο συντονισμός των μέτρων άσκησης του διαβατηριακού ελέγχου και επιτήρησης στα μη ελεγχόμενα τμήματα των συνόρων για την αντιμετώπιση της λαθρομετανάστευσης, την καταπολέμηση της παράνομης διακίνησης ναρκωτικών, προσώπων και όπλων. Επίσης, η Αστυνομική Ακαδημία έχει συμπεριλάβει στη διδακτέα ύλη, σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης το θέμα της εμπορίας ανθρώπων.

---

²⁴ Πρόσθετα μέτρα κατά της παράνομης διακίνησης προσώπων από το Υπουργείο Δημόσιας Τάξης. http://old.mfa.gr/greek/foreign_policy/trafficking/traffic1_gr.html

Τον Ιούνιο του 2002, το Υπουργείο Δημόσιας Τάξης διοργάνωσε το σεμινάριο "Ευρώπη" σε συνεργασία με τον Διεθνή Οργανισμό Μετανάστευσης με κύριους στόχους την ανταλλαγή πρακτικών και εμπειριών κυρίως σε ότι αφορά τον εντοπισμό, την μεταχείριση και την παροχή αρωγής προς τα θύματα καθώς και την παρουσίαση προγραμμάτων αρωγής από χώρες που ήδη είχαν αναπτύξει νομοθετικό πλαίσιο, καθώς και την επιμόρφωση Αξιωματικών της Ελληνικής Αστυνομίας οι οποίοι υπηρετούν σε επιτελικές και επιχειρησιακές υπηρεσίες και ασχολούνται με την αντιμετώπιση του φαινομένου. Τον ίδιο χρόνο πραγματοποιήθηκε η επιχείρηση «Mirage» που διοργανώθηκε από το σχήμα περιφερειακής συνεργασίας "SECI" (South East Europe Cooperation Initiative), του οποίου η Ελλάδα είναι μέλος και συγκεκριμένα από την ομάδα εργασίας για την παράνομη διακίνηση προσώπων και την λαθρομετανάστευση, με την συμμετοχή των κρατών μελών (και της Ελλάδας), διεθνών οργανισμών και Μ.Κ.Ο., με στόχο τον προσδιορισμό των εγκληματικών ομάδων που διαχειρίζονται την διακίνηση και εμπορία γυναικών στα πλαίσια κοινών Αστυνομικών ερευνών. Στο πλαίσιο αυτής της δράσης πραγματοποιήθηκαν περίπου 20.000 έλεγχοι και διαπιστώθηκε ότι 237 γυναίκες ήταν θύματα.²⁵

Από τον Μάιο του 2004 έχει συσταθεί ειδική διυπουργική επιτροπή σε επίπεδο οκτώ Γενικών Γραμματέων. Με τη συνδρομή εμπειρογνομόνων και Μ.Κ.Ο., η Επιτροπή έχει στόχο την εφαρμογή του νέου νομοθετικού πλαισίου για την αρωγή των θυμάτων και τη δίωξη των διακινητών. Στο πλαίσιο αυτής της Επιτροπής εκπονήθηκε ένα Εθνικό Σχέδιο Δράσης που καλύπτει όλο το φάσμα των δράσεων καταπολέμησης της εμπορίας ανθρώπων, δηλαδή, την προστασία των θυμάτων, την πρόληψη της περαιτέρω εξάπλωσης του φαινομένου, και την αποτελεσματική καταστολή των εγκληματικών κυκλωμάτων διακίνησης.²⁶ Συνοπτικά, το Εθνικό Σχέδιο Δράσης περιλαμβάνει μέτρα για την παρακολούθηση των νέων τάσεων και δεδομένων, συλλογή στατιστικών πληροφοριών, διαδικασίες αναγνώρισης και παραπομπής των θυμάτων, λειτουργία ξενώνων φιλοξενίας και ψυχο-κοινωνικής υποστήριξης, νομική και διοικητική υποστήριξη, εθελοντικό επαναπατρισμό, δράσεις πρόληψης και επανένταξης των θυμάτων στις χώρες προέλευσης, εκστρατείες

---

²⁵ Πρόσθετα μέτρα κατά της παράνομης διακίνησης προσώπων από το Υπουργείο Δημόσιας Τάξης. http://old.mfa.gr/greek/foreign_policy/trafficking/traffic1_gr.html

²⁶ Greece, Development Assistance Committee (DAC), *Peer Review*, Organisation For Economic Co-Operation And Development σελ. 39. <http://www.oecd.org/dataoecd/3/10/38023102.pdf>

ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης του κοινού και προγράμματα επιμόρφωσης των συναρμόδιων κρατικών φορέων.

Στο πλαίσιο του Εθνικού Σχεδίου Δράσης η Hellenic Aid του Υπουργείου Εξωτερικών στηρίζει μη κυβερνητικές οργανώσεις. Ανάμεσα στις δράσεις της Hellenic Aid περιλαμβάνεται η συστηματική συνεργασία με τον Διεθνή Οργανισμό Μετανάστευσης (Δ.Ο.Μ.) για τον επαναπατρισμό των θυμάτων και την κοινωνική επανένταξη τους στις χώρες προέλευσης. Επίσης, υλοποιείται πρόγραμμα συνεργασίας με το Ευρωπαϊκό Κέντρο Δημοσίου Δικαίου υπό την αιγίδα του Οργανισμού για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (Ο.Α.Σ.Ε.) και του Γραφείου Συμφώνου Σταθερότητας στη Θεσσαλονίκη (Πρόγραμμα «ΗΡΑ») με στόχο την κωδικοποίηση του νομικού πλαισίου που διέπει την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων σε δέκα χώρες προέλευσης των θυμάτων και την επιμόρφωση των δικαστικών λειτουργιών. Παράλληλα, σε συνεργασία με την ΕΛ.ΑΣ. πραγματοποιείται η διακρατική άσκηση «ΙΛΑΕΙΡΑ» που έχει στόχο την περιφερειακή συνεργασία αστυνομίας, εισαγγελέων, Μ.Κ.Ο. και φορέων σε θέματα προστασίας, πρόληψης και καταστολής. Ειδικότερα η άσκηση περιλαμβάνει δράσεις ανίχνευσης και αναγνώρισης των θυμάτων, παραπομπής τους σε ξενώνες, νομικής και διοικητικής αρωγής τους και βεβαίως δίωξης των διακινητών. Ακόμη, συνεχίζονται τα αναπτυξιακά προγράμματα στις χώρες προέλευσης των θυμάτων με στόχο την κοινωνική επανένταξη των θυμάτων μετά τον εθελοντικό επαναπατρισμό τους. Οι δράσεις ενισχύουν τα υφιστάμενα κέντρα υποδοχής, τα προγράμματα κοινωνικής επανένταξης, ιατρικής περίθαλψης, ανάπτυξης δεξιοτήτων & επαγγελματικής επιμόρφωσης.²⁷ Η Γενική Γραμματεία Ισότητας συμμετέχει στην Ειδική Επιτροπή των Γενικών Γραμματέων και στην Ο.Κ.Ε.Α. με διάφορες πολιτικές και δράσεις. Τα Συμβουλευτικά Κέντρα της Γ.Γ.Ι. για τη βία κατά των γυναικών προσφέρουν ψυχοκοινωνική υποστήριξη και νομική συμβουλευτική στα θύματα εμπορίας ανθρώπων. Παρήγαγε σχετικό τηλεοπτικό σποτ, στο πλαίσιο της ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης της κοινής γνώμης για την εμπορία ανθρώπων. Στο πλαίσιο του Μέτρου 5.3 «Ολοκληρωμένες Παρεμβάσεις υπέρ των γυναικών» του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Απασχόληση και Επαγγελματική Κατάρτιση», στην κατηγορία των ωφελούμενων ανέργων γυναικών περιλαμβάνονται για πρώτη φορά

---

²⁷ Υπουργείο Εξωτερικών. Παράνομη Διακίνηση Προσώπων.
<http://www.mfa.gr/www.mfa.gr/el-GR/Policy/Multilateral+Diplomacy/International+Issues/HumanTraffic/>

και γυναίκες που έχουν χαρακτηριστεί ως θύματα παράνομης διακίνησης και εμπορίας (trafficking). Η Γενική Γραμματεία Ισότητας σε συνεργασία με το Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (Κ.Ε.Θ.Ι.) και το Υπουργείο Εξωτερικών υλοποιεί προγράμματα Αναπτυξιακής Βοήθειας και Συνεργασίας σε χώρες προέλευσης οικονομικών μεταναστών και θυμάτων εμπορίας. Συγκεκριμένα, από το 2005 υλοποιείται το πρόγραμμα «*Εκπαίδευση - κοινωνικός αποκλεισμός- πορνεία-μετανάστευση* » στην Αλβανία, Μολδαβία, Ουκρανία και Γεωργία. Σκοπός του Προγράμματος είναι η αντιμετώπιση του προβλήματος του κοινωνικού αποκλεισμού, της ανεργίας, της σεξουαλική εκμετάλλευσης και της (καταναγκαστικής) πορνείας που συνδέεται με τη μετανάστευση. Πραγματοποιήθηκαν διακρατικές συναντήσεις και σεμινάρια στην Αθήνα, Αλβανία, Γεωργία και Μολδαβία και εκδόθηκε έντυπο ενημερωτικό υλικό.

Προκειμένου να ενισχυθούν οι δράσεις των τοπικών φορέων για την καταπολέμηση της παράνομης διακίνησης και εμπορίας γυναικών, η Γ.Γ.Ι. σε συνεργασία με το Κ.Ε.Θ.Ι., υλοποιεί το πρόγραμμα αναπτυξιακής βοήθειας «*Υποστήριξη περιφερειακών πολιτικών ενάντια στην παράνομη διακίνηση και εμπορία γυναικών*» στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη και στη Σερβία-Μαυροβούνιο. Το πρόγραμμα εντάσσεται σε δράσεις που λαμβάνουν χώρα στο κοινωνικό τομέα και στοχεύει στην αντιμετώπιση του φαινομένου της διεθνικής σωματεμπορίας μέσω της ενδυνάμωσης των θυμάτων, της ευαισθητοποίησης της κοινής γνώμης και την εκπαίδευση των αρμοδίων φορέων που ασχολούνται με τη αρωγή και προστασία των θυμάτων.²⁸

4.4 Κριτική από Μ.Κ.Ο. και νομικούς

Πριν την ψήφιση του νόμου 3064/2002, προηγήθηκε το αντίστοιχο νομοσχέδιο και σχέδιο νόμου. Το νομοσχέδιο του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης, «για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων και την αρωγή στα θύματα των εγκλημάτων οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής» δημοσιοποιήθηκε το Δεκέμβριο του 2001. Την άνοιξη του 2002 το Υπουργείο Δικαιοσύνης τροποποίησε το νομοσχέδιο, ως σχέδιο νόμου για την «καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, των

---

²⁸ Γενική Γραμματεία Ισότητας, Εμπορία ανθρώπων- trafficking.
<http://www.isotita.gr/index.php/docs/c61/>

εγκλημάτων κατά της γενετήσιας ελευθερίας, της πορνογραφίας ανηλίκων και γενικότερα της οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής και αρωγή στα θύματα των πράξεων αυτών».²⁹

Σχόλια και κριτική στα παραπάνω κείμενα έκαναν πολλοί φορείς ανάμεσα στους οποίους Εθνική Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, το Φεμινιστικό Κέντρο Αθήνας,³⁰ οι Γιατροί Χωρίς Σύνορα, το Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες, το STOP NOW. Μερικά από τα ζητήματα που τους απασχόλησαν ήταν ο ορισμός της διεθνικής σωματεμπορίας (να περιλαμβάνει στους σκοπούς όχι μόνο την γενετήσια εκμετάλλευση, αλλά και την αναγκαστική εργασία και την αφαίρεση οργάνων), η συναίνεση (να συμπεριληφθεί στα μέσα απόσπασης της συναίνεσης πέρα από τις «υποσχέσεις, δώρα, πληρωμές ή η παροχή άλλων ωφελημάτων ή η χρήση απατηλών μέσων» και η «εκμετάλλευση τρωτής θέσης», που αποτελεί όρο ευρύτερο, μη περιορισμένο στην επίκληση οικονομικής ή επιβιωτικής ανάγκης και που περιλαμβάνεται και στον ορισμό του Πρωτοκόλλου των Ηνωμένων Εθνών), οι ποινές που προβλέπονταν. Έντονο ενδιαφέρον έδειξαν για τις ρυθμίσεις σχετικά με την αρωγή των θυμάτων, ζητώντας την στήριξη από το κράτος σε συνεργασία με τις Μ.Κ.Ο., καθώς και για το ζήτημα του επαναπατρισμού όπου επεσήμαναν ότι τα θύματα δεν πρέπει να απελαύνονται, αλλά πρέπει να προβλεφθεί ένα σαφές καθεστώς για αυτά προκειμένου, αφενός να βοηθηθούν, αφετέρου να διευκολυνθεί η συνεργασία τους με τις αρχές. Το Φεμινιστικό Κέντρο Αθήνας και το STOP NOW σημείωσαν πως η διάθεση του θύματος να συνεργαστεί με τις αρχές κατονομάζοντας τους διακινητές, θα πρέπει να είναι άσχετη με την παροχή προστασίας.³¹

Στην έκθεση του Ιδρύματος Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και της Εθνικής Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου τίθεται το ζήτημα της ποινικοποίησης του πελάτη που γνωρίζει ότι ο εκδιδόμενος/η είναι θύμα παράνομης εμπορίας και διακίνησης. Το σκεπτικό είναι ότι ο πελάτης ως ο τελευταίος

---

²⁹Για την σύγκριση των δύο νομοσχεδίων:

http://www.greekhelsinki.gr/bhr/greek/articles_2002/pr_04_09_02b.rtf

³⁰ Το κείμενο του οποίου υπογράφουν οι: ACT UP, το Δίκτυο Κοινωνικής Υποστήριξης Προσφύγων και Μεταναστών, το Δίκτυο Υπεράσπισης Κοινωνικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων, η Ένωση Ελληνίδων Νομικών, η Κίνηση Δημοκρατικών Γυναικών, οι Ομάδες του Φεμινιστικού Κέντρου Αθήνας [Ομάδα κατά της βίας και των βιασμών, Φόρουμ Αριστερών Φεμινιστριών, Ομάδα Καισαριανής, Ομάδα Λεσβίων, Ομάδα για την παγκοσμιοποίηση (παγκόσμια πορεία γυναικών)], η Προοδευτική Ένωση Μητέρων Και η Φεμινιστική Πρωτοβουλία κατά της Καταναγκαστικής Πορνείας των Αλλοδαπών Γυναικών.

³¹ Αναλυτικά τα σχόλια στο παράρτημα της *Ενημερωτικής Μελέτης για την Διεθνή Σωματεμπορία- trafficking*, σελ. 23-47. <http://www.kethi.gr/greek/meletes/index.htm>

κρίκος της «αλυσίδας εκμετάλλευσης» είναι αυτός που τροφοδοτεί το κύκλωμα. «Ουσιαστικά και ο ίδιος ασκεί βία στο θύμα, αναγκάζοντάς το να προβεί σε μια πράξη την οποία αυτό δεν επιθυμεί».³² Πρόκειται για μια εξαιρετικά σύντομη και γενικευτική διατύπωση στην οποία δεν μπορούν να περιληφθούν οι εκάστοτε επιθυμίες της εκάστοτε κοπέλας με τον εκάστοτε πελάτη. Το κείμενο συνεχίζει ζητώντας την ποινικοποίηση αφενός λόγω της δικής του προσβλητικής της αξίας του θύματος συμπεριφοράς, αφετέρου για την πιο αποτελεσματική καταστολή της δράσης των διακινητών. Το Φεμινιστικό Κέντρο Αθήνας παρατηρεί για το νομοσχέδιο ότι είναι «ηθικά απαράδεκτο να τιμωρούνται τα θύματα για παράνομη πορνεία, αλλά και παράνομη είσοδο ή παραμονή στη χώρα, και να μην τιμωρούνται οι κυρίως συνένοχοι της παρανομίας των θυμάτων».³³ Σχετική διάταξη εν τέλει περιλήφθηκε στο κείμενο του νόμου (Άρθρο 351§3 Ν.3064/2002). Ωστόσο, κατά κάποιους, η πρόβλεψη απηχεί «αντιλήψεις τουλάχιστον ρομαντικές», με αμφίβολη δυνατότητα εφαρμογής της στην πράξη (Δημήτραινας 2003: 145).

Παρακολουθώντας τις παρατηρήσεις αυτών των φορέων διαπιστώνουμε πως το ζητούμενο είναι η εθνική νομοθεσία να «κατακτήσει», να φτάσει και αυτή το επίπεδο των διεθνών ρυθμίσεων όπως αυτές διατυπώνονται στο Πρωτόκολλο, στο οποίο παραπέμπουν συχνά. Η κριτική που ασκείται δεν έχει να κάνει με μια αμφισβήτηση του περιεχομένου του Πρωτοκόλλου ή την διατύπωση προτάσεων για μια διαφορετική αντιμετώπιση ή προσέγγιση της διεθνικής σωματεμπορίας, αλλά με το να εναρμονίσει η Ελλάδα το εγχώριο με το διεθνές δίκαιο. Οι παρατηρήσεις τους ακουστήκαν από τον Έλληνα νομοθέτη και, όπως είδαμε στην ενότητα XII, οι σχετικοί νόμοι υιοθέτησαν στο σύνολό τους τις διεθνείς κατευθύνσεις ως προς την τυποποίηση πράξεων εμπορίας ανθρώπων.

Από την εισηγητική έκθεση του νόμου 3064 του 2002 προκύπτει ο προσανατολισμός της νέας νομοθεσίας στα διεθνή κείμενα που έχουν ασχοληθεί με το φαινόμενο (Δημήτραινας 2003: 93). Οι νομικοί άσκησαν από την πλευρά τους, κριτική στις ρυθμίσεις του νόμου. Πάρα τις ελλείψεις του προϊσχύσαντος δικαίου, η καθηγήτρια δικαίου Συμεωνίδου-Καστανίδου υποστήριξε πως «είναι προφανές ότι η

---

³² Εθνική Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, 2002. «Το νομοσχέδιο για την εμπορία ανθρώπων και την αρωγή στα θύματα εγκλημάτων οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής». *Ποινική Δικαιοσύνη*, 6: 665.

³³ Ενημερωτική Μελέτη για την Διεθνή Σωματεμπορία- trafficking, σελ. 35.
<http://www.kethi.gr/greek/meletes/index.htm>

αδυναμία της Πολιτείας μέχρι σήμερα να αντιμετωπίσει το φαινόμενο της εμπορίας ανθρώπων [...], το οποίο παρά τις αυστηρές ποινές διογκώνεται, δεν οφείλεται στην έλλειψη των αναγκαίων κυρωτικών κανόνων. Για τον λόγο αυτό δεν μπορεί κανείς να ελπίζει ότι με μόνη τη θέσπιση νέων ή αυστηρότερων ακόμα ποινικών διατάξεων θα μπορέσει πράγματι να αντιμετωπιστεί.» (Συμεωνίδου-Καστανίδου 2002: 429-430). Ήδη από την δημοσίευση του νόμου επισημάνθηκε ότι μπορεί η αναγκαιότητα εκσυγχρονισμού της ποινικής νομοθεσίας να είναι υπαρκτή αλλά «η εμπειρία έχει καταδείξει ότι το πρόβλημα δεν οφείλεται κατά κύριο λόγο σε έλλειψη ή ανεπάρκεια του σχετικού νομοθετικού πλαισίου, αλλά στην πρωτοφανή ολιγωρία κατά την εφαρμογή των σχετικών νόμων» (Χαραλαμπίδης 2002: 97).

Η αυστηρότητα των ποινών ήταν ένα από τα σημεία στα οποία στάθηκαν. «Θα μπορούσαμε να πούμε ότι όσον αφορά τις κυρώσεις υπερακοντίζει τις διεθνείς του υποχρεώσεις», σημειώνει η Συμεωνίδου-Καστανίδου.³⁴ Σχετικά με τις προβλεπόμενες ποινές για την σωματεμπορία ο καθηγητής δικαίου Μαργαρίτης παρατηρεί πως «πρόκειται αναμφίβολα για μια άκριτη, άμετρη και μη εύλογη χρήση του μέτρου της ποινής, το βαθύτερο νόημα της οποίας θα πρέπει να εντοπισθεί μάλλον στον αστερισμό μιας συμβολικής νομοθεσίας παρά στην τροχιά ικανοποίησης υπαρκτών αναγκών» (Μαργαρίτης 2002: 181).

Κυρίως, όμως, υπογράμμισαν την ρευστότητα κάποιων εννοιών, η ασάφεια των οποίων μπορεί να οδηγήσει σε εφαρμογές που, προφανώς, ο νομοθέτης δεν σκόπευε. Η χρήση των όρων «παράσυρση» και «υπόθαλψη» δημιουργούν προβλήματα αοριστίας. Ιδιαίτερα η αναφορά του νόμου στην «ευάλωτη θέση του θύματος» μιας έννοιας αφηρημένης με αξιολογικό περιεχόμενο, δημιουργεί ζητήματα ερμηνείας (Δημήτριάνα 2003:120). Οι όροι «επιβολή» και «άλλο εξαναγκαστικό μέσο» είναι ασαφείς σε σημείο που καθιστούν αόριστη την διάταξη και το περιεχόμενό τους θα έπρεπε να αποσαφηνιστεί (Συμεωνίδου-Καστανίδου 2002: 432). Ο γενικός χαρακτήρας ορισμένων εννοιών μπορεί να έχει επικίνδυνα ή παράδοξα αποτελέσματα.

Πιο συγκεκριμένα, ως «γενετήσια εκμετάλλευση» νοείται κατά την παράγραφο 6 του άρθρου 351 «η χρησιμοποίηση από κερδοσκοπία του σώματος, της φωνής ή της εικόνας προσώπου για την πραγματική ή προσποιητή επιχείρηση

---

³⁴Η μόνη ρύθμιση που δεν υιοθετεί το ελληνικό δίκαιο είναι η καθιέρωση διοικητικών κυρώσεων για τα νομικά πρόσωπα που εμπλέκονται σε πράξεις εμπορίας ανθρώπων και σωματεμπορίας (Συμεωνίδου-Καστανίδου 2003: 49-50).

ασελγούς πράξης ή την παροχή εργασίας ή υπηρεσιών που αποσκοπούν στη γενετήσια διέγερση». Πρόκειται για μια ευρύτατη διατύπωση, που συναρτά την κύρωση με υποκειμενικά στοιχεία. Για παράδειγμα, θα μπορούσε να ασκηθεί δίωξη για σωματεμπορία εναντίον ενός διαφημιστή-φωτογράφου ο οποίος με την υπόσχεση ότι έτσι ανοίγεται ο δρόμος για καριέρα μοντέλου και με την παροχή δώρου σε κοπέλα που έχει ανάγκη να εργαστεί, την πείθει να φωτογραφηθεί ημίγυμνη σε διαφήμιση εσωρούχων.³⁵ Στον κανόνα αυτό θα μπορούσε να υπαχθεί και η πρόσληψη γυναικών ως σερβιτόρων, των οποίων το προκλητικό ντύσιμο αποσκοπεί στην γενετήσια διέγερση των πελατών. Στην ελληνική νομοθεσία θα μπορούσαν να χρησιμοποιήθουν πιο αντικειμενικοί όροι, χωρίς να ενδιαφέρει ο επιδιωκόμενος σκοπός της γενετήσιας διέγερσης, του οποίου η ύπαρξη ελάχιστα ενδιαφέρει όταν προσβάλλεται βάνουσα η αξιοπρέπεια των θυμάτων (Συμεωνίδου-Καστανίδου 2002: 432). Η συγκεκριμένη διατύπωση αποτελεί παράδειγμα παραγωγής νόμου όπου διαφαίνεται η κυριαρχία της ανδρικής σεξουαλικότητας.

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, κρίνεται πως ο Έλληνας νομοθέτης περισσότερο ενδιαφέρθηκε να χρησιμοποιήσει τις συγκεκριμένες λέξεις και περιγραφές των διεθνών κειμένων, ώστε να μεταφερθούν αυτούσια στο επίπεδο της εθνικής νομοθεσίας, παρά να αντιμετωπίσει το φαινόμενο με την σοβαρότητα που απαιτείται (Δημήτριναις 2003: 156). Μια τέτοια στάση, που όπως είδαμε πιο πάνω τήρησαν και οι Μ.Κ.Ο. στην κριτική τους, δείχνει πως η αντιμετώπιση από ένα διεθνές νομοθετικό όργανο, κατευθύνει και οδηγεί τις δράσεις άλλων οργάνων σε διάφορα επίπεδα. Δεν πρόκειται για κάτι νέο· κάτι ανάλογο συνέβη και με την Συνθήκη του 1949. Ανησυχίες κι ενστάσεις που εκφράστηκαν από φεμινίστριες, όπως αναλύθηκαν σε προηγούμενη ενότητα, απουσίαζαν από την ελληνική συζήτηση, στερώντας της μια άλλη δυναμική αμφισβήτησης και διεξόδων.

---

³⁵ Το παράδειγμα από Δημήτριναις 2003:144.

5 Από την Σκοπιά των Υποκειμένων

5.1 Συνομιλώντας για το trafficking

«Ηρθε από το Ουζμπεκιστάν μια πολύ όμορφη κοπέλα, η Πένυ, σαν κουκλίτσα, αν έβαζες την μπιμπιμπό, έτσι ίδιες, τις πρώτες δέκα μέρες δίσταζε, δεν ήθελε. “Αστην λέω, δεν πειράζει, δεν είναι πρόβλημα, αυτή είναι... είναι.. η ομορφιά του μαγαζιού.” Ένα βράδυ, ήπια, έκανε την αρχή. Από τότε δεν σταμάτησε, όλοι αυτήν θέλανε. Έφυγε από εδώ με 65.000\$! Έσπασε ρεκόρ! Ήταν σου είπα πολύ όμορφη. Δεν ήξερε πώς να τα μεταφέρει τόσα χρήματα, φοβόταν. Στην τράπεζα δεν μπορούσε να τα βάλει σε λογαριασμό, γιατί έπεφτε σύρμα από τον υπάλληλο “αυτή έχει λεφτά, πήγαινε παρτης το παιδί”.

Καταλαβαίνεις τι καταστάσεις...εξαθλίωση.

Μετά της άρεσε, ήθελε πάλι να έρθει, πήγε στην Αθήνα, με πλαστά χαρτιά, την πιάσαν, την βάλαν μέσα.

Αυτό τώρα, ταιλαιπωρία, τις έχουν κάτω 20 κοπέλες όλες μαζί, τρεις μήνες τις κρατάν μέχρι να τις διώξουν... Με παίρνει τηλέφωνο: «έλα να με βγάλεις». Κατεβαίνω στην Αθήνα, βγάζω εισιτήρια για Ουζμπεκιστάν, βάζω και ένα μέσο πολιτικό πρόσωπο τότε, πάμε, της δίνω και 500\$ και έφυγε η κοπέλα πάλι πίσω.

Σε ένα μήνα, με παίρνει τηλέφωνο. Από το Ντουμπάι! “Να σου στείλω τα λεφτά για τα εισιτήρια! Πες μου πού να στα βάλω. Εδώ εγώ είμαι βασίλισσα, βρήκα έναν τύπο, αυτός έχει άλλες τέσσερις γυναίκες, αλλά είμαι πολύ καλά, βασίλισσα.”, μου λέει. Και με κάλεσε: “Να έρθεις, να έρθεις, να κάτσεις ένα μήνα και θα σου χω πέντε γυναίκες κάθε βράδυ για σένα (γέλια)...”. Τι να σου πω;...Με συγκίνησε...»

(από την συζήτηση με τον Ξένιο)

Προκειμένου να αναζητήσω κατά πόσον η συζήτηση γύρω από την διεθνική σωματεμπορία που αναλύθηκε ως τώρα, είναι παρούσα σε ανθρώπους που έχουν κάποια στενότερη σχέση με το φαινόμενο συνομίλησα με μια εθελόντρια και έναν εργαζόμενο σε Μ.Κ.Ο., μια δικηγόρο με ειδίκευση στην διεθνική σωματεμπορία και δύο διακινητές. Επεδίωξα να αφουγκραστώ τις απόψεις και τις αντιλήψεις τους και τις παραθέτω κατηγοριοποιημένες σε τρεις θεματικές ενότητες που δεν είναι αποκομμένες η μία από την άλλη, αλλά διαπλέκονται και αλληλοσυμπληρώνονται. Χρησιμοποίησα για όλους ψευδώνυμα, μόνο στα μικρά τους ονόματα, καθώς είτε δεν τους προσφώνουσα με τα επίθετά τους είτε δεν τα γνώριζα. Οι συζητήσεις έγιναν με χρήση μαγνητόφωνου, ανάμεσα στον Φεβρουάριο και τον Απρίλιο του 2008 σε πόλεις της Ελλάδας.

Στις συζητήσεις με τους συνομιλητές μου ακολούθησα ένα ερωτηματολόγιο ανοιχτού τύπου. Γνώριζα εκ των προτέρων ότι θα ήθελα να θίξουμε κάποια ζητήματα όπως η κριτική του νόμου, η σημασία της συναίνεσης, γιατί υπάρχει η διεθνική

σωματεμπορία αλλά άφηνα τους συνομιλητές μου να μιλήσουν για αυτά που τους απασχολούσαν περισσότερο, ανάλογα με την ιδιότητά τους. Όλοι τους υπήρξαν λαλίστατοι. Όπως θα φανεί και παρακάτω, η απόσταση ανάμεσα στο ύφος, τους όρους που χρησιμοποιούσαν και όσα μου περιγράφανε ήταν μεγάλη σε σημείο να αναλογίζομαι ότι μιλάμε για διαφορετικά πράγματα που όμως έχουν το ίδιο όνομα, trafficking.

Αρχικά, προσέγγισα μια νεαρή κοπέλα, γύρω στα 25, στην οποία θα αναφέρομαι εφεξής με το ψευδώνυμο Γεωργία, που εργαζόταν εθελοντικά σε μία μη κυβερνητική οργάνωση με σκοπό την καταπολέμηση της διεθνικής σωματεμπορίας για περίπου ένα χρόνο. Διέκοψε την συμμετοχή της όταν χρειάστηκε να φύγει στο εξωτερικό. Η γνωριμία έγινε μέσω κοινού γνωστού και η συνάντησή μας σε ένα πάρκο. Η συζήτηση με την Γεωργία ήταν πολύ άμεση και χαλαρή, γεγονός που το αποδίδω στην ύπαρξη ενός κοινού φίλου που μας έφερε σε επαφή, τα κοινά ενδιαφέροντα και την κοντινή ηλικία.

Η Γεωργία με την σειρά της με παρέπεμψε σε έναν παλιό της συνεργάτη στην Μ.Κ.Ο. Ο Φίλιππος, γύρω στα 30, εργάζεται στην γραμματειακή υποστήριξη της Μ.Κ.Ο. περίπου 4 χρόνια. Συναντηθήκαμε στο γραφείο του μετά από επανειλημμένα τηλεφωνήματα προκειμένου να βρεθεί κάποια διαθέσιμη ώρα. Αρχικά, εξέλαβα την αναβλητικότητα αυτή ως απροθυμία, στην συνάντηση όμως που ακολούθησε ο Φίλιππος μου μίλησε για διάφορα ζητήματα με λεπτομέρεια και σαφήνεια.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσίασε η συζήτηση μου με την τρίτη συνομιλήτρια μου, την Άρτεμη. Στο γραφείο του φορέα που εργάζεται η Άρτεμις, δικηγόρος με ειδίκευση στα θύματα διεθνικής σωματεμπορίας είχε πολλά να μου πει. Σε βάθος γνώστης του νόμου και έχοντας την εμπειρία των νομικών διαδικασιών, η τριαντάχρονη κοπέλα αποτέλεσε την πιο τετράγωνη ματιά στο ζήτημα: «και την πιο ευαίσθητη δουλειά να κάνεις πρέπει να την κάνεις με αναισθησία κρεοπώλη, αυτός είναι ο μόνος τρόπος να την κάνεις σωστά». Η Άρτεμις ήταν η μόνη που προτίμησε να κρατήσω σημειώσεις και να μιλήσει χωρίς να την ηχογραφή «μήπως κομπλάρει».

Οι τελευταίοι συνομιλητές μου είναι δύο άνδρες γύρω στα εξήντα που περιστασιακά υπήρξαν διακινητές. Η εύρεση του Μάριου δεν ήταν δύσκολη. Σε μια μικρή επαρχιακή πόλη όπου όλοι είναι γνωστοί γνωστών, μετά από ερωτήσεις σε μεγαλύτερα αγόρια, ήρθα σε επαφή με τον Μάριο. Δεν δίστασε καθόλου να μου μιλήσει, ανέπτυξε τον λόγο του χωρίς καν να χρειάζεται να κάνω ερωτήσεις παρουσία μάλιστα της συζύγου του. Η τελευταία δεν συμμετείχε στην συζήτηση.

Φαινόταν πως γνώριζε τις δραστηριότητες του συζύγου της, αλλά όχι με λεπτομέρειες και δεν έδειχνε διάθεση να ανακατευτεί, σαν να μην την αφορούσαν. Ο Μάριος έφερνε γυναίκες, από την Βουλγαρία κυρίως, και δούλευαν στο μπαρ που διατηρεί.

Ο Μάριος με παρέπεμψε στον Ξένιο που παλαιότερα έφερνε και αυτός γυναίκες από το Καζακστάν και το Ουζμπεκιστάν. Συναντηθήκαμε στο γραφείο του εμπορικού καταστήματος που διατηρεί. Δεν είχε πρόβλημα με την ηχογράφηση («άλλωστε αυτά γνωστά είναι») και στην συζήτησή μας μου παρέθεσε πολλά από τα περιστατικά εκείνου του διαστήματος. Οι κοπέλες απασχολούνταν ως κονσοματρίς³⁶ και πόρνες στο μπαρ που είχε. Ούτε ο Μάριος, ούτε ο Ξένιος ασχολούνται σήμερα με την διακίνηση γυναικών και δεν μπορούσαν να με παραπέμψουν σε κάποια κοπέλα προκειμένου να συζητήσω με την ίδια.

5.2 Αναζητώντας έναν ορισμό, περιγράφοντας το «θύμα»

Ξεκινώντας τις συζητήσεις με τους συνομιλητές μου δεν τους ρώτησα τι είναι «trafficking». Καθώς ήταν όλοι άνθρωποι που έχουν ασχοληθεί με το θέμα, φαινόταν αυτονόητο για το τι θα συζητήσουμε. Σύντομα, όμως, κατά την διάρκεια της κουβέντας (και κυρίως, μέσα από ερωτήσεις που είχαν να κάνουν με το ποιος είναι ο ρόλος της συναίνεσης του διακινούμενου ατόμου) προέκυψε η ανάγκη να διερευνήσουμε την έννοια αυτή.

Αρχικά, συνέδεσαν το «trafficking» με την μετανάστευση. Οι Μ.Κ.Ο. με τις οποίες συνεργάστηκαν (η Γεωργία, ο Φίλιππος και η Άρτεμις) ασχολούνταν παλαιότερα με τους πρόσφυγες και την χορήγηση ασύλου «που μοιάζει και στην νομική και την ψυχολογική αντιμετώπιση με το «trafficking». Αναφέρθηκαν στην απόσταση ανάμεσα στις αρχές του 2000 που άρχισε να γίνεται λόγος για το trafficking στην Ελλάδα και «τότε κανείς δεν ήξερε από «trafficking», «πήγαιναν οι εθελοντές στην αστυνομία και τους έλεγαν «τι θέλουν πάλι εδώ οι γραφικοί;» και το σήμερα. «Τότε δεν λεγόταν θύματα, θεωρούνταν παράνομοι μετανάστες». Η ενημέρωση της κοινής γνώμης, η παραγωγή νομοθετικών κειμένων, η κατασκευή

---

³⁶ Για μια εκτεταμένη ανάλυση της πρακτικής του κονσομασιόν βλέπε την διδακτορική διατριβή «Ποτό για παρέα»: Έμφυλες Σχέσεις, Σώμα και Συναίσθημα στη Σεξουαλική Εργασία. Αμπατζή Καλλιόπη- Μαρία 2004.

δηλαδή, ενός δημόσιου λόγου οδήγησε στην μετατόπιση κάποιων ατόμων σε ένα νέο κοινωνικό και νομικό στάτους.

Η Γεωργία ενώ αρχικά προσπάθησε να δώσει έναν πολύ συγκεκριμένο ορισμό στηριζόμενη στο στοιχείο της άσκησης βίας, ψυχολογικής ή σωματικής, ανεξάρτητα από το αν οι κοπέλες γνώριζαν ή όχι εκ των προτέρων ότι θα δουλεύουν στην βιομηχανία του σεξ, στην συνέχεια επικέντρωσε στο στοιχείο της εκμετάλλευσης. Σύντομα, αντιπάρθεσε στο στοιχείο της εκμετάλλευσης το δικαίωμα της επιλογής. Από τη μια μπορεί να υπάρχουν άνθρωποι που «να επιλέγουν να καταπιέζονται και να τους εκμεταλλεύονται», από την άλλη «ο νόμος δεν κοιτάει τόσο τέτοιες πλευρές, από την στιγμή που βλέπει εκμετάλλευση την καταδικάζει». Προς επίρρωση του επιχειρήματός της μου έδωσε ένα παρεμφερές για αυτήν παράδειγμα της ενδοοικογενειακής βίας, όπου μια μητέρα μπορεί να μην επιλέγει να φύγει από τον βίαιο σύζυγό της π.χ. γιατί θέλει να βλέπει τα παιδιά της.

Παρόμοια παραδείγματα μου έφερε και η Άρτεμις, ωστόσο για αυτήν ήταν ξεκάθαρο πως η ύπαρξη συναίνεσης σε συνθήκες εκμετάλλευσης είναι πλήρως αδιάφορη («αν κάποιος συναινέσει σε βιασμό ή να τον δείρουν σε συνθήκες εκμετάλλευσης, αυτό δεν είναι βιασμός ή ξύλο;»). Υποστήριξε πως -αν και δεν υπάρχει μαύρο ή άσπρο, αλλά γκρι στο «trafficking» και οι γραμμές είναι λεπτές-αν έχεις ολόκληρη την ιστορία της κάθε κοπέλας μπορείς να διαπιστώσεις αν είναι θύμα. Η διχοτομία θύμα-πόρνη ήταν σαφής («το θύμα είναι θύμα δεν είναι πόρνη, μπορεί να ήταν σε προηγούμενη φάση, σε αυτήν είναι θύμα»), το θύμα του «trafficking» βρίσκεται σε αδύναμη θέση και συνήθως συναινεί για αυτόν τον λόγο, αλλά ο νόμος ορίζει το έγκλημα και ποινικοποιεί τον δράστη. Χαρακτήρισε την όλη συζήτηση περί συναίνεσης «παράσυρση σε συναισθηματισμούς» που δεν βοηθούν στο να κάνεις σωστά την δουλειά σου (την καταπολέμηση του «trafficking»).

Ο Φίλιππος αναφέρθηκε στις κυρίαρχες αναπαραστάσεις των θυμάτων και τις αμφισβήτησε: «θα βρεις τα δύο άκρα στην κοινή γνώμη για το «trafficking»: από την μια, ότι όλες είναι πουτάνες και τους αρέσει αυτό που κάνουν και από την άλλη, το θύμα που απαραίτητα έχει κακοποιηθεί σε ακραίο βαθμό, είναι απαραίτητα κλειδωμένη επί μήνες, δεν ήθελε, ούτε είχε διανοηθεί ποτέ να εκπορευθεί, δηλαδή το απόλυτα αθώο θύμα. Πολλές φορές η αλήθεια βρίσκεται κάπου στην μέση.» Διέκρινε ανάμεσα στις περιπτώσεις που η κοπέλα είναι υποκείμενο που επιλέγει τους όρους εργασίας του και στο θύμα «trafficking» που η κοπέλα είναι αντικείμενο που πωλείται, αγοράζεται, τιμωρείται. Σε ερώτησή μου αν έχει δει κοπέλες που να

κινούνται μεταξύ αυτών των δύο ορισμών (υποκειμένο- αντικείμενο) απάντησε πως κάποιες στιγμές συμβιβάζονται και επεσήμανε το πόσο δυσδιάκριτα είναι τα όρια ανάμεσα στα δύο, ιδιαίτερα με το «happy trafficking». Το «happy trafficking», ή αλλιώς «χαμογελαστό trafficking», μου εξήγησε, είναι η πρακτική από τους διακινητές των τελευταίων χρόνων να κρατούν ευχαριστημένο το διακινούμενο άτομο με δώρα και χρήματα. Με αυτόν τον τρόπο έχουν «περισσότερα πατήματα» αν πιαστούν να καταδικαστούν για μαστροπεία και όχι «trafficking».

Η ρευστότητα των εννοιών «αδύναμη θέση», «εκμετάλλευση» έγινε ιδιαίτερα εμφανής στην συζήτηση με τον Μάριο. Η «εκμετάλλευση» εμφανίστηκε στον λόγο του αντιστραμμένη ή μάλλον αμφίπλευρη. Οι γυναίκες γίνονται αντικείμενο εκμετάλλευσης επειδή δεν ορίζουν τις συνθήκες εργασίας τους, π.χ. όταν δεν έχουν δικαίωμα να επιλέξουν τους πελάτες, αλλά και οι ίδιες εκμεταλλεύονται τους πελάτες, «αδύναμους ανθρώπους, γεροντάκια, τους εκμεταλλεύονται και μπορούν να φάνε και περιουσίες, πολλοί την πατάνε έτσι». Το ίδιο υπονόησε και ο Φίλιππος όταν ανέφερε ότι «μπορεί να κάνουν τα γλυκά μάτια σε γηραιότερους». Ο Μάριος αναγνώρισε εμπρόθετη δράση στις γυναίκες, υποστήριξε ότι γνωρίζουν ήδη από την χώρα τους που θα εργαστούν και ότι είναι επιλογή τους να βρίσκονται σε αυτόν τον χώρο λόγω των οικονομικών απολαβών. Χαρακτηριστικό είναι ότι ο όρος «θύμα» παρών στις λοιπές συζητήσεις δεν αναφέρθηκε ούτε μια φορά στην συζήτηση με τον Μάριο.

Στον αντίποδα αυτής της αντιμετώπισης, βρίσκεται η διατύπωση της Άρτεμης πως «δεν είναι απαραίτητο ότι η κοπέλα αισθάνεται θύμα, δεν θα έρθει να σε πείσει ότι είναι, μερικές φορές πρέπει εσύ να την πείσεις ότι είναι, δεν είναι εύκολο για κάθε άνθρωπο να δεχτεί ότι τον εκμεταλλεύτηκαν ότι τον πιάσαν κορόιδο». Διαφαίνεται εδώ η ύπαρξη δύο πραγματικοτήτων. Από την μία η «αντικειμενική», η περιγραφόμενη από τον νόμο που φαίνεται πιο αξιόπιστη και από την άλλη, η υποκειμενική, η «συναισθηματική» που είναι υπό διαμόρφωση εκ των άνω («πρέπει εσύ να την πείσεις») που βασίζεται στο βίωμα του «θύματος». Η αξιακή ιεράρχηση ανάμεσα τους φαίνεται να αντιστρέφεται ανάλογα με την θέση από την οποία μιλάει ο καθένας.

Διαφορετικές ήταν και οι αναπαραστάσεις του διακινούμενου ατόμου ανάλογα με τους ομιλητές μου. Στον λόγο του Μάριου οι γυναίκες εμφανίστηκαν ως δυναμικές γυναίκες που αποφασίζουν να αλλάξουν την ζωή τους, «ξέρουν πολύ καλά τι κάνουν» και «δεν το βάζουν κάτω». Ο Ξένιος μου είπε πως «ήταν καλές γυναίκες- γίνονταν βέβαια παραδόπιστες- έξυπνες, που κάναν έναν συλλογισμό: “θα πάω έξι

μήνες, θα κάνω 10 σπίτια, από 15\$ να τα νοικιάζω, θα ζήσω», σαν επένδυση». «Η αναλογία», συνέχισε «είναι να πάω εγώ στην Γερμανία, να βγάλω χρήματα και να γυρίσω. Μπορεί να ταλαιπωρηθώ, να υποστώ διάφορα, αλλά αν είναι να γλιτώσω [από μια δύσκολη οικονομική κατάσταση], θα το κάνω». Στο σημείο αυτό είναι εμφανές πως για τους άνδρες αυτούς, οι γυναίκες έχουν έναν ενεργό ρόλο στην ζωή τους, έχουν πλάνο και κάνουν επιλογές. Επίσης, στην αναλογία του Ξένιου ο διαχωρισμός του άνδρα-μετανάστη και της γυναίκας-θύματος που συνεπάγεται από τις διατυπώσεις των Πρωτοκόλλων και που είδαμε πιο πάνω, αίρεται καθώς αναγνωρίζει την ίδια αυτοδιάθεση και στις δύο περιπτώσεις.

Από την άλλη, τον λόγο της Άρτεμης και της Γεωργίας τα θύματα εμφανίζονται ψυχικά διαταραγμένα. Αποδίδουν το γεγονός ότι ερωτεύονται τους διακινητές τους σε μια ψυχολογική διαταραχή, το σύνδρομο της Στοκχόλμης,³⁷ έχουν μετατραυματικές διαταραχές, υποφέρουν από κατάθλιψη. Οι κοπέλες αυτές δεν ζουν μια φυσιολογική ζωή, αλλά σε μια «para-normal κατάσταση που για αυτές είναι normal, και όταν επιστρέφουν στην normal τους φαίνεται para-normal». Η Γεωργία μου ανέφερε ως παράδειγμα «para-normal κατάστασης» την περίπτωση μιας κοπέλας που έκλαιγε έχοντας μετανιώσει γιατί δεν έπρεπε να καταδώσει έναν από τους διακινητές της «γιατί αυτός ο άνθρωπος ήταν καλός και την βοήθησε». Για την Γεωργία «αυτός ο άνθρωπος την πήγαινε στους πελάτες, επειδή μια μέρα της αγόρασε φαγητό έγινε καλός και φίλος της;». Βλέπουμε πως η απόδοση ορισμένων χαρακτηριστικών, όπως η ψυχική διαταραχή, οδηγεί στην αμφισβήτηση των λεγομένων, των εμπειριών αλλά και των συναισθημάτων των υποκειμένων. Ο ιατρικός λόγος έρχεται να εξηγήσει, να αποκωδικοποιήσει και να ερμηνεύσει συμπεριφορές «παράδοξες» για πολλούς.

---

³⁷ Η ονομασία «Σύνδρομο της Στοκχόλμης» δόθηκε στο ψυχολογικό φαινόμενο που παρατηρήθηκε το 1973 στη Στοκχόλμη της Σουηδίας, σε ομήρους μιας τραπεζικής ληστείας. Οι ληστές κράτησαν έξι ημέρες σε ομηρία τους εργαζόμενους της τράπεζας. Σε αυτή την περίπτωση τα θύματα της ομηρίας δημιούργησαν συναισθηματικό δέσιμο με τους θύτες τους, τους οποίους έφτασαν να υπερασπιστούν μετά την απελευθέρωσή τους. Λίζα Βάρβογλη, *Το «Σύνδρομο της Στοκχόλμης»: το μυστήριο της αγάπης και της κακοποίησης*
<http://health.in.gr/news/article.asp?lngArticleID=130965>

5.3 Σχολιάζοντας τον νόμο

Όσον αφορά τον νόμο οι γνώστες του, Άρτεμις, Γεωργία και Φίλιππος-ο Μάριος γνώριζε μόνο τις απειλούμενες ποινές- εκφράστηκαν με θετικά λόγια, θεωρώντας τον ένα σημαντικό βήμα μπροστά. Στάθηκαν στην καλή συνεργασία με τις αστυνομικές αρχές και την εκπαίδευση που έλαβαν οι αστυνομικοί γύρω από την καταπολέμηση της διεθνικής σωματεμπορίας, την ελαστικότητα που δείχνουν οι εισαγγελείς στο να αναγνωρίσουν κάποια κοπέλα ως θύμα trafficking, τις παροχές που μπορεί να έχει ένα αναγνωρισμένο θύμα trafficking. Στην κριτική που είχαν να ασκήσουν στην εφαρμογή του νόμου ήταν ο περιορισμένος αριθμός θυμάτων που εντοπίζει η αστυνομία, η επαναθυματοποίηση του θύματος όταν γνωστοποιούνται τα στοιχεία του (ενδεχομένως στους διακινητές) στην ακροαματική διαδικασία, στην προκατάληψη ή ημιμάθεια κάποιων δικαστικών λειτουργών και η αοριστία κάποιων εννοιών (είναι η επαιτεία εργασία;).

Όσον αφορά την δράση των Μ.Κ.Ο. και των δράσεων για την καταπολέμηση της διεθνικής σωματεμπορίας, σημείωσαν πως βοηθούν σημαντικά σε προληπτικό επίπεδο, στην ενημέρωση της κοινής γνώμης για το φαινόμενο και βοηθούν έστω κάποια θύματα. Ο Φίλιππος θα πρότεινε ένα τέτοιο στάτους για τις Μ.Κ.Ο. που να ελέγχονται μεν από το κράτος (από το οποίο συνήθως χρηματοδοτούνται), αλλά δεν θα συντηρεί μια λογική δημοσίου υπαλλήλου. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η ένσταση της Γεωργίας για τον τρόπο που προσεγγίζονται τα ανθρώπινα δικαιώματα από τις Μ.Κ.Ο., δηλαδή «ως δυτική αξία που μπαίνει στο όλο μάρκετινγκ, γιατί τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι της μόδας και τα προωθούμε, και κάπως εκεί χάνεται η ουσία».

Για παράδειγμα, η Γεωργία άσκησε κριτική στο σημείο του νόμου που θέτει ως προϋπόθεση παροχής αρωγής την συνεργασία με τις αρχές, θεωρώντας το «το κακό κομμάτι του νόμου» που λειτουργεί κάπως εκβιαστικά απέναντι σε κοπέλες που πράγματι έχουν κακοποιηθεί, αλλά για διάφορους λόγους δεν επιθυμούν να καταθέσουν. Ο Φίλιππος, αν και συμφωνεί με επιχειρήματα και της μιας και της άλλης πλευράς, παρατήρησε πως «από την στιγμή που δεν έχεις συνεργαστεί και είσαι θύμα, έχεις υποχρέωση και απέναντι στην κοινωνία να τους καταδώσεις». «Η στάση μας είναι θυματοκεντρική, όχι από άποψη ευαισθησίας ή ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αλλά καθώς η κοπέλα είναι μάρτυρας, αν έχουμε μια καλή μαρτυρία, σχηματίζουμε μια καλή δικογραφία και έχουμε περισσότερες πιθανότητες για

καταδικαστική απόφαση των διακινητών. Την χρησιμοποιούμε (την μαρτυρία) για να πείσουμε, γιατί μας βολεύει.[...] Τελείως νομικά, νομικίστικα μακάρι να τις βρίσκαμε αλυσοδεμένες, γιατί δεν θα χρειαζόταν οι κοπέλες να αποδείξουν ότι δεν είναι ελέφαντες», θα μου πει η Άρτεμις εξηγώντας μου τις νομικές διαδικασίες. Διαπιστώνουμε έναν ανταλλακτικό και ιεραρχικό χαρακτήρα στο πνεύμα του νόμου, που ανταλλάσσει το δικαίωμα για προστασία με την κοινωνική απαίτηση για δίωξη των φερόμενων δραστών, που φαίνεται να προέχει. Το σημείο αυτό του νόμου που θέτει ξεκάθαρες προτεραιότητες είναι αποκαλυπτικό για την στοχοθεσία του.

Αναζητώντας τα αίτια της σωματεμπορίας οι συνομιλητές μου αναφέρθηκαν σε διάφορους παράγοντες. Όλοι έκαναν λόγο για την φτώχεια και τις άθλιες συνθήκες ζωής στις χώρες από όπου προέρχονται, στην διάθεση και τα όνειρα για μια καλύτερη ζωή. «Όσο υπάρχουν κοπέλες που θέλουν να φύγουν, πελάτες και δεν υπάρχουν νόμιμοι δίοδοι μετανάστευσης το trafficking θα υπάρχει», συνόψισε η Άρτεμις. Ο ρόλος του κράτους υπήρξε κεντρικός μόνο στον λόγο του Μάριου, που θεωρεί ότι αιτία της εκμετάλλευσης είναι ο φόβος της απέλασης και ότι οι γυναίκες δεν έχουν δικαίωμα εργασίας στην χώρα. Θεωρεί ότι η Ελλάδα «έχει μείνει πίσω» και αν νομιμοποιούσε την πορνεία δεν θα υπήρχε ζήτημα διεθνικής σωματεμπορίας.

Ο Μάριος αναφέρθηκε στην περίοδο πριν το 1998, όπου διακινητές κάνοντας χρήση των μετακλήσεων, δηλαδή με την παροχή εξάμηνης άδειας εργασίας από το κράτος, έφεραν πάρα πολλές κοπέλες «ως χορεύτριες· είχαν βάλει όλοι στα μαγαζιά τους ορχήστρες γιατί ήταν προϋπόθεση για να έχεις χορεύτριες» τις οποίες πωλούσαν, νοίκιαζαν. Το διάστημα εκείνο, περίπου 1990 με 1998, υποστήριξε ότι υπήρξε μεγάλη εκμετάλλευση των γυναικών (κακοποιήσεις, κατακρατήσεις κ.τ.λ.) καθώς έφεραν πολλές κοπέλες και «εκείνο ήταν εμπόριο». Ο Μάριος αντιλαμβάνεται ως εμπόριο, ως διεθνική σωματεμπορία μόνο την κατάσταση όπου οι γυναίκες αντιμετωπίζονται ως εμπορεύματα, δεν έχουν κανέναν έλεγχο στην ζωή τους και την τοποθετεί χρονικά σε μια περίοδο που υπήρχε ένας νόμιμος τρόπος να γίνεις «επιχειρηματίας» αυτού του εμπορίου. Η κρατική προστασία, το νόμιμο και το παράνομο επαναπροσδιορίζονται.

Για την περίοδο που ίσχυαν οι μετακλήσεις μου μίλησε και ο Ξένιος οπότε «οι μεγαλύτεροι νταβατζήδες ήταν η αστυνομία. Ήταν μεγάλο κύκλωμα: έπρεπε να πληρώνεις παντού, το προξενείο, το Υπουργείο Δημόσιας Τάξης και τοπικά την αστυνομία». Για αυτόν η αιτία της διακίνησης ήταν μία: η ανάγκη. Χαρακτηριστικά μου ανέφερε πως όταν ο μισθός ήταν 40\$ σε Καζακστάν ή Ουζμπεκιστάν, το

μεροκάματο μιας κοπέλας στο μαγαζί του ήταν 100\$, και έφευγε από την Ελλάδα με 25.000\$ που τότε της επέτρεπε να αγοράσει 25 σπίτια στην χώρα της! Περιέγραψε την κατάσταση στην χώρα τους πολύ δύσκολη. Οι περισσότερες ήταν χωρισμένες, είχαν παιδιά, αλκοολικούς συζύγους, «είχαν πρόβλημα επιβίωσης».

«Γινόταν σκοτωμός ποια θα έρθει». Μου εξήγησε πως επειδή οι συμφωνίες ήταν ξεκάθαρες (τα κορίτσια δούλευαν με ποσοστά κονσομασιόν και όσους και όποιους πελάτες ήθελαν), τις πλήρωνε καλά και τις πρόσεχε, όταν επέστρεφαν στις χώρες τους, του έστελναν «συστημένα» συγγενείς και φίλες τους. «Ερχόντουσαν-εγώ πρώτη φορά τις έβλεπα και ξέραν πως είναι το μαγαζί, το ξενοδοχείο, το όνομα του ξενοδόχου [...] δεν αδίκησα καμία, φεύγαν πλούσιες από εδώ, φεύγαν και είχαμε κλάματα». Από την άλλη, αναφέρθηκε και στα «παρατράγουδα», τα οποία δεν επέδωσε στο είδος της εργασίας ή την ευάλωτη κατάσταση των γυναικών, αλλά στην προσωπικότητα του «επιχειρηματία»: «Υπήρχαν και κακοί επαγγελματίες, κακοί άνθρωποι, τις είχαν κλεισμένες, δεν τις πλήρωναν». Για τον Ξένιο η διακίνηση ήταν μία εργασία, μια επιχείρηση σαν τις άλλες, όπου υπάρχουν «καλοί» και «κακοί» επαγγελματίες.

Ο πελάτης δεν αποτέλεσε για τον Μάριο και τον Ξένιο αίτιο, αντίθετα με τους λοιπούς συνομιλητές που τον θεωρούν την κινητήριου δύναμη. Ωστόσο, στις προτάσεις που έχουν να κάνουν οι τελευταίοι για την αντιμετώπιση του trafficking, ο πελάτης δεν τίθεται στο στόχαστρο. Συνομιλώντας με τον Φίλιππο για την ποινικοποίηση του πελάτη όπως αυτή ορίζεται στον νόμο³⁸ μου ανέφερε «δεν είναι δυνατό να αποδειχθεί η γνώση, εκτός κι αν ο πελάτης είναι ψυχοπαθής και το παραδεχτεί μόνος του. Η διάταξη είναι ανενεργός, θα παραμείνει ανενεργός και όταν την έβαλαν το έβαλαν για συμβολικούς καθαρά λόγους». Έμφαση στα ανθρώπινα δικαιώματα και εμπέδωση τους από μικρή ηλικία, καταπολέμηση της ξενοφοβίας και του ρατσισμού, περισσότερες επιχειρήσεις από την αστυνομία και μεγαλύτερη προσοχή στο κάθε θύμα είναι κάποιες από τις προτάσεις τους. Προς μία προσέγγιση υπέρ των δικαιωμάτων των εργατριών του σεξ τάχθηκε μόνον ο Μάριος και μίλησε για καλύτερες συνθήκες για τις ίδιες και τους πελάτες, το δικαίωμα τους σε ασφάλιση και ιατρική περίθαλψη. Μέσω της φορολογίας θα επωφελείται και το κράτος που «χάνει πάρα πολλά λεφτά τώρα». Θεωρεί πως το άνοιγμα των συνόρων (όπως θα συμβεί το 2009 με την Βουλγαρία) και η χορήγηση αδειών παραμονής χωρίς

---

³⁸ Βλέπε παραπάνω, σελ 39.

χρονοβόρες διαδικασίες θα διευκολύνουν την ζωή των γυναικών που επιθυμούν να έρθουν στην Ελλάδα. Τη σημασία των ανοιχτών συνόρων υπογράμμισε και ο Ξένιος λέγοντας πως αν μπορεί μια κοπέλα να έρθει με ταυτότητα «έρχεται και δουλεύει για τον εαυτό της».

6 Επίλογος

Στην παρούσα εργασία επεδίωξα να καταστήσω εμφανείς τις διαφορετικές προσεγγίσεις απέναντι στην διεθνική σωματεμπορία, διαμέσου της ανάγνωσης ενός νομοθετήματος του διεθνούς δικαίου. Διεθνείς οργανισμοί, κυβερνήσεις, φεμινιστικές οργανώσεις, νομικοί αρθρώνουν πάνω από έναν αιώνα διάφορους λόγους για το ζήτημα εστιάζοντας άλλοτε στην καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος, στην εθνική ασφάλεια, την μεταναστευτική πολιτική, άλλοτε στην προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της ηθικής, των εργασιακών ελευθεριών. Ρευστές και υποκειμενικές έννοιες όπως αυτές του «θύματος» και της «εκμετάλλευσης» εμφανίζονται κατεξοχήν στους παραπάνω λόγους, αλλάζοντας περιεχόμενο ανάλογα με τους χρήστες του. Χαρακτηριστικό παράδειγμα των διαφορετικών και συχνά αντιφατικών προσεγγίσεων της διεθνικής σωματεμπορίας είναι πως χρειάστηκαν εκατό χρόνια περίπου για να διατυπωθεί ένας ορισμός της, που και αυτός δεν είναι κοινά αποδεκτός.

Το ζητούμενο, βέβαια, δεν είναι να καταλήξουμε σε μια μαθηματικού τύπου εξίσωση/ διατύπωση, θεωρώντας πως κάτι τέτοιο θα αποτελούσε το πρώτο βήμα για να αντιμετωπίσουμε την διεθνική σωματεμπορία. Μια τέτοιου είδους -ας μου επιτραπεί η έκφραση- εμμονή καταδεικνύει την αδυναμία ή και την απροθυμία να επικεντρωθούμε σε άλλες παραμέτρους του φαινομένου. Παραμέτρους πιο βαθείς, όπως την έμφυλη και την οικονομική ανισότητα, και παραμέτρους πιο «τολμηρές», όπως την επιλογή της πορνείας ως εργασίας. Η διεθνική σωματεμπορία παρουσιάζεται συνήθως ως ένα στατικό σύστημα που απειλεί και καταστρέφει αφελείς γυναίκες. Πρόκειται, όμως, για έναν χώρο όπου συγκροτούνται διάφορες μεταβαλλόμενες προσωπικές, κοινωνικές, οικονομικές σχέσεις, υποκείμενες σε διαπραγματεύσεις, επαναπροσδιορισμούς και επαναπροσεγγίσεις.

Οι καταπιεστικές συνέπειες που ιστορικά είχαν οι νόμοι κατά του εμπορίου λευκής σαρκός, της διακίνησης γυναικών, της διεθνικής σωματεμπορίας οδηγούν

κάποιους ακτιβιστές στην αναζήτηση μιας νέας θεώρησης της πορνείας και της διεθνικής σωματεμπορίας. Μια τέτοια θεώρηση θα απορρίπτει την άποψη που θέλει τις γυναίκες να μην δύνανται να συναινέσουν στην πορνεία και την μετακίνηση, θα ενσωματώνει στοιχεία από εργασιακά δικαιώματα, θα προκαλεί την αντίληψη που θέλει τις γυναίκες θεματοφύλακες της ηθικής. Μια θεώρηση που θα αναγνωρίζει πως οι έμφυλες σχέσεις στην βιομηχανία του σεξ δεν είναι ένα απλό ζήτημα καταπιεσμένων-γυναικών και καταπιεστών-ανδρών, αλλά πως άνδρες, γυναίκες και διαφυλικοί (transgender) αναλαμβάνουν διάφορους ρόλους και ασκούν διαφορετικές εξουσίες ως πελάτες, σεξουαλικοί εργάτες/τριες, συνεργάτες. Μια προσέγγιση που θα εγγυάται στις γυναίκες που τρίτου κόσμου την ίδια αυτονομία και θα αναγνωρίζει την ίδια εμπρόθετη δράση που λαμβάνεται ως αυτονόητη για τις γυναίκες της δύσης. Κάτι τέτοιο θα ήταν εφικτό αν προέρχεται από τους/τις ίδιους/ίδιες σεξουαλικά εργαζόμενους/ες, όπως στο παράδειγμα των γυναικών της Durbar Manila Samanwaya Committee.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αμπατζή, Καλλιόπη- Μαρία, 2004. «Ποτό για Παρέα»: Έμφυλες Σχέσεις, Σώμα και Συναίσθημα στη Σεξουαλική Εργασία. Διδακτορική Διατριβή, Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

Agustin, Laura, 2005. "Migrants in the Mistress's House: Other Voices in the "Trafficking" Debate". *Social Politics: International Studies in Gender, State and Society*, 12 (1): 96-117.

Agustin, Laura, 2006. "The Disappearing of a Migration Category: Migrants Who Sell Sex". *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 32 (1): 29-47.

Αθανασίου, Αθηνά, 2006. *Φεμινιστική θεωρία και πολιτισμική κριτική*. Αθήνα: Νήσος.

Barry, Kathleen, 1979/1995. *The Prostitution of Sexuality. The Global Exploitation of Women*. New York: NYU Press.

Bindman, Jo and Jo Doezema, 1997. *Redefining Prostitution as Sex Work on the International Agenda*. London: Anti-Slavery International.

Chapkis, Wendy, 2003. "Trafficking, Migration, and the Law: Protecting Innocents, Punishing Immigrants". *Gender and Society*, 17 (6): 923-937.

Clark, Michelle Anne, 2003. "Trafficking in Persons: An Issue of Human Security". *Journal of Human Development*, 4 (2): 247-263.

Corrin, Chis, 2005. "Transitional Road for Traffic: Analysing Trafficking in Women from and through Central and Eastern Europe". *Europe-Asia Studies*, 57 (4): 543-560.

Day, Sophie, 1999. "Hustling: Individualism Among London Prostitutes". Στο Sophie Day, Efthimios Papataxiarchis, Michael Steward (επιμ.) *Lilies of the Field. Marginal People Who Live for the Moment*, 137-157. Oxford: Westview Press.

Doezema, Jo, 1998. "Forced to Choose: Beyond the Voluntary v. Forced Prostitution Dichotomy". Στο Kemala Kempadoo και Jo Doezema (επιμ.) *Global Sex Workers. Rights, Resistance, and Revolution*, 34-51. New York/ London: Routledge.

___ 2001. "Ouch! Western Feminists "Wounded Attachment" to the Third World Prostitute". *Feminist Review*, 67 (Spring): 16-38.

___ 2002. "Who Gets to Choose? Coercion, Consent, and the UN Trafficking Protocol". *Gender and Development*, 10 (1): 20-27.

Δημήτραινας, Γιώργος, 2003. «Η καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων μετά το ν.3064/2002». Στο Συμεωνίδου-Καστανίδου (επιμ.) *Ο νέος νόμος 3064/2002 για την εμπορία ανθρώπων*, Εταιρία Νομικών Βορείου Ελλάδος. Αθήνα, Εκδόσεις Σάκκουλα.

Εθνική Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, 2002. «Το νομοσχέδιο για την εμπορία ανθρώπων και

την αρωγή στα θύματα εγκλημάτων οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής». *Ποινική Δικαιοσύνη*, 6: 663-667.

Foucault, Michel, 1982. "The Subject and the Power". Στο H.L.Dreyfus και P.Rabinow (επιμ.) *Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics*. Brighton: Harvester.

Gallagher, Anne, 2001. "Human Rights and the New UN Protocols on Trafficking and Migrant Smuggling: A Preliminary Analysis". *Human Rights Quarterly*, 23: 975-1004.

Gayen, Swapna, 2006. "Innovative Approaches to Combat Trafficking of Women in the Sex Trade". *Inter-Asia Cultural Studies*, 7 (2): 331-337.

Grittner, F.K, 1990. *White Slavery: Myth, Ideology and American Law*. New York and London, Garland.

Haynes, Dina Francesca, 2004. "Used, Abused, Arrested and Deported: Extending Immigration Benefits to Protect the Victims of Trafficking and to Secure the Prosecution of Traffickers". *Human Rights Quarterly*, 26: 221-272.

Jackson, Stevi and Scott, Sue (επιμ.), 1996. *Feminism and Sexuality*. Edinburgh, Edinburgh University Press.

Johnstone, Rachael Lorna, 2006. "Feminist Influences on the United Nations Human Rights Treaty Bodies". *Human Rights Quarterly*, 28: 149-185.

Kapur, Ratna, 2002. "The Tragedy of Victimization Rhetoric: Resurrecting the 'Native' Subject in International/ Post-Colonial Feminist Legal Politics". *Harvard Human Rights Journal*, Spring: 1-37.

Kempadoo, Kemala, 1998. "Introduction: Globalizing Sex Worker Rights". Στο Kemala Kempadoo and Jo Doezema (επιμ.) *Global Sex Workers. Rights, Resistance, and Revolution*, 1-28. New York/ London: Routledge.

Kempadoo, Kemala, 2001. "Women of Color and the Global Sex Trade. Transnational Feminist Perspectives". *Meridians, Feminism, Race, Transnationalism*, 1 (2): 28-51.

Lazarides, Gabriella, 2001. "Trafficking and Prostitution: The Growing Exploitation of Migrant Women in Greece". *European Journal of Women's Studies*, 8: 67-98.

Λάζος, Γρηγόρης, 2002 α. *Πορνεία και διεθνική σωματεμπορία στη σύγχρονη Ελλάδα. 1. Η εκδιδόμενη*. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.

_____, 2002 β. *Πορνεία και διεθνική σωματεμπορία στη σύγχρονη Ελλάδα. 2. Ο πελάτης*. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.

McIntosh, Mary, 1996. "Feminist Debates on Prostitution". Στο Adkins, Lisa and Merchant, Vicky (επιμ.) *Sexualizing the Social. Power and the Organization of the Sexuality*. London: MacMillan Press.

Monzini, Paola, 2005. *Sex Traffic. Prostitution, Crime and Exploitation*. New York: Zed Books.

Murray, Alison, 1998. "Debt-Bondage and Trafficking: Don't Believe the Hype". Στο Kemala Kempadoo and Jo Doezema (επιμ.) *Global Sex Workers. Rights, Resistance, and Revolution*, 51-68. New York/ London: Routledge.

Μαργαρίτης, Λάμπρος. «Σχέδιο νόμου «για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων και την αρωγή στα θύματα των εγκλημάτων οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής». Εύστοχες ρυθμίσεις ή άστοχες παρεμβάσεις;» *Ποινική Δικαιοσύνη* 2002.

Outshoorn, Joyce, 2005. "The Political Debates on Prostitution and Trafficking of Women". *Social Politics*, Spring: 141-155.

Peach, Lucinda Joy, 2005. "'Sex Slaves' or 'Sex Workers'? Cross-cultural and Comparative Religious Perspectives on Sexuality, Subjectivity, and Moral Identity in Anti- Sex Trafficking Discourse". *Culture and Religion*, 6 (1): 107-134.

Pickup, Francine, 1998. "More Words but no Action? Forced Migration and Trafficking of Women". *Gender and Development*, 6 (1): 44-51.

Prat, Andrew Nichols, 2004. "Human Trafficking: The Nadir of an Unholy Trinity". *European Security*, 13 (1): 55-71.

Raymond, Janice G., 2002. "The New UN Trafficking Protocol". *Women's Studies International Forum*, 25 (5): 491-501.

Sharma, Nandita, 2005. "Anti-Trafficking Rhetoric and the Making of a Global Apartheid". *NWSA Journal*, 17 (3): 88-111.

Smart, Carol, 1989. *Feminism and the Power of Law*. London/ New York: Routledge.

Sullivan, Barbra, 2003. "Trafficking in Women". *International Feminist Journal of Politics*, 5 (1): 67-91.

Συμεωνίδου-Καστανίδου, Ελισάβετ, 2002. «Εμπορία ανθρώπων: Οι διεθνείς κατευθύνσεις, το ισχύον ποινικό δίκαιο και το νομοσχέδιο του Υπουργείου Δημόσιας Ταξής». *Ποινική Δικαιοσύνη*, 4: 424-434.

Συμεωνίδου-Καστανίδου, Ελισάβετ, 2003. «Η εμπορία ανθρώπων στο διεθνές περιβάλλον και ποινική της αντιμετώπιση στο ελληνικό δίκαιο». Στο Συμεωνίδου-Καστανίδου (επιμ.) *Ο νέος νόμος 3064/2002 για την εμπορία ανθρώπων*. Εταιρία Νομικών Βορείου Ελλάδος. Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα.

Φουκώ, Μισέλ, 1978. *Ιστορία της Σεξουαλικότητας.1. Η Δίψα της Γνώσης*. Μετάφραση Ροζάκη Γκλόρυ. Αθήνα: Ράππα.

Χαραλαμπίδης, 2002. «Βασικοί προβληματισμοί ως προς την αντιμετώπιση του διασυνοριακού εγκλήματος από το Ποινικό Δίκαιο». *Ποινικά Χρονικά*.

van den Anker, Christien, 2006. “Trafficking and Women’s Rights: Beyond the Sex Industry to ‘Other Industries’”. *Journal of Global Ethics*, 22 (2): 163-182.

Walkowitz, Judith, 1996. “The Politics of Prostitution”. Στο Jackson, Stevi and Scott, Sue (επιμ.) *Feminism and Sexuality*. Edinburgh, Edinburgh University Press.

Wennerholm, Carolina Johansson, 2002. “Crossing Borders and building Bridges: The Baltic Region Networking Project”. *Gender and Development*, 10 (1): 10-19.

Zatz, Noah D., 1997. “Sex Work/ Sex Act: Law, Labour and Desire in Constructions of Prostitution”. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 22 (2): 277-308.

Διαδίκτυο

Αγάπη, Κοινωνική Οργάνωση.

<http://www.koagapi.gr/active.aspx?mode=el%7Bda12df84-8077-43bb-8e1f-73019e22d4db%7DView>

Αλληλεγγύη, Μ.Κ.Ο. της Εκκλησίας της Ελλάδος.

<http://www.solidarity.gr>

Α.Σ.Π.Ι.Δ.Δ.Α.

www.aspidda.org.

Βάρβογλη, Λίζα.

«Το “Σύνδρομο της Στοκχόλμης” : το μυστήριο της αγάπης και της κακοποίησης»

<http://health.in.gr/news/article.asp?lngArticleID=130965>

Γενική Γραμματεία Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας

<http://www.statistics.gr> .

Γενική Γραμματεία Ισότητας

«Εμπορία ανθρώπων- trafficking».

<http://www.isotita.gr/index.php/docs/c61/>

Ελληνικό Παρατηρητήριο των Συμφωνιών του Έλσινκι

Για την σύγκριση των δύο νομοσχεδίων:

http://www.greekhelsinki.gr/bhr/greek/articles_2002/pr_04_09_02b.rtf

Greece, Development Assistance Committee (DAC), *Peer Review*, Organisation For Economic Co-Operation And Development.

<http://www.oecd.org/dataoecd/3/10/38023102.pdf>

I.O.M Regional Office for the Baltic and Nordic Countries, Helsinki. *“Trafficking in Women in the Baltic States: Legal Aspects.” Research Report.* 2001.

Κ.Ε.Θ.Ι.

«Ενημερωτική Μελέτη για την Διεθνική Σωματεμπορία- trafficking».
<http://www.kethi.gr/greek/meletes/index.htm>

Κλίμακα

<http://www.klimaka.org.gr>

Λάζος Γρηγόρης, 2002 γ. *Διεθνική σωματεμπορία και εξαναγκαστική πορνεία στην Ελλάδα το 2002. Ενημερωτική μελέτη για τη διεθνική σωματεμπορία-trafficking.*
www.stop-trafficking.org

Lyons, Harriet D., 1999. “The Representation of Trafficking in Persons in Asia: Orientalism and Other Perils” *Reproductions* (on-line journal) 2.
www.hsph.harvard.edu/grhf/SAsia/repro2/orientalism.html

Ministry of Industry, Employment and Communications
“*Prostitution and trafficking in women.*” January 2004.
www.sweden.gov.se/content/1/c6/01/87/74/6bc6c972.pdf

Saunders, P. 2000. *Migration, Sex Work and Trafficking in Persons.*
www.walnet.org/csis/papers/saunders-migration.html

Τσίτσας, Θανάσης. «*Εκθεση για το trafficking*». Νέα Υόρκη, 13/06/2007.
http://www.skai.gr/master_story.php?id=50965

Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών: INTRACOM- ΝΟΜΟΣ
<http://lawdb.intrasoftnet.com>

The U.K. Committee for U.N.I.C.E.F.
“*U.K. legislation and trafficking.*”
www.unicef.org.uk/campaigns/campaign_sub_pages.asp?page=53

United Nations, Office on Drugs and Crime
“*Terrorism, corruption, human trafficking and criminal justice*”.
www.undc.org/unodec

U.S. Department of State
“*Trafficking in persons Report*”.
www.state.gov/g/tip/rls/tiprpt/2004/33192.htm

Υπουργείο Εξωτερικών
«*Παράνομη Διακίνηση Προσώπων*».
<http://www.mfa.gr/www.mfa.gr/el-GR/Policy/Multilateral+Diplomacy/International+Issues/HumanTraffic/>
«*Πρόσθετα μέτρα κατά της παράνομης διακίνησης προσώπων από το Υπουργείο Δημόσιας Τάξης*».
http://old.mfa.gr/greek/foreign_policy/trafficking/traffic1_gr.html

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime

Preamble

The States Parties to this Protocol,

Declaring that effective action to prevent and combat trafficking in persons, especially women and children, requires a comprehensive international approach in the countries of origin, transit and destination that includes measures to prevent such trafficking, to punish the traffickers and to protect the victims of such trafficking, including by protecting their internationally recognized human rights,

Taking into account the fact that, despite the existence of a variety of international instruments containing rules and practical measures to combat the exploitation of persons, especially women and children, there is no universal instrument that addresses all aspects of trafficking in persons,

Concerned that, in the absence of such an instrument, persons who are vulnerable to trafficking will not be sufficiently protected,

Recalling General Assembly resolution 53/111 of 9 December 1998, in which the Assembly decided to establish an open-ended intergovernmental ad hoc committee for the purpose of elaborating a comprehensive international convention against transnational organized crime and of discussing the elaboration of, inter alia, an international instrument addressing trafficking in women and children,

Convinced that supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime with an international instrument for the prevention, suppression and punishment of trafficking in persons, especially women and children, will be useful in preventing and combating that crime,

Have agreed as follows:

I. General provisions

Article 1

Relation with the United Nations Convention against Transnational Organized Crime

1. This Protocol supplements the United Nations Convention against Transnational Organized Crime. It shall be interpreted together with the Convention.
2. The provisions of the Convention shall apply, *mutatis mutandis*, to this Protocol unless otherwise provided herein.
3. The offences established in accordance with article 5 of this Protocol shall be regarded as offences established in accordance with the Convention.

Article 2

Statement of purpose

The purposes of this Protocol are:

- (a) To prevent and combat trafficking in persons, paying particular attention to women and children;
- (b) To protect and assist the victims of such trafficking, with full respect for their human rights; and
- (c) To promote cooperation among States Parties in order to meet those objectives.

Article 3

Use of terms

For the purposes of this Protocol:

- (a) “Trafficking in persons” shall mean the recruitment, transportation, transfer, harbouring or receipt of persons, by means of the threat or use of force or other forms of coercion, of abduction, of fraud, of deception, of the abuse of power or of a position of vulnerability or of the giving or receiving of payments or benefits to achieve the consent of a person having control over another person, for the purpose of exploitation. Exploitation shall include, at a minimum, the exploitation of the prostitution of others or other forms of sexual exploitation, forced labour or services, slavery or practices similar to slavery, servitude or the removal of organs;
- (b) The consent of a victim of trafficking in persons to the intended exploitation set forth in subparagraph (a) of this article shall be irrelevant where any of the means set forth in subparagraph (a) have been used;
- (c) The recruitment, transportation, transfer, harbouring or receipt of a child for the purpose of exploitation shall be considered “trafficking in persons” even if this does not involve any of the means set forth in subparagraph (a) of this article;
- (d) “Child” shall mean any person under eighteen years of age.

Article 4

Scope of application

This Protocol shall apply, except as otherwise stated herein, to the prevention, investigation and prosecution of the offences established in accordance with article 5 of this Protocol, where those offences are transnational in nature and involve an organized criminal group, as well as to the protection of victims of such offences.

Article 5

Criminalization

1. Each State Party shall adopt such legislative and other measures as may be necessary to establish as criminal offences the conduct set forth in article 3 of this Protocol, when committed intentionally.
2. Each State Party shall also adopt such legislative and other measures as may be necessary to establish as criminal offences:
  - (a) Subject to the basic concepts of its legal system, attempting to commit an offence established in accordance with paragraph 1 of this article;
  - (b) Participating as an accomplice in an offence established in accordance with paragraph 1 of this article; and
  - (c) Organizing or directing other persons to commit

II. Protection of victims of trafficking in persons

Article 6

Assistance to and protection of victims of trafficking in persons

1. In appropriate cases and to the extent possible under its domestic law, each State Party shall protect the privacy and identity of victims of trafficking in persons, including, inter alia, by making legal proceedings relating to such trafficking confidential.
2. Each State Party shall ensure that its domestic legal or administrative system contains measures that provide to victims of trafficking in persons, in appropriate cases:
  - (a) Information on relevant court and administrative proceedings;
  - (b) Assistance to enable their views and concerns to be presented and considered at appropriate stages of criminal proceedings against offenders, in a manner not prejudicial to the rights of the defence.
3. Each State Party shall consider implementing measures to provide for the

physical, psychological and social recovery of victims of trafficking in persons, including, in appropriate cases, in cooperation with non-governmental organizations, other relevant organizations and other elements of civil society, and, in particular, the provision of:

(a) Appropriate housing;

(b) Counselling and information, in particular as regards their legal rights, in a language that the victims of trafficking in persons can understand;

(c) Medical, psychological and material assistance; and

(d) Employment, educational and training opportunities.

4. Each State Party shall take into account, in applying the provisions of this article, the age, gender and special needs of victims of trafficking in persons, in particular the special needs of children, including appropriate housing, education and care.

5. Each State Party shall endeavour to provide for the physical safety of victims of trafficking in persons while they are within its territory.

6. Each State Party shall ensure that its domestic legal system contains measures that offer victims of trafficking in persons the possibility of obtaining compensation for damage suffered.

Article 7

Status of victims of trafficking in persons in receiving States

1. In addition to taking measures pursuant to article 6 of this Protocol, each State Party shall consider adopting legislative or other appropriate measures that permit victims of trafficking in persons to remain in its territory, temporarily or permanently, in appropriate cases.

2. In implementing the provision contained in paragraph 1 of this article, each State Party shall give appropriate consideration to humanitarian and compassionate factors.

Article 8

Repatriation of victims of trafficking in persons

1. The State Party of which a victim of trafficking in persons is a national or in which the person had the right of permanent residence at the time of entry into the territory of the receiving State Party shall facilitate and accept, with due regard for the safety of that person, the return of that person without undue or unreasonable delay.

2. When a State Party returns a victim of trafficking in persons to a State Party of which that person is a national or in which he or she had, at the time of entry into the territory of the receiving State Party, the right of permanent residence, such return shall be with due regard for the safety of that person and for the status of any legal proceedings related to the fact that the person is a victim of trafficking and shall preferably be voluntary.

3. At the request of a receiving State Party, a requested State Party shall, without undue or unreasonable delay, verify whether a person who is a victim of trafficking in persons is its national or had the right of permanent residence in its territory at the time of entry into the territory of the receiving State Party.

4. In order to facilitate the return of a victim of trafficking in persons who is without proper documentation, the State Party of which that person is a national or in which he or she had the right of permanent residence at the time of entry into the territory of the receiving State Party shall agree to issue, at the request of the receiving State Party, such travel documents or other authorization as may be necessary to enable the person to travel to and re-enter its territory.

5. This article shall be without prejudice to any right afforded to victims of trafficking in persons by any domestic law of the receiving State Party.
6. This article shall be without prejudice to any applicable bilateral or multilateral agreement or arrangement that governs, in whole or in part, the return of victims of trafficking in persons.

III. Prevention, cooperation and other measures

Article 9

Prevention of trafficking in persons

1. States Parties shall establish comprehensive policies, programmes and other measures:
  - (a) To prevent and combat trafficking in persons; and
  - (b) To protect victims of trafficking in persons, especially women and children, from revictimization.
2. States Parties shall endeavour to undertake measures such as research, information and mass media campaigns and social and economic initiatives to prevent and combat trafficking in persons.
3. Policies, programmes and other measures established in accordance with this article shall, as appropriate, include cooperation with non-governmental organizations, other relevant organizations and other elements of civil society.
4. States Parties shall take or strengthen measures, including through bilateral or multilateral cooperation, to alleviate the factors that make persons, especially women and children, vulnerable to trafficking, such as poverty, underdevelopment and lack of equal opportunity.
5. States Parties shall adopt or strengthen legislative or other measures, such as educational, social or cultural measures, including through bilateral and multilateral cooperation, to discourage the demand that fosters all forms of exploitation of persons, especially women and children, that leads to trafficking.

Article 10

Information exchange and training

1. Law enforcement, immigration or other relevant authorities of States Parties shall, as appropriate, cooperate with one another by exchanging information, in accordance with their domestic law, to enable them to determine:
  - (a) Whether individuals crossing or attempting to cross an international border with travel documents belonging to other persons or without travel documents are perpetrators or victims of trafficking in persons;
  - (b) The types of travel document that individuals have used or attempted to use to cross an international border for the purpose of trafficking in persons; and
  - (c) The means and methods used by organized criminal groups for the purpose of trafficking in persons, including the recruitment and transportation of victims, routes and links between and among individuals and groups engaged in such trafficking, and possible measures for detecting them.
2. States Parties shall provide or strengthen training for law enforcement, immigration and other relevant officials in the prevention of trafficking in persons. The training should focus on methods used in preventing such trafficking, prosecuting the traffickers and protecting the rights of the victims, including protecting the victims from the traffickers. The training should also take into account the need to consider human rights and child- and gender-sensitive issues and it should encourage cooperation with non-governmental organizations, other relevant organizations and other elements of civil society.

3. A State Party that receives information shall comply with any request by the State Party that transmitted the information that places restrictions on its use.

Article 11

Border measures

1. Without prejudice to international commitments in relation to the free movement of people, States Parties shall strengthen, to the extent possible, such border controls as may be necessary to prevent and detect trafficking in persons.
2. Each State Party shall adopt legislative or other appropriate measures to prevent, to the extent possible, means of transport operated by commercial carriers from being used in the commission of offences established in accordance with article 5 of this Protocol.
3. Where appropriate, and without prejudice to applicable international conventions, such measures shall include establishing the obligation of commercial carriers, including any transportation company or the owner or operator of any means of transport, to ascertain that all passengers are in possession of the travel documents required for entry into the receiving State.
4. Each State Party shall take the necessary measures, in accordance with its domestic law, to provide for sanctions in cases of violation of the obligation set forth in paragraph 3 of this article.
5. Each State Party shall consider taking measures that permit, in accordance with its domestic law, the denial of entry or revocation of visas of persons implicated in the commission of offences established in accordance with this Protocol.
6. Without prejudice to article 27 of the Convention, States Parties shall consider strengthening cooperation among border control agencies by, inter alia, establishing and maintaining direct channels of communication.

Article 12

Security and control of documents

Each State Party shall take such measures as may be necessary, within available means:

- (a) To ensure that travel or identity documents issued by it are of such quality that they cannot easily be misused and cannot readily be falsified or unlawfully altered, replicated or issued; and
- (b) To ensure the integrity and security of travel or identity documents issued by or on behalf of the State Party and to prevent their unlawful creation, issuance and use.

Article 13

Legitimacy and validity of documents

At the request of another State Party, a State Party shall, in accordance with its domestic law, verify within a reasonable time the legitimacy and validity of travel or identity documents issued or purported to have been issued in its name and suspected of being used for trafficking in persons.

IV. Final provisions

Article 14

Saving clause

1. Nothing in this Protocol shall affect the rights, obligations and responsibilities of States and individuals under international law, including international humanitarian law and international human rights law and, in particular, where applicable, the 1951 Convention³ and the 1967 Protocol⁴ relating to the Status

of Refugees and the principle of non-refoulement as contained therein.

2. The measures set forth in this Protocol shall be interpreted and applied in a way that is not discriminatory to persons on the ground that they are victims of trafficking in persons. The interpretation and application of those measures shall be consistent with internationally recognized principles of non-discrimination.

Article 15

Settlement of disputes

1. States Parties shall endeavour to settle disputes concerning the interpretation or application of this Protocol through negotiation.

2. Any dispute between two or more States Parties concerning the interpretation or application of this Protocol that cannot be settled through negotiation within a reasonable time shall, at the request of one of those States Parties, be submitted to arbitration. If, six months after the date of the request for arbitration, those States Parties are unable to agree on the organization of the arbitration, any one of those States Parties may refer the dispute to the International Court of Justice by request in accordance with the Statute of the Court.

3. Each State Party may, at the time of signature, ratification, acceptance or approval of or accession to this Protocol, declare that it does not consider itself bound by paragraph 2 of this article. The other States Parties shall not be bound by paragraph 2 of this article with respect to any State Party that has made such a reservation.

3 United Nations, *Treaty Series*, vol. 189, No. 2545.

4 *Ibid.*, vol. 606, No. 8791.

4. Any State Party that has made a reservation in accordance with paragraph 3 of this article may at any time withdraw that reservation by notification to the Secretary-General of the United Nations.

Article 16

Signature, ratification, acceptance, approval and accession

1. This Protocol shall be open to all States for signature from 12 to 15 December 2000 in Palermo, Italy, and thereafter at United Nations Headquarters in New York until 12 December 2002.

2. This Protocol shall also be open for signature by regional economic integration organizations provided that at least one member State of such organization has signed this Protocol in accordance with paragraph 1 of this article.

3. This Protocol is subject to ratification, acceptance or approval.

Instruments of ratification, acceptance or approval shall be deposited with the Secretary-General of the United Nations. A regional economic integration organization may deposit its instrument of ratification, acceptance or approval if at least one of its member States has done likewise. In that instrument of ratification, acceptance or approval, such organization shall declare the extent of its competence with respect to the matters governed by this Protocol. Such organization shall also inform the depositary of any relevant modification in the extent of its competence.

4. This Protocol is open for accession by any State or any regional economic integration organization of which at least one member State is a Party to this Protocol. Instruments of accession shall be deposited with the Secretary-General of the United Nations. At the time of its accession, a regional economic integration organization shall declare the extent of its competence with respect to matters governed by this Protocol. Such organization shall also inform the depositary of any relevant modification in the extent of its competence.

Article 17

Entry into force

1. This Protocol shall enter into force on the ninetieth day after the date of deposit of the fortieth instrument of ratification, acceptance, approval or accession, except that it shall not enter into force before the entry into force of the Convention. For the purpose of this paragraph, any instrument deposited by a regional economic integration organization shall not be counted as additional to those deposited by member States of such organization.
2. For each State or regional economic integration organization ratifying, accepting, approving or acceding to this Protocol after the deposit of the fortieth instrument of such action, this Protocol shall enter into force on the thirtieth day after the date of deposit by such State or organization of the relevant instrument or on the date this Protocol enters into force pursuant to paragraph 1 of this article, whichever is the later.

Article 18

Amendment

1. After the expiry of five years from the entry into force of this Protocol, a State Party to the Protocol may propose an amendment and file it with the Secretary-General of the United Nations, who shall thereupon communicate the proposed amendment to the States Parties and to the Conference of the Parties to the Convention for the purpose of considering and deciding on the proposal. The States Parties to this Protocol meeting at the Conference of the Parties shall make every effort to achieve consensus on each amendment. If all efforts at consensus have been exhausted and no agreement has been reached, the amendment shall, as a last resort, require for its adoption a two-thirds majority vote of the States Parties to this Protocol present and voting at the meeting of the Conference of the Parties.
2. Regional economic integration organizations, in matters within their competence, shall exercise their right to vote under this article with a number of votes equal to the number of their member States that are Parties to this Protocol. Such organizations shall not exercise their right to vote if their member States exercise theirs and vice versa.
3. An amendment adopted in accordance with paragraph 1 of this article is subject to ratification, acceptance or approval by States Parties.
4. An amendment adopted in accordance with paragraph 1 of this article shall enter into force in respect of a State Party ninety days after the date of the deposit with the Secretary-General of the United Nations of an instrument of ratification, acceptance or approval of such amendment.
5. When an amendment enters into force, it shall be binding on those States Parties which have expressed their consent to be bound by it. Other States Parties shall still be bound by the provisions of this Protocol and any earlier amendments that they have ratified, accepted or approved.

Article 19

Denunciation

1. A State Party may denounce this Protocol by written notification to the Secretary-General of the United Nations. Such denunciation shall become effective one year after the date of receipt of the notification by the Secretary-General.
2. A regional economic integration organization shall cease to be a Party to this Protocol when all of its member States have denounced it.

Article 20

Depositary and languages

1. The Secretary-General of the United Nations is designated depositary of

this Protocol.

2. The original of this Protocol, of which the Arabic, Chinese, English, French, Russian and Spanish texts are equally authentic, shall be deposited with the Secretary-General of the United Nations.

IN WITNESS WHEREOF, the undersigned plenipotentiaries, being duly authorized thereto by their respective Governments, have signed this Protocol.

N. 3064/2002

Τροποποίηση Π.Κ. :Εμπορία ανθρώπων, πορνογραφία-ασέλγεια με ανήλικο, μαστροπεία, αρωγή θυμάτων κλπ.

ΜΕΡΟΣ Α΄

Άρθρο 1

Μετά το άρθρο 323 του Ποινικού Κώδικα προστίθεται άρθρο 323Α που έχει ως εξής:

"Άρθρο 323Α. Εμπορία ανθρώπων.

1. Όποιος με τη χρήση βίας, απειλής ή άλλου εξαναγκαστικού μέσου ή την επιβολή ή κατάχρηση εξουσίας προσλαμβάνει, μεταφέρει ή προωθεί εντός ή εκτός της επικράτειας, κατακρατεί, υποθάλπει, παραδίδει με ή χωρίς αντάλλαγμα σε άλλον ή παραλαμβάνει από άλλον πρόσωπο με σκοπό την αφαίρεση οργάνων του σώματός του ή για να εκμεταλλευθεί ο ίδιος ή άλλος την εργασία του, τιμωρείται με κάθειρξη μέχρι δέκα ετών και με χρηματική ποινή δέκα χιλιάδων έως πενήντα χιλιάδων ευρώ.

2. Με την ποινή της προηγούμενης παραγράφου τιμωρείται ο υπαίτιος αν, για να επιτύχει τον ίδιο σκοπό, αποσπά τη συναίνεση προσώπου με τη χρήση απατηλών μέσων ή το παρασύρει, εκμεταλλευόμενος την ευάλωτη θέση του, με υποσχέσεις, δώρα, πληρωμές ή παροχή άλλων ωφελημάτων.

3. Όποιος εν γνώσει δέχεται την εργασία προσώπου το οποίο τελεί υπό τις συνθήκες που περιγράφονται στις παραγράφους 1 και 2 τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον έξι μηνών.

4. Με κάθειρξη τουλάχιστον δέκα ετών και χρηματική ποινή πενήντα χιλιάδων έως εκατό χιλιάδων ευρώ τιμωρείται ο υπαίτιος σύμφωνα με τις προηγούμενες παραγράφους, αν η πράξη:

α) στρέφεται κατά ανηλίκου,

β) τελείται κατ' επάγγελμα,

γ) τελείται από υπάλληλο ο οποίος κατά την άσκηση της υπηρεσίας του ή επωφελούμενος από την ιδιότητά του αυτή διαπράττει ή συμμετέχει με οποιονδήποτε τρόπο στην πράξη ή

δ) είχε ως αποτέλεσμα τη βαριά σωματική βλάβη του παθόντος.

5. Όποιος χρησιμοποιεί τα μέσα των παραγράφων 1 και 2 για να στρατολογήσει ανήλικο με σκοπό τη χρησιμοποίησή του σε ένοπλες συγκρούσεις τιμωρείται με κάθειρξη τουλάχιστον δέκα ετών και χρηματική ποινή πενήντα χιλιάδων έως εκατό χιλιάδων ευρώ."

Άρθρο 2

Το άρθρο 338 του Ποινικού Κώδικα αντικαθίσταται ως εξής:

"Άρθρο 338. Κατάχρηση σε ασέλγεια.

1. Όποιος με κατάχρηση της παραφροσύνης άλλου ή της από οποιαδήποτε αιτία προερχόμενης ανικανότητάς του να αντισταθεί, ενεργεί επ' αυτού εξώγαμη συνουσία ή παρά φύση ασέλγεια τιμωρείται με κάθειρξη μέχρι δέκα ετών.
2. Όποιος με κατάχρηση των παραπάνω καταστάσεων ενεργεί άλλη ασελγή πράξη σε πρόσωπο τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον έξι μηνών."

Άρθρο 3

Το άρθρο 340 του Ποινικού Κώδικα αντικαθίσταται ως εξής:

"Άρθρο 340. Γενική διάταξη.

Αν κάποια από τις πράξεις των άρθρων 336, 338 και 339 είχε ως συνέπεια το θάνατο του παθόντος επιβάλλεται ισόβια κάθειρξη."

Άρθρο 4

Το πρώτο εδάφιο του άρθρου 344 του Ποινικού Κώδικα αντικαθίσταται ως εξής:

"Στις περιπτώσεις των άρθρων 337 και 341 για την ποινική δίωξη απαιτείται έγκληση."

Άρθρο 5

Στο άρθρο 348 του Ποινικού Κώδικα προστίθεται τρίτη παράγραφος που έχει ως εξής:

"3. Όποιος κατ' επάγγελμα ή από κερδοσκοπία επιχειρεί να διευκολύνει, έστω και συγκαλυμμένα, με τη δημοσίευση αγγελίας, εικόνας, αριθμού τηλεφωνικής σύνδεσης ή με τη μετάδοση ηλεκτρονικών μηνυμάτων ή με οποιονδήποτε άλλο τρόπο την ασέλγεια με ανήλικο τιμωρείται με φυλάκιση και με χρηματική ποινή δέκα χιλιάδων έως εκατό χιλιάδων ευρώ."

Άρθρο 6

Μετά το άρθρο 348 του Ποινικού Κώδικα προστίθεται άρθρο 348Α που έχει ως εξής:

"Άρθρο 348Α. Πορνογραφία ανηλίκων.

1. Όποιος από κερδοσκοπία παρασκευάζει, κατέχει, προμηθεύεται, αγοράζει, μεταφέρει, διακινεί, διαθέτει, πωλεί ή θέτει με οποιονδήποτε τρόπο σε κυκλοφορία πορνογραφικό υλικό τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους και χρηματική ποινή δέκα χιλιάδων έως εκατό χιλιάδων ευρώ.

2. Πορνογραφικό υλικό κατά την έννοια της προηγούμενης παραγράφου συνιστά κάθε περιγραφή ή πραγματική ή εικονική αποτύπωση, σε οποιονδήποτε υλικό φορέα, του σώματος ανηλίκου που αποσκοπεί στη γενετήσια διέγερση, καθώς και η καταγραφή ή αποτύπωση, σε οποιονδήποτε υλικό φορέα, πραγματικής, προσποιητής ή εικονικής ασελγούς πράξης που ενεργείται για τον ίδιο σκοπό από ή με ανήλικο.

3. Αν κάποια από τις πράξεις της πρώτης παραγράφου αφορά πορνογραφικό υλικό που συνδέεται με την εκμετάλλευση της ανάγκης, της πνευματικής αδυναμίας, της κουφότητας ή της απειρίας ανηλίκου ή με την άσκηση σωματικής βίας κατ' αυτού, επιβάλλεται κάθειρξη μέχρι δέκα ετών και χρηματική ποινή πενήντα χιλιάδων έως εκατό χιλιάδων ευρώ και αν η πράξη είχε ως αποτέλεσμα τη βαριά σωματική βλάβη του παθόντος, επιβάλλεται κάθειρξη τουλάχιστον δέκα ετών και χρηματική ποινή εκατό χιλιάδων έως πεντακοσίων χιλιάδων ευρώ."

Άρθρο 7

Το άρθρο 349 του Ποινικού Κώδικα αντικαθίσταται ως εξής:

"Άρθρο 349. Μαστροπεία.

"1. Όποιος για να εξυπηρετήσει την ακολασία άλλων προάγει ή εξωθεί στην πορνεία ανήλικο ή υποθάλπει ή διευκολύνει την πορνεία ανηλίκων τιμωρείται με κάθειρξη μέχρι δέκα ετών και με χρηματική ποινή δέκα χιλιάδων έως πενήντα χιλιάδων ευρώ.

2. Με κάθειρξη και χρηματική ποινή πενήντα χιλιάδων έως εκατό χιλιάδων ευρώ τιμωρείται ο υπαίτιος, αν το έγκλημα τελέστηκε: α) εναντίον προσώπου νεότερου των δεκαπέντε ετών, β) με απατηλά μέσα, γ) από τον ανιόντα συγγενή εξ αίματος ή εξ αγχιστείας ή από θετό γονέα, σύζυγο, επίτροπο ή από άλλον στον οποίο έχουν εμπιστευθεί τον ανήλικο για ανατροφή, διδασκαλία, επίβλεψη ή φύλαξη, έστω και προσωρινή, δ) από υπάλληλο ο οποίος κατά την άσκηση της υπηρεσίας του ή επωφελούμενος από την ιδιότητά του αυτή διαπράττει ή συμμετέχει με οποιονδήποτε τρόπο στη πράξη.

3. Όποιος κατ' επάγγελμα ή από κερδοσκοπία προάγει στην πορνεία γυναίκες τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον δεκαοκτώ μηνών και με χρηματική ποινή. Η τέλεση της πράξης από υπάλληλο, ο οποίος κατά την άσκηση της υπηρεσίας του ή επωφελούμενος από την ιδιότητά του αυτή διαπράττει ή

συμμετέχει με οποιονδήποτε τρόπο στην πράξη, συνιστά επιβαρυντική περίπτωση."

Άρθρο 8

Το άρθρο 351 του Ποινικού Κώδικα αντικαθίσταται ως εξής:

"Άρθρο 351. Σωματεμπορία.

1. Όποιος με τη χρήση βίας, απειλής ή άλλου εξαναγκαστικού μέσου ή την επιβολή ή κατάχρηση εξουσίας προσλαμβάνει, μεταφέρει ή προωθεί εντός ή εκτός της επικράτειας, κατακρατεί, υποθάλπει, παραδίδει με ή χωρίς αντάλλαγμα σε άλλον ή παραλαμβάνει από άλλον πρόσωπο με σκοπό να προβεί ο ίδιος ή άλλος στη γενετήσια εκμετάλλευσή του τιμωρείται με κάθειρξη μέχρι δέκα ετών και χρηματική ποινή δέκα χιλιάδων έως πενήντα χιλιάδων ευρώ.

2. Με την ποινή της προηγούμενης παραγράφου τιμωρείται ο υπαίτιος αν, για να πετύχει τον ίδιο σκοπό, αποσπά τη συναίνεση προσώπου με τη χρήση απατηλών μέσων ή το παρασύρει, εκμεταλλευόμενος την ευάλωτη θέση του με υποσχέσεις, δώρα, πληρωμές ή παροχή άλλων ωφελημάτων.

3. Όποιος εν γνώσει ενεργεί ασελγή πράξη με πρόσωπο το οποίο τελεί υπό τις συνθήκες που περιγράφονται στις παραγράφους 1 και 2 τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον έξι μηνών.

4. Με κάθειρξη τουλάχιστον δέκα ετών και χρηματική ποινή πενήντα χιλιάδων έως εκατό χιλιάδων ευρώ τιμωρείται ο υπαίτιος σύμφωνα με τις προηγούμενες παραγράφους, αν η πράξη:

α) στρέφεται κατά ανηλίκου ή συνδέεται με την πνευματική αδυναμία ή την κουφότητα του παθόντος,

β) τελέσθηκε από ένα από τα πρόσωπα που αναφέρονται στο στοιχείο γ της παραγράφου 2 του άρθρου 349,

γ) συνδέεται με την παράνομη είσοδο, παραμονή ή έξοδο του παθόντος από τη χώρα,

δ) τελείται κατ' επάγγελμα,

ε) τελείται από υπάλληλο ο οποίος κατά την άσκηση της υπηρεσίας του ή επωφελούμενος από την ιδιότητά του αυτή διαπράττει ή συμμετέχει με οποιονδήποτε τρόπο στην πράξη ή

στ) είχε ως αποτέλεσμα τη βαριά σωματική βλάβη του παθόντος.

5. Αν κάποια από τις πράξεις της πρώτης και δεύτερης παραγράφου είχε ως αποτέλεσμα το θάνατο του παθόντος επιβάλλεται ισόβια κάθειρξη.

6. Η κατά τις προηγούμενες παραγράφους γενετήσια εκμετάλλευση συνίσταται στην επιχείρηση από κερδοσκοπία οποιασδήποτε ασελγούς πράξης ή στη χρησιμοποίηση από κερδοσκοπία του σώματος, της φωνής ή της εικόνας

προσώπου για την πραγματική ή προσποιητή επιχείρηση τέτοιας πράξης ή για την παροχή εργασίας ή υπηρεσιών που αποσκοπούν στη γενετήσια διέγερση."

Άρθρο 9

Μετά το άρθρο 351 του Ποινικού Κώδικα προστίθεται άρθρο 351Α που έχει ως εξής:

"Άρθρο 351Α. Ασελγεια με ανήλικο έναντι αμοιβής.

1. Η ασελγής πράξη με ανήλικο που τελείται από ενήλικο με αμοιβή ή με άλλα υλικά ανταλλάγματα ή η ασελγής πράξη μεταξύ ανηλίκων που προκαλείται από ενήλικο με τον ίδιο τρόπο και τελείται ενώπιον αυτού ή άλλου ενηλίκου τιμωρείται ως εξής:

α) αν ο παθών δεν συμπλήρωσε τα δέκα έτη, με κάθειρξη τουλάχιστον δέκα ετών και χρηματική ποινή εκατό χιλιάδων έως πεντακοσίων χιλιάδων ευρώ,

β) αν ο παθών συμπλήρωσε τα δέκα, όχι όμως και τα δεκαπέντε έτη, με κάθειρξη μέχρι δέκα ετών και χρηματική ποινή πενήντα χιλιάδων έως εκατό χιλιάδων ευρώ και

γ) αν συμπλήρωσε τα δεκαπέντε έτη, με φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους και χρηματική ποινή δέκα χιλιάδων έως πενήντα χιλιάδων ευρώ.

Κατά την επιμέτρηση της ποινής δεν εφαρμόζεται το άρθρο 83 στοιχείο ε.

2. Η κατά συνήθεια τέλεση της πράξης από τον ενήλικο σύμφωνα με την προηγούμενη παράγραφο συνιστά επιβαρυντική περίπτωση.

3. Αν η πράξη της πρώτης παραγράφου είχε ως αποτέλεσμα το θάνατο του παθόντος επιβάλλεται ισόβια κάθειρξη."

Άρθρο 10

Η παράγραφος 2 του άρθρου 353 του Ποινικού Κώδικα αντικαθίσταται ως εξής:

"2. Όποιος εν γνώσει προσβάλλει βάνανυσα την αιδώ άλλου με ακόλαστη πράξη που ενεργείται ενώπιόν του τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι έξι μηνών ή με χρηματική ποινή. Αν η πράξη του προηγούμενου εδαφίου ενεργείται ενώπιον προσώπου νεότερου των δεκαπέντε ετών τιμωρείται με φυλάκιση. Για την ποινική δίωξη των πράξεων αυτής της παραγράφου απαιτείται έγκληση."

Άρθρο 11

1. Στο άρθρο 350 του Ποινικού Κώδικα και μετά τη φράση "τιμωρείται με φυλάκιση έξι μηνών μέχρι τριών ετών" προστίθεται, μετά από κόμμα, η φράση "αν δεν υπάρχει περίπτωση να τιμωρηθεί για άλλη βαρύτερη αξιόποινη

πράξη."

2. Το στοιχείο η' του άρθρου 8 του Ποινικού Κώδικα αντικαθίσταται ως εξής:

"η) πράξη δουλεμπορίου, εμπορίας ανθρώπων, σωματεμπορίας ή ασέλγειας με ανήλικο έναντι αμοιβής".

3. Στον κατάλογο των κακουργημάτων που απαριθμούνται στην πρώτη παράγραφο του άρθρου 187 του Ποινικού Κώδικα μετά τη φράση "323 (εμπόριο δούλων)" προστίθεται η φράση "323Α (εμπορία ανθρώπων)". Επίσης μετά τη φράση "339 (αποπλάνηση παιδιών)" προστίθεται μεταξύ κομμάτων η φράση "348 Α (πορνογραφία ανηλίκων) , 351 (σωματεμπορία), 351Α (ασέλγεια με ανήλικο έναντι αμοιβής)".

4. Στην παράγραφο 1 του άρθρου 339 του Ποινικού Κώδικα μετά τη φράση "τιμωρείται" προστίθεται μεταξύ κομμάτων η φράση "αν δεν υπάρχει περίπτωση να τιμωρηθεί για άλλη βαρύτερη αξιόποινη πράξη."

5. Στο στοιχείο α/του άρθρου 1 του Ν. 2331/1995 (ΦΕΚ 173 Α), όπως ισχύει, προστίθεται εδάφιο ακδ/ που έχει ως εξής:

"ακδ) Τα κακουργήματα που προβλέπονται στα άρθρα 323Α και 351 του Ποινικού Κώδικα".

6. Η έκδοση τελεσίδικης καταδικαστικής απόφασης για κάποια από τις πράξεις των άρθρων 348Α, 349 και 351 του Ποινικού Κώδικα που τελέστηκε σε κατάσταση ή επιχείρηση γνωστοποιείται, με μέριμνα της αρμόδιας εισαγγελικής αρχής, στον Γενικό Γραμματέα της Περιφέρειας μέσα σε ένα μήνα από τη δημοσίευσή της. Ο τελευταίος υποχρεούται μέσα σε ένα μήνα από τη γνωστοποίηση της απόφασης να αφαιρέσει την άδεια λειτουργίας του καταστήματος ή της επιχείρησης όπου τελέστηκε το αδίκημα, για χρονικό διάστημα ενός μέχρι τριών ετών, μπορεί δε, συνεκτιμώντας και τις λοιπές περιστάσεις, να επιβάλει την οριστική αφαίρεση της άδειας λειτουργίας ή, αν τέτοια άδεια δεν προβλέπεται από το νόμο, απαγόρευση της άσκησης της επιχειρηματικής δραστηριότητας του καταστήματος ή της επιχείρησης. Μέχρις εκδόσεως της τελεσίδικης απόφασης, απαγόρευση λειτουργίας μπορεί προσωρινά να επιβληθεί υπό τις παραπάνω προϋποθέσεις και με την ίδια διαδικασία αμέσως μετά την άσκηση ποινικής δίωξης.

7. Η παράγραφος 5 του άρθρου 53 του Ν. 2910/2001 (ΦΕΚ 91 Α) καταργείται.

8. Στην παράγραφο 3 του άρθρου 73 του Ποινικού Κώδικα προστίθεται, μεταξύ κομμάτων, μετά τη φράση "εκβιασμού" η φράση "πορνογραφίας ανηλίκων" και μετά τη φράση "σωματεμπορίας" η φράση "ασέλγειας με ανήλικο έναντι αμοιβής".

9. Στο στοιχείο ε' της παραγράφου 1 του άρθρου 1 του Ν.2734/1999 (ΦΕΚ 161 Α) μετά τη φράση "διευκόλυνση ακολασίας άλλων (άρθρο 348 Π.Κ.)" προστίθεται μεταξύ κομμάτων η φράση "πορνογραφία ανηλίκων (άρθρο 348Α Π.Κ.)" και η φράση "σωματεμπορία (άρθρο 350 Π.Κ.)" αντικαθίσταται από τη φράση "σωματεμπορία (άρθρο 351 Π.Κ.), ασέλγεια με ανήλικο έναντι αμοιβής (άρθρο 351 Α Π.Κ.)".

ΜΕΡΟΣ Β΄

Άρθρο 12

Αρωγή θυμάτων

1. Στα θύματα των εγκλημάτων που προβλέπονται στα άρθρα 323, 323Α, 349, 351 και 351 Α του Ποινικού Κώδικα παρέχεται προστασία, η οποία αφορά ιδίως την προστασία της ζωής, της σωματικής ακεραιότητας και της προσωπικής και γενετήσιας ελευθερίας τους, αν υφίσταται σοβαρός κίνδυνος για τα αγαθά αυτά. Επίσης παρέχεται για όσο χρονικό διάστημα κρίνεται αναγκαίο, αρωγή για τη στέγαση, τη διατροφή, τη διαβίωση, την περίθαλψη και την ψυχολογική στήριξή τους, καθώς και για την εξασφάλιση νομικού παραστάτη και διερμηνέα. Για τους ανήλικους λαμβάνεται μέριμνα για την ένταξή τους σε προγράμματα σχετικά με την εκπαίδευση και την επαγγελματική κατάρτισή τους. Με προεδρικό διάταγμα, που εκδίδεται με πρόταση των Υπουργών Οικονομίας και Οικονομικών, Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, Υγείας και Πρόνοιας, Δημόσιας Τάξης και Δικαιοσύνης, εντός έξι μηνών από την έναρξη ισχύος του παρόντος νόμου, καθορίζονται οι φορείς, τα μέσα και ο τρόπος παροχής της ως άνω προστασίας, αρωγής και μέριμνας, καθώς και κάθε σχετικό θέμα.
2. Για τα θύματα των πράξεων που αναφέρονται στην παράγραφο 1, που είναι αλλοδαποί και βρίσκονται παράνομα στη χώρα, με την επιφύλαξη των διατάξεων του επόμενου άρθρου, είναι δυνατόν να αναστέλλεται η απέλαση με διάταξη του Εισαγγελέα Πλημμελειοδικών και έγκριση του Εισαγγελέα Εφετών μέχρι να εκδοθεί αμετάκλητη απόφαση στην ποινική δίκη κατά του υπαιτίου.
3. Οι λεπτομέρειες σχετικά με την εκτέλεση των αποφάσεων της απέλασης κατά την προηγούμενη παράγραφο ρυθμίζονται με την απόφαση της παραγράφου 8 του άρθρου 44 του Ν. 2910/2001.

Άρθρο 13

Επαναπατρισμός

Οι αλλοδαποί που βρίσκονται παράνομα στη χώρα και είναι θύματα των προβλεπόμενων στα άρθρα 323, 323Α, 349, 351 και 351Α του Ποινικού Κώδικα εγκλημάτων, επαναπατριζονται χωρίς να θίγεται η αξιοπρέπειά τους με ασφαλή τρόπο. Αν το θύμα είναι ανήλικος, για τον επαναπατρισμό του απαιτείται η σύμφωνη γνώμη του αρμόδιου Εισαγγελέα Ανηλίκων, ύστερα από έκθεση του Επιμελητή Ανηλίκων.

Άρθρο 14

Έναρξη ισχύος

Η ισχύς του παρόντος νόμου αρχίζει από τη δημοσίευσή του στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

Π.Δ. 233/2003

Προστασία-αρωγή θυμάτων εγκλημάτων άρθρ.323,323Α,349 351 και 351Α Π.Κ. κατ' άρθρο 12 Ν.3064/02

Άρθρο 1

1. Στα θύματα των εγκλημάτων που προβλέπονται στα άρθρα 323, 323Α 349,351 και 351Α του Ποινικού Κώδικα (εφεξής αποκαλούμενα "θύματα") παρέχεται προστασία και αρωγή, κατά το άρθρο 12του Ν. 3064/2002, καθώς και κατά τα οριζόμενα στο παρόν Διάταγμα.

2. Για τους σκοπούς του παρόντος, ως θύματα των ανωτέρω εγκλημάτων χαρακτηρίζονται όσα πρόσωπα, ημεδαποί ή αλλοδαποί, έχουν υποστεί άμεση βλάβη στη σωματική ακεραιότητα ή στην προσωπική ή γενετήσια ελευθερία τους ή υφίσταται σοβαρός κίνδυνος ως προς τα αγαθά αυτά ή τη ζωή τους.

3. Για τους σκοπούς του παρόντος οι υπηρεσίες του Δημοσίου, των Νομικών Προσώπων Δημοσίου Δικαίου (Ν. Π. Δ. Δ.), των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ) και του ευρύτερου δημόσιου τομέα που μπορούν να παράσχουν προστασία ή αρωγή θεωρούνται ως Υπηρεσίες ή Μονάδες Παροχής Προστασίας και Αρωγής.

Άρθρο 2

1. Η προστασία και αρωγή παρέχεται στα θύματα αν έχει ασκηθεί ποινική δίωξη για τις αξιόποινες πράξεις του άρθρου 1 παρ.1, ή ανεξάρτητα από αυτήν, εφόσον το θύμα έχει προσφύγει στις Υπηρεσίες και Μονάδες Παροχής Προστασίας και Αρωγής που αναφέρονται στο Παράρτημα του παρόντος.

2. Η προστασία παρέχεται για όσο χρονικό διάστημα υφίσταται ο κίνδυνος της ζωής, της σωματικής ακεραιότητας και της προσωπικής και γενετήσιας ελευθερίας, η δε αρωγή για το χρονικό διάστημα που κρίνεται απαραίτητο από τις Υπηρεσίες και Μονάδες Παροχής Προστασίας και Αρωγής, που αναφέρονται στο παράρτημα του παρόντος.

Άρθρο 3

Για την παροχή προστασίας και αρωγής τα αρμόδια Υπουργεία, τα Ν.Π.Δ.Δ. και οι Ο.Τ.Α. συνεργάζονται ή συνάπτουν, κατά τις ισχύουσες διατάξεις, συμβάσεις με Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου, Νομικά Πρόσωπα Ιδιωτικού Δικαίου μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα ή Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις με συναφή δραστηριότητα. Με τις συμβάσεις αυτές καθορίζονται επακριβώς τα καθήκοντα και οι υποχρεώσεις των συμβαλλομένων, ο χρόνος ισχύος και κάθε σχετικό θέμα.

Άρθρο 4

1. Οι Υπηρεσίες και Μονάδες Παροχής Προστασίας και Αρωγής, που αναφέρονται στο παράρτημα του παρόντος, λαμβάνουν τα κατάλληλα μέτρα για την ασφάλεια των

θύματων καθώς και των χώρων στους οποίους αυτά διαμένουν. Για τη λήψη των μέτρων αυτών μπορούν να ζητούν συνδρομή από τις αρμόδιες Αστυνομικές Αρχές.

2. Σε περίπτωση που παρίσταται απόλυτη ανάγκη μετακίνησης του θύματος εκτός της Μονάδας όπου φιλοξενείται και υφίσταται σοβαρός κίνδυνος κατά της ζωής ή της σωματικής ακεραιότητας ή της προσωπικής ή γενετήσιας ελευθερίας του, παρέχεται από την Ελληνική Αστυνομία συνδρομή για τη μετακίνηση του θύματος.

3. Η συνδρομή της Ελληνικής Αστυνομίας, στις περιπτώσεις που προβλέπονται από τις προηγούμενες παραγράφους του παρόντος άρθρου, παρέχεται σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 159 και 161 του Π.Δ.141/1991 (ΦΕΚ Α58).

Άρθρο 5

Τα θύματα που δεν υπερβαίνουν το 18 έτος της ηλικίας τους έχουν πρόσβαση σε δημόσια σχολεία στα οποία λειτουργούν τάξεις υποδοχής ή φροντιστηριακά τμήματα ή διαπολιτισμικά προγράμματα εκπαίδευσης.

Άρθρο 6

1. Τα θύματα που δεν υπερβαίνουν το 230 έτος της ηλικίας τους και έχουν τα απαραίτητα τυπικά προσόντα εγγραφής στην Τεχνική και Επαγγελματική Εκπαίδευση και στα εκπαιδευτικά προγράμματα του ΟΑΕΔ Α΄ και Β΄ Κύκλου, εγγράφονται καθ' υπέρβαση του προβλεπόμενου αριθμού εισακτέων και εκτός των τηρουμένων διαδικασιών.

2. Η "Επαγγελματική Κατάρτιση Α.Ε." (άρθρο 9 του Ν.2956/01 ,ΦΕΚ Α` 258) μεριμνά για τη δημιουργία ειδικών προγραμμάτων κατάρτισης σύμφωνα με τις διαπιστούμενες ανάγκες, για τα θύματα που έχουν συμπληρώσει το 150 έτος της ηλικίας τους.

Άρθρο 7

1. Στα θύματα που είναι ανασφάλιστα παρέχεται άμεση και δωρεάν ιατροφαρμακευτική και νοσοκομειακή περίθαλψη από τις υπηρεσίες του Εθνικού Συστήματος Υγείας για όσο χρονικό διάστημα διαρκούν τα μέτρα προστασίας και αρωγής.

2. Για τη θεμελίωση του δικαιώματος ιατροφαρμακευτικής και νοσοκομειακής περίθαλψης χορηγείται βεβαίωση, ότι ο ενδιαφερόμενος υπάγεται στις διατάξεις του παρόντος, από την οικεία Αστυνομική Διεύθυνση.

Άρθρο 8

Οι Υπηρεσίες και Μονάδες Παροχής Προστασίας και Αρωγής μεριμνούν για την εξασφάλιση νομικής υποστήριξης στα θύματα και διερμηνείας όταν τα θύματα αγνοούν την Ελληνική γλώσσα.

Άρθρο 9

1. Στο Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας λειτουργεί υπό την προεδρία του Γενικού Γραμματέα Πρόνοιας, διαρκής επιτροπή, σύμφωνα με το άρθρο 18 παρ. 18 του Ν. 2503/1997 (ΦΕΚ Α' 107) στην οποία μετέχουν εκπρόσωποι, που υποδεικνύονται από τα Υπουργεία Οικονομίας και Οικονομικών, Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, Υγείας και Πρόνοιας, Δικαιοσύνης και Δημόσιας Τάξης.

2. Σκοπός της επιτροπής αυτής είναι ο συντονισμός του έργου της προστασίας και αρωγής θυμάτων, η έκδοση εγκυκλίων σε ζητήματα που ανακύπτουν από την εφαρμογή του παρόντος, η συγκέντρωση στατιστικών στοιχείων και η εισήγηση μέτρων για τη βελτίωση της προστασίας και αρωγής των θυμάτων.

3. Η επιτροπή μπορεί να καλεί στις συνεδριάσεις της και εκπρόσωπο της Ειδικής Μόνιμης Επιτροπής Ισότητας και Δικαιωμάτων του Ανθρώπου της Βουλής.

Άρθρο 10

Η ισχύς του παρόντος Προεδρικού Διατάγματος αρχίζει από τη δημοσίευσή του στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

Παράρτημα

Υπηρεσίες και μονάδες παροχής προστασίας και αρωγής

Υπουργείο Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης:

Γενική Γραμματεία Ισότητας:

1) Συμβουλευτικό Κέντρο Αθήνας

2) Συμβουλευτικό Κέντρο Πειραιά

Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας:

Α) Αποκεντρωμένες μονέδες παροχής υπηρεσιών κοινωνικής φροντίδας των περιφερειακών συστημάτων υγείας και πρόνοιας:

1) Ίδρυμα Πρόνοιας Παιδιού "Άγιος Ανδρέας" Καλαμακίου, Αθήνα

2) Ειδική Επαγγελματική Σχολή "Αγία Βαρβάρα" Ν. Σμύρνη, Αθήνα

3) "Αγία Ελένη", Ιωαννίνων

4) "Άγιος Γεώργιος", Καβάλας

5) Νεάπολης, Λασιθίου Κρήτης

6) "Αγία Σοφία", Μαγνησίας

7) "Αγία Όλγα", Φλώρινας

8) Θηλέων Ηρακλείου, Ηράκλειο

9) Αρρένων Λαμίας, Λαμία

10) Παπάφειο Κ.Π.Μ. Αρρένων Θεσσαλονίκης "Ο ΜΕΛΙΤΕΥΣ", Θεσσαλονίκη

11) Θηλέων Ρόδου, Ρόδος

Β) Αναρρωτήριο Πεντέλης, Αθήνα

Γ) Κοινωνικοί Ξενώνες Ενηλίκων, Βουλιαγμένη, Αθήνα. Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου:

Εθνικό Κέντρο Άμεσης Κοινωνικής Βοήθειας (ΕΚΑΚΒ)

Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (ΚΕΘΙ), Αθήνα

Στέγες των Εταιριών Προστασίας Ανηλίκων:

1) Πρότυπη Στέγη Ανηλίκων Περισσού, Αθήνα

2) Στέγη "Καλού Ποιμένα", Πειραιάς

3) Στέγη Ανηλίκων Βόλου, Βόλος

4) Στέγη Ανηλίκων Ηρακλείου, Ηράκλειο

*Κεφάλαιο Θ'**Χορήγηση και Ανανέωση Άδειας Διαμονής σε Θύματα Εμπορίας Ανθρώπων***Άρθρο 46**

1. Σε υπήκοο τρίτης χώρας, που έχει χαρακτηριστεί θύμα εμπορίας ανθρώπων με πράξη του αρμόδιου Εισαγγελέα Πρωτοδικών κατά την έννοια της περίπτωσης Γ του άρθρου 1 του νόμου αυτού και ύστερα από αίτηση του θύματος που υποβάλλεται είτε αυτοπροσώπως είτε μέσω του αρμόδιου Εισαγγελέα χορηγείται σχετική άδεια διαμονής, για την οποία δεν απαιτείται η καταβολή παραβόλου.

"2. Η άδεια αυτή χορηγείται με τη διαδικασία και τις προϋποθέσεις των επόμενων άρθρων και σύμφωνα με τις διατάξεις της Οδηγίας 2004/81/ΕΚ του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε. L 261 της 6.8.2004)."

*** Η παρ.2 αντικαταστάθηκε ως άνω με το άρθρο 11 παρ.2 Ν.3536/2007, ΦΕΚ Α 42/23.2.2007.

Άρθρο 47

Ενημέρωση θυμάτων και ειδική μέριμνα για ανήλικους

1. Σε περίπτωση που οι αρμόδιες αστυνομικές ή εισαγγελικές αρχές πιθανολογήσουν ότι υπήκοος τρίτης χώρας εμπίπτει στην κατηγορία των θυμάτων, όπως αυτά ορίζονται σύμφωνα με την περίπτωση Γ του άρθρου 1 του παρόντος, τον ενημερώνουν για τη δυνατότητα χορήγησης άδειας διαμονής περιορισμένης ισχύος, εφόσον συνεργάζεται στην καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων. Την ενημέρωση αυτή μπορεί να παρέχουν και οι αρμόδιοι φορείς κοινωνικής στήριξης που προβλέπονται στο παράρτημα του δ. 233/2003 (ΦΕΚ 248 Α), όπως κάθε φορά ισχύει.

2. Στην περίπτωση υπηκόων τρίτων χωρών που είναι ασυνόδευτοι ανήλικοι, οι αρμόδιες εισαγγελικές ή αστυνομικές αρχές λαμβάνουν τα απαραίτητα μέτρα για να προσδιορίσουν την ταυτότητα και την ιθαγένεια τους και να θεμελιώσουν το γεγονός ότι δεν συνοδεύονται. Επίσης, καταβάλλουν κάθε δυνατή προσπάθεια για τον ταχύτερο δυνατό εντοπισμό της οικογένειάς τους και λαμβάνουν αμέσως τα απαραίτητα μέτρα για να εξασφαλίσουν τη νομική τους εκπροσώπηση και, εφόσον χρειάζεται, την εκπροσώπηση τους στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας.

Άρθρο 48

Προθεσμία περίσκεψης

1. Στα πρόσωπα των προηγούμενων διατάξεων παρέχεται, με πράξη της αρμόδιας εισαγγελικής αρχής, προθεσμία περίσκεψης, ώστε να συνέλθουν και να είναι σε

θέση να διαφύγουν από την επιρροή των δραστών των σχετικών αδικημάτων, για να μπορούν να λάβουν ανεπηρέαστη απόφαση σχετικά με τη συνεργασία τους με τις διωκτικές αρχές.

2. Η προθεσμία αυτή δεν μπορεί να υπερβαίνει τον ένα μήνα. Ειδικά για τους ανήλικους, η ίδια προθεσμία μπορεί να παρατείνεται για έναν ακόμη μήνα με απόφαση της αρμόδιας εισαγγελικής αρχής και με κριτήριο την εξυπηρέτηση του συμφέροντος του ανηλίκου.

3. Μόνη η προθεσμία περίσκεψης δεν θεμελιώνει δικαίωμα διαμονής στη Χώρα. "Κατά το ίδιο διάστημα, τα ανωτέρω πρόσωπα δεν απελαύνονται και τυχόν διαταχθείσα απέλαση αναστέλλεται σύμφωνα με τα αναφερόμενα στην παρ. 2 του άρθρου 12 του ν. 3064/2002 (ΦΕΚ 248 Α').".

*** Το δεύτερο εδάφιο της παρ.3 αντικαταστάθηκε ως άνω με το άρθρου 11 παρ.2 Ν.3536/2007,ΦΕΚ Α 42/23.2.2007.

4. Με απόφαση της εισαγγελικής αρχής, η προθεσμία περίσκεψης μπορεί να τερματίζεται πριν από τη λήξη της, εφόσον:

- α. διαπιστωθεί από την οικεία εισαγγελική ή αστυνομική αρχή ότι το ανωτέρω πρόσωπο εκουσίως επανασυνέδεσε τις σχέσεις του με τους δράστες των εγκλημάτων της περίπτωσης ι' του άρθρου 1 του νόμου αυτού ή
- β. για λόγους δημόσιας τάξης και ασφάλειας.

Άρθρο 49

Περίθαλψη και παροχές κατά την περίοδο περίσκεψης

1. Κατά τη διάρκεια της περιόδου περίσκεψης, τα ανωτέρω πρόσωπα έχουν πρόσβαση στην περίθαλψη, σύμφωνα με τις προβλέψεις του άρθρου 7 του π.δ. 233/2003, όπως κάθε φορά ισχύει.

2. Στα ίδια πρόσωπα διασφαλίζονται ικανές συνθήκες διαβίωσης, εφόσον δεν διαθέτουν επαρκείς πόρους.

3. Οι αρμόδιες εισαγγελικές και αστυνομικές αρχές φροντίζουν, κατά προτεραιότητα, για την προστασία και ασφάλεια των προσώπων αυτών, σύμφωνα με τις οικείες διατάξεις. Επίσης, παρέχονται υπηρεσίες μετάφρασης και διερμηνείας, όταν τα θύματα αγνοούν την ελληνική γλώσσα, καθώς και κάθε αναγκαία νομική βοήθεια.

Άρθρο 50

Προϋποθέσεις χορήγησης και ανανέωσης άδειας διαμονής

1. Μετά την πάροδο της προθεσμίας περίσκεψης ή και πριν παρέλθει αυτή, εφόσον συντρέξει η περίπτωση β' της παραγράφου αυτής, ο αρμόδιος Εισαγγελέας εξετάζει εάν πληρούται μία από τις ακόλουθες προϋποθέσεις και συντάσσει σχετική έκθεση:

- α. Εάν κρίνεται σκόπιμη η παράταση της διαμονής του εν λόγω προσώπου στην Ελληνική Επικράτεια, προς διευκόλυνση της διενεργούμενης έρευνας ή της ποινικής διαδικασίας.

- β. Εάν το ανωτέρω πρόσωπο έχει επιδείξει σαφή βούληση συνεργασίας και
- γ. Εάν το ίδιο πρόσωπο έχει διακόψει κάθε σχέση με τους φερόμενους ως δράστες των αδικημάτων της περίπτωσης ι' του άρθρου 1 του νόμου αυτού.
2. Η εξέταση της αίτησης για τη χορήγηση της άδειας διαμονής γίνεται κατά προτεραιότητα και η χορήγηση της διενεργείται με απόφαση του Υπουργού Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης. Με την επιφύλαξη λόγων δημόσιας τάξης και ασφάλειας, εκδίδεται άδεια διαμονής διάρκειας δώδεκα μηνών, εάν συντρέχει μία από τις προϋποθέσεις της προηγούμενης παραγράφου και η οποία ανανεώνεται κάθε φορά για ισόχρονο διάστημα, εφόσον συνεχίζουν να πληρούνται οι ίδιες προϋποθέσεις.
3. Η ανωτέρω άδεια διαμονής διασφαλίζει δικαίωμα πρόσβασης στην αγορά εργασίας, η οποία ισχύει μόνο κατά τη διάρκεια της, στις παροχές και την περίθαλψη του άρθρου 49 του νόμου αυτού, καθώς και στις προϋποθέσεις επαγγελματικής κατάρτισης και εκπαίδευσης, σύμφωνα με τις ειδικότερες προβλέψεις του άρθρου 6 του π.δ. 233/2003.

Άρθρο 51

Ειδικοί λόγοι μη ανανέωσης και ανάκλησης της άδειας διαμονής

Η άδεια διαμονής δεν ανανεώνεται ή ανακαλείται, εφόσον συντρέχει μία από τις ακόλουθες προϋποθέσεις:

- α. Εάν ο δικαιούχος επανασυνδέσει τις σχέσεις του ενεργώς και εκουσίως με τους εικαζόμενους δράστες των πράξεων που έχει καταγγείλει.
- β. Εάν η αρμόδια αρχή κρίνει ότι η συνεργασία ή η καταγγελία του θύματος είναι δόλια ή καταχρηστική.
- γ. Όταν το θύμα παύει να συνεργάζεται.
- δ. Εάν με πρωτοβουλία της αρμόδιας εισαγγελικής ή δικαστικής αρχής η σχετική διαδικασία διακοπεί.
- ε. Όταν έχει εκδοθεί αμετάκλητη δικαστική απόφαση, με την οποία περατώνεται και η σχετική διαδικασία.

Άρθρο 52

Αλλαγή σκοπού διαμονής

Μέσα σε ένα μήνα από την περάτωση της σχετικής διαδικασίας με την έκδοση αμετάκλητης δικαστικής απόφασης, μπορεί να χορηγείται στον κάτοχο άδειας διαμονής, με την ιδιότητα του θύματος εμπορίας ανθρώπων, άδεια διαμονής για έναν από τους λόγους και υπό τις αντίστοιχες προϋποθέσεις που προβλέπονται στο νόμο αυτόν, με απόφαση του Γενικού Γραμματέα της οικείας Περιφέρειας.